

**Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства
Школа передового досвіду «Школа соціальних знань»
Управління праці та соціального захисту населення
Уманської міської ради та Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
Центр соціальної та освітньої інтеграції студентів з інвалідністю
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи»
(11 жовтня 2019 р.)

Умань

Редакційна колегія:

- Безлюдний О. І.** – доктор педагогічних наук, професор, ректор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
- Коляда Н. М.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з інноваційних досліджень та європейської інтеграції, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
- Кравченко О. О.** – доктор педагогічних наук, доцент, декан факультету соціальної та психологічної освіти, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
- Албул І. В.** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

**Рекомендовано до друку
на засіданні факультету соціальної та психологічної освіти Уманського
державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 3 від 3 жовтня 2019 року)**

Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 11 жовтня 2019 р.) / [ред. кол. : Безлюдний О. І. та ін.]. Умань : ВІЗАВІ, 2019. – 167 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи», яка відбулася 11 жовтня 2019 р. в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

© Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини, 2019

З М І С Т

Албул І. В., Добровольська І.	Особливості соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями	з 7
Андрюшкова Д.М.	Соціальна робота з молододу сім'єю	10
Балдинюк О. Д.	Технології соціальної роботи з обдарованими дітьми в спеціалізованій школі	14
Бевза С. С., Крикунова О. В.	Діяльність всесвітньої організації «STREET WORKOUT» як чинник формування здорового способу життя студентської молоді	18
Бондаренко Г. В.	Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: до питання роботи з прийомними сім'ями та дитячими будинками сімейного типу	20
Войтовська А. І.	Нормативно-правові аспекти соціального захисту жінок-військовослужбовців	22
Галицька Н. В.	Неповні сім'ї як соціальна проблема	26
Голомонзіна Г. В.	Соціальна підтримка сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами	28
Гончар І. Г.	Завдання та обов'язки асистента вчителя в інклюзивній освіті	36
Гончар Л. К.	Соціальні та психологічні наслідки мобінгу	38
Джежик О. В.	Психологічні, соціальні та економічні аспекти проблеми торгівлі людьми в Україні	41
Діденко О. В.	Інклюзивний туризм як один із методів соціальної реабілітації осіб з інвалідністю	45
Дубінін В. С.	Насильство в сім'ї як соціально-педагогічна проблема	48

Землянська Н. Г., Семигіна Т. В.	Зміст соціальної роботи з трудовими мігрантами з огляду на специфіку мобільності робочої сили	50
Ігнатенко О. В.	Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивно-ресурсного центру	54
Ісаченко В. П., Куліш А. Ю.	Соціальна програма активізації молоді як базова технологія реалізації молодіжної політики	57
Карагодіна О. Г., Лютий В. П., Пожидаєва О. В.	Етична експертиза наукових досліджень у соціальній роботі: ставлення професійної спільноти	59
Карпич І. О.	Право дітей на оздоровлення в історичному контексті	62
Коваленко А.-Х. Ю.	Формування професійно важливих якостей особистості майбутнього соціального працівника	66
Коляда Н.М., Коляда Н. І.	Формування духовності особистості в дитячих громадських організаціях	66
Коляда Т. В.	Зміна статусу літніх людей в об'єкті особливостей психосоціальних умов старіння	71
Котик В.	Соціально-педагогічні засади соціалізації особистості у дитинстві	73
Кочубей Т. Д.	Концептуальні підходи до визначення дефініції «громадське здоров'я»	76
Кравченко О. О.	Нормативно-правове забезпечення гендерної рівності в Україні	78

Краснощок Ю. О.	Соціальний патронаж як один із напрямків роботи з неповною сім'єю	81
Кругла Т. О.	Професійна підготовка соціальних працівників, які беруть участь в роботі з людьми похилого віку	85
Лебедев А. П.	Особливості соціалізації дитини в неповній сім'ї	88
Мальована Ю. Ю.	Формування комунікативної компетенції в процесі підготовки майбутнього спеціаліста з соціальної роботи	89
Матернюк М. С.	Робота соціального працівника з «дітьми вулиці»	92
Матрос О. О.	Освітньо-професійне становище осіб з інвалідністю при виборі фахової спеціальності	95
Молоков О. І.	Історія розвитку інклюзивної освіти	98
Моргай Л. А.	Діяльність закладів соціальної сфери щодо соціальної роботи з людьми похилого віку	100
Надорожна В. В.	Теоретичні засади волонтерського руху у сфері соціальної роботи з молоддю	105
Обараз К. В., Кушинова Я. І.	Трансформація сім'ї як соціального інституту в процесі модернізації сучасного суспільства	107
Охота О.	Особливості соціально-педагогічної роботи в закладах дошкільної освіти	109
Песоцька Ю. Ю.	Вплив засобів масової інформації на прояв булінгу	112
Підвальна Ю. В.	Вплив взаємопідтримки батьків на соціалізацію дітей з інвалідністю	115

Роєнко С. О.	Навчальна дисципліна «Соціально-психологічні аспекти спілкування в професійній діяльності» в системі підготовки майбутніх соціальних працівників	118
Рябініна М. Я.	Голосування «З БАР'ЄРАМИ». Дотримання виборчих прав осіб з інвалідністю в Україні	121
Савін О. Ф.	До питання про теоретичні засади та практику роботи соціальних педагогів заклів освіти	127
Семигіна Т. В., Каркач А. В.	«Е-ІНКЮЗІЯ» літніх людей і соціальна робота	130
Сендецька О. В.	Особливості реабілітації дітей з інвалідністю у спеціалізованих центрах реабілітації	133
Скочко М. О.	Соціальна допомога дітям та молоді в сільській місцевості	136
Столярик О. Ю.	Гандикапізм та дизабілізм як механізми стигми	137
Ступак О. Ю.	Молодіжні ради як механізм формування соціальної активності молоді	140
Ткач Т. М.	Сутність та зміст діяльності Лисянського районного центру реабілітації дітей з інвалідністю в Україні	144
Харкавенко І. В.	Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами	147
Чистякова А. О. , Семигіна	Соціальна інтеграція дітей з порушеннями розумового розвитку: спортивно-дозвіллевий компонент	149
Шевчук О. М.	Самовиховання та самоосвіта як невід'ємний процес професійного становлення соціального працівника	152
Шоріс Д. М.	Особливості соціальної роботи з багатодітними сім'ями	154
Шульга В. І.	Педагогічні особливості організації наукової роботи з обдарованими учнями	156
Щербатюк І. І.	Соціальний розвиток жінок в сучасному українському сіспільстві	159

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЇХ СІМ'ЯМИ

Серед державних пріоритетів сучасної України одне з визначних місць займає захист та підтримка сім'ї як найважливішого соціального інституту. Сьогодні, зважаючи на перебування нашої держави у стані війни з сусідом-агресором, особливої уваги потребують сім'ї військовослужбовців Збройних Сил України.

Військовослужбовці – це соціальна група, яка чинить істотний вплив на все суспільство в цілому, оскільки реаліями сьогодення є відкритий військовий конфлікт на сході України. А тому зміцнення сім'ї військовослужбовця, її життєстійкості, захист інтересів і прав її членів вимагає спеціальної уваги і соціальної підтримки з боку влади та представників громади.

Соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2].

Особливості професійної діяльності, наявність тих чи інших особистісних якостей, безперечно, накладають відбиток і на сім'ї військовослужбовців, їх функціонування та розвиток. Традиційно сім'ї військовослужбовців є нуклеарними, малодітними (виховують двох дітей), що зумовлюється частими переїздами через зміну місця проходження служби та, зазвичай, низьким рівнем матеріального забезпечення військовослужбовців.

Сучасні дослідники основними соціальними проблемами військовослужбовців та їх сімей вважають такі:

- обмеження у міжсімейних, внутрішньосімейних і міжособистісних контактах; зниження можливостей комунікації;
- високий рівень тривожності, пов'язаний зі специфікою професійної діяльності військовослужбовця (ризиком для життя і

здоров'я), частими переїздами у зв'язку із зміною місця проходження служби тощо);

- високий рівень завантаженості жінок; дестабілізуючий вплив негативних явищ на стійкість сімейних стосунків, на формування сімейного мікроклімату; труднощі в організації сімейного дозвілля;
- проблеми сімейної взаємодії;
- дефіцит чоловічого впливу на виховання дітей та, поряд з цим, високий рівень агресивності батьків - військовослужбовців.

З огляду на вказаний перелік питань, які потребують уваги та вирішення, набуває актуальності зміцнення сім'ї військовослужбовця Збройних Сил України, її життєстійкості, захист інтересів і прав її членів.

Соціальний працівник у роботі з сім'єю військовослужбовця об'єктом свого професійного впливу вбачає конкретну сім'ю, включену в соціальне військове середовище. Зважаючи на особливості такого середовища і специфіку життєдіяльності, метою соціальної роботи з вказаною категорією осіб є організація позитивно спрямованої життєдіяльності сім'ї військовослужбовця та гармонізація її взаємодії з соціальним середовищем.

Конкретизуємо зазначену мету у низці послідовних завдань:

- створення умов для формування соціальної стійкості сім'ї до сприйняття і подолання важких життєвих ситуацій;
- підвищення потенціалу соціалізуючої дії сім'ї на своїх членів; відновлення і підтримка активності сім'ї;
- стимулювання потреби членів сім'ї у трансформації соціальних знань у процесі соціальної взаємодії;
- досягнення такого кінцевого результату, при якому сім'я самотужки може вирішувати свої соціальні проблеми.

Серед професійних ролей соціального працівника виділяємо наступні:

- порадник (інформує сім'ю про важливість і можливості взаємодії подружжя між собою та з дітьми; розповідає про розвиток дитини; дає педагогічні поради щодо виховання дітей);
- консультант (консультує з питань сімейного законодавства, організації соціальної взаємодії та налагодження позитивно спрямованої життєдіяльності в сім'ї);

- інформує про методи виховання, орієнтовані на конкретну сім'ю; пояснює батькам способи забезпечення умов, необхідних для нормального розвитку та виховання дитини в сім'ї);
- захисник (захищає права індивіда (сім'ї) у випадку, коли відбувається порушення законних прав і свобод, нормальних умов життєдіяльності чи деградація особистості (алкоголізм, наркоманія, жорстоке ставлення до дітей тощо).

Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців Збройних Сил України здійснюється відповідно до Законів України «Про Збройні Сили України» [1], «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], Концепції виховної роботи в Збройних Силах України та інших військових формуваннях України [3], Концепції гуманітарного і соціального розвитку Збройних Сил України [4], ряду інших законодавчих та нормативних документів.

Серед напрямів соціальної роботи з вказаною категорією осіб виокремлюємо соціальну допомогу, соціальний захист, соціальне забезпечення, надання соціальних послуг (шляхом соціальної підтримки, соціального обслуговування, соціального та соціального патронажу), соціальне посередництво, соціальну адаптацію, соціальну діагностику, соціальну профілактику, соціальну корекцію, соціальну реабілітацію, підготовку до цивільного життя та організацію культурно-дозвілєвої діяльності.

Отже, особливості соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями обумовлюються специфікою середовища проживання, складністю психологічних переживань, труднощами влаштування побуту та ін.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Збройні Сили України» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
3. Концепція виховної роботи в Збройних Силах України // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981/98>
4. Концепція гуманітарного і соціального розвитку Збройних Сил України // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28/2004>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДОЮ СІМ'ЄЮ

Одним з найстародавніших соціальних інститутів є сім'я. Виникла сім'я в надрах первісного суспільства значно раніше класів, націй та держав. У сім'ї відображаються всі суспільні процеси, вона випробовує на собі вплив суспільних протиріч.

В сім'ї і через сім'ю формуються ціннісні орієнтації, соціальні установки, політичні ідеали, погляди, інтереси дитини. Не забуваємо і про те, що сім'я закладає основи відносин між близькими людьми, формує орієнтації на суспільно-політичне життя людини. Успішне виконання сім'єю своїх функцій визначається не тільки її внутрішнім станом, а й загалом соціальним здоров'ям суспільства.

Роль сім'ї у суспільстві не можна порівняти за своєю силою ні з якими іншими соціальними інститутами, оскільки саме в сім'ї формується та розвивається особистість людини. Сім'я є першим виховним інститутом і впливає на людину протягом життя. Але особливо велика роль її на початку життєвого шляху. Саме в сім'ї закладаються основи моральності людини, формуються норми поведінки, розвивається внутрішній світ та індивідуальні якості особистості. Сім'я сприяє не тільки формуванню особистості, але й її самоствердженню, розкриває індивідуальність. За цих умов важлива роль у вихованні людини належить молодим сім'ям та рівню їх готовності до виховання дітей [1, с. 23].

На різних стадіях розвитку сім'ї виникають різні конфлікти, які мають свої стадії, свою динаміку, свої особливості для кожного з подружжя. Попередження і вирішення сімейних конфліктів залежить від всіх членів сім'ї і перш за все від конфліктуючих сторін - подружжя.

Основоположниця сімейного консультування Вірджинія Сатир стверджувала: *«подібно рухам досвідченого моряка, який повинен враховувати форму і розміри прихованої частини айсберга для того, щоб корабель спокійно прийшов до наміченого курсу, життя сім'ї залежить від того, наскільки вона розуміє, усвідомлює і враховує почуття, потреби, наміри, спонукання і думки кожного свого члена, а вони нерідко приховані саме у підводній частині, закриті від нас повсякденними подіями, звичними словами, діями і вчинками»*. [2, с.45]. Так, слідуючи, цьому висловлюванню ми спробуємо виявити ті основні проблемні моменти в житті молоді сім'ї, які зазвичай

«виносять за дужки» сімейні пари. Також познайомимось з особливостями соціальної роботи з молодими сім'ями.

Молода сім'я є своєрідною моделлю суспільства, всіх його соціальних зв'язків і відносин. Саме вона здійснює народження і формування нових членів суспільства.

Молода сім'я – це сім'я в перші 3 роки після укладення шлюбу в якій обидва члени не досягли 35-річного віку, а також сім'я, що складається з одного з батьків у віці до 35 років і неповнолітньої дитини [5, с. 210].

Сучасна молода сім'я дуже швидко пристосовується до нових вимог суспільства, швидше за інші сім'ї реагує на всі суспільні зміни, має перед собою безліч перспектив, але в той же час помітно залежить від впливу зовнішніх обставин.

Основні проблеми сучасної молодої сім'ї: взаємостосунки між подружжям (невміння спілкуватися, чути один одного, намагання виокремити своє «Я», егоїстична поведінка); виховання дітей (педагогічна необізнаність та розбіжності у стилях виховання); соціальна незрілість та матеріальна залежність від батьків (неготовність самостійно вирішувати побутові проблеми, матеріальна неспроможність внаслідок завищених вимог держави на ринку праці, відсутність досвіду роботи, недостатня кількість робочих місць, недбалість держави щодо житлового забезпечення молодих сімей).

Молода сім'я – одна з найбільш незахищених груп населення. Саме вона в першу чергу, потребує підтримки з боку держави.

Соціальна робота з молододу сім'єю – це система взаємодії соціальних органів держави, суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення умов її життєдіяльності, розширення можливостей в реалізації прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку всіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу [5, с.340].

Основною метою і завданнями соціальної роботи з молодими сім'ями є:

- розробка і виконання заходів зі зміцнення молодої сім'ї як репродуктивної соціальної одиниці;
- адаптація молодої сім'ї до умов соціуму;
- поліпшення матеріального та духовного збагачення молодої сім'ї;

- створення служб соціально-психологічної допомоги молодій сім'ї;
- створення сприятливих умов для виконання соціальної і сімейно - побутової функцій молоді сім'ї;
- організація сімейного дозвілля та відпочинку.

Найважливішим принципом соціальної роботи з молодією сім'єю є принцип самозабезпечення сім'ї, тобто надання соціальної допомоги для стимуляції її внутрішніх резервів, вирішення власних проблем [3, с. 320].

Основні напрямки соціальної роботи з молодією сім'єю:

- підготовка молоді до сімейного життя;
- робота з молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків;
- допомога батькам у розв'язанні проблем сімейного виховання;

Підготовка молоді до сімейного життя передбачає формування навичок здорового способу життя, психолого-педагогічні, юридичні, економічні, комунікативні, формування статево-рольової ідентифікації, корекції особистих проблем, духовного виховання, знання з сексології шлюбу та сім'ї, створення власного іміджу, знання медико-соціальних проблем алкоголізму, наркоманії, профілактики захворювань, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, збереження вагітності, розвитку сімейних традицій, народження здорових дітей і т.д.

Соціальна робота проводиться серед учнів шкіл, шкіл-інтернатів, ПТУ, ліцеїв, коледжів, ВНЗ, у середовищі робітничої молоді, а також з молодими парами, які подали заяву до РАГСу. До роботи залучаються такі спеціалісти: соціальні працівники, соціальні педагоги, психологи, юристи, економісти, наркологи, сексологи, психотерапевти та інші спеціалісти.

Форми роботи: мобільні курси, навчально-консультативні пункти (у тому числі виїзні у сільській місцевості), вечірні жіночі та юнацькі гімназії, клуби для дівчат, кабінети Довіри; лекторії, дискусійні клуби, спеціалізовані служби (служба знайомств, пошта довіри, Школа молодого подружжя, телефон довіри). Методи: комунікативні тренінги, тестування, індивідуально-групові психологічні консультації, психологічний театр мініатюр, лекції та семінари.

Робота з молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків – профілактика дисгармонії сімейних відносин; розв'язання сімейних

конфліктів; організація вільного часу сім'ї, допомога в організації сімейного господарювання та побуту.

Розв'язання проблем сімейного виховання – підготовка молодих батьків до народження дитини; допомога у вихованні дітей; підготовка дитини до школи; консультації щодо застосування форм і методів сімейного виховання; розв'язання проблем у відносинах батьків і дітей; формування педагогічної культури молодих батьків; допомога неповнолітнім та самотнім матерям, сім'ям з дітьми-інвалідами, усиновленими, прийомними дітьми; допомога сім'ям з обдарованими дітьми, проблемними і нестандартними дітьми; допомога вчителям, шкільним психологам, класним керівникам з питань взаємин із батьками учнів [4, с.124].

Отже, соціальний працівник працює за наступною схемою із молодими сім'ями.

Це профілактика сімейного неблагополуччя через роботу з підлітками та молоддю щодо відповідального батьківства та підготовки до сімейного життя та безпосередня робота з сім'єю, яка опинилася в складних життєвих обставинах. Обидва напрями обов'язково мають здійснюватися паралельно.

Отже, сім'я – це надзвичайно важливий елемент соціальної структури суспільства. Зміни, які відбуваються в сім'ї, впливають на характер суспільних відносин, на стан і розвиток самого суспільства. Сімейна діяльність регулюється і спрямовується традиціями, звичаями, нормами, що панують у суспільстві на певних історичних умовах.

Як складова суспільства, сім'я зазнає впливу всіх тих змін, що в ньому відбуваються. Економічна та соціальна криза, спад виробництва, безробіття, соціальна незахищеність – усе це негативно впливає на розвиток і становлення сім'ї, зумовлює її сучасну кризу в Україні.

Криза інституту сім'ї проявляється в втраті орієнтації молоді на створення власної сім'ї, у низькій народжуваності, малодітній сімейній орієнтації, збільшенні кількості розлучень, зростанні кількості позашлюбних дітей.

Одним з основних факторів кризи сім'ї є її матеріальні труднощі, соціальна недосвідченість, брак життєвих перспектив, невідомість самостійно вирішувати проблеми.

За умов ринкової економіки сім'я потребує не благодійних заходів, а радикальних змін її статусу в суспільстві. Звичайно, кожна

родина має сама дбати про свій добробут, але держава повинна створити для цього належні економічні та правові умови.

Список використаних джерел

1. Дружинін В.М. Психологія сім'ї. - М.: КСП, 3 вид. 2008. – С. 23.
2. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління:
навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С.45.
3. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320с.
4. Матеріали науково – практичної конференції «Тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні» // Український соціум. – 2004. - №3(5). – С. 124.
5. Піча В.М., Хоронжий А.Г., Кліманська Л.Д., Савка В.Є. Соціологія: Короткий навчальний словник: терміни і поняття. 2-ге вид., перероб. і доповнене/За науковою редакцією В.М. Пічі. – К.: «Каравела»; Львів: «Новий світ - 2000»; Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 340 с.

О. Д. Балдинюк

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ШКОЛІ

Виявлення обдарованих дітей, їх подальший розвиток, пошук педагогічних технологій професійної спрямованості для роботи з такими дітьми є важливою проблемою педагогічної науки та практики. Тому, метою даної статті є висвітлення технологій роботи соціального педагога з виявлення і розвитку обдарованих дітей у спеціалізованій школі.

У широкому розумінні «технологія соціально-педагогічної роботи» – це система чітких послідовних дій професіонала, направлених на рішення конкретної соціально-педагогічної задачі, проблеми, а також система, яка упорядковує практичну діяльність спеціаліста імперативів (узаконених вимог, алгоритмів дій, інструктивних приписів) [5, с. 23].

Дослідники у галузі соціальної роботи В. Кратінова, С. Харченко, А. Чиж вважають, що соціально-педагогічні технології є інтегрованим різновидом соціальних і педагогічних технологій, та є механізмом забезпечення мотиваційної, інформаційної й операційної

культури людини; інструментом, що стимулює вільний індивідуальний вибір на рівні сучасної культури, за якого змінюється поведінка суб'єктів виховання у процесі освоєння нової цінності або покращення свого стану, спонукання до доброчесності внутрішніми потребами та переконаннями [4, с. 5].

В рамках соціальної роботи з обдарованими дітьми у спеціалізованих школах використовуються наступні технології:

1. *Координаційні технології.* Організація і проведення масових заходів, олімпіад і науково-практичних конференцій; також здійснюється організація роботи зі створення і керівництва діяльністю експериментальних майданчиків по роботі з обдарованими дітьми.

2. *Інформаційні технології.* Забезпечується формування інформаційних баз даних про обдарованих дітей шкільного віку та банків методичних матеріалів по роботі з обдарованими дітьми. Запроваджена консультаційна підтримка, що передбачає інформування педагогів і батьків з питань, пов'язаних з виявленням, розвитком і підтримкою обдарованих дітей. Залучається увага громадськості, засобів масової інформації: публікації в періодиці, позначення проблем обдарованих дітей на відкритих конференціях, семінарах, використання мережі Інтернет для поширення інформації про специфіку навчання обдарованих дітей, методики, особливості психології.

3. *Діагностичні технології.* Створюються інтелектуальні клуби для молодшого, середнього і старшого шкільного віку, запроваджуються інші форми позашкільної організації освітньої діяльності, проводяться олімпіади, конкурси, фестивалі, конференції. Організуються профільні табори, профільні (творчі) зміни, навчально-тренувальні збори, науково-дослідні експедиції в літніх таборах.

4. *Розвиваючі технології.* Здійснюється створення, розвиток і підтримка спеціалізованих шкіл, що забезпечують цілеспрямовану роботу з обдарованими дітьми; забезпечується підтримка наукових товариств учнів та залучення вищих навчальних закладів у систематичну роботу з обдарованими дітьми.

5. *Новітні освітні технології* у роботі з обдарованими дітьми (Інтернет-олімпіада, КВК, вікторини, брейн-ринги, змагання, предметні тижні, розробка проектів, складання портфоліо).

Заслуговує на увагу і ефективне застосування технології «Створення ситуації успіху» у роботі з обдарованими дітьми, в основі якої - «особистісно - зорієнтований підхід до процесу навчання і виховання». Як зазначає І. Єфімова, «...ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища. Завдання педагога полягає в тому, щоб надати кожному зі своїх вихованців можливість пережити радість досягнення, усвідомити свої можливості, повірити в себе» [2, с. 22].

У роботі з обдарованими учнями ефективними є фронтальні, групові та індивідуальні форми роботи. Корисними є фронтальні заняття, які можуть проходити у формі семінарів, дебатів, дискусій, ділових ігор. Широкого поширення набули групові форми заняття, основу функціонування яких складають парні, постійні і тимчасові групи зі зміною функцій їх учасників, однаковими та різними завданнями і різними формами співпраці (тренінги, творчі конкурси та фестивалі, захист турнірів і фестивалів, організація діяльності постійно діючих учнівських творчих груп і лабораторій, забезпечення участі обдарованої молоді у всеукраїнських і міжнародних інтелектуальних та творчих змаганнях). Індивідуальні форми роботи передбачають виконання дітьми творчих завдань, завдань на самопізнання, залучення дітей до участі в олімпіадах, залучення обдарованої молоді до інтелектуальної, науково-дослідницької та пошуково-краєзнавчої діяльності у філіях Малої академії наук, захист творчих і наукових робіт, участь в індивідуальних корекційних заняттях.

В контексті застосування сучасних методів навчання у роботі з обдарованими учнями в спеціалізованих школах пріоритетного значення набувають тренінгові методи та проектні технології, технології розвитку критичного мислення, методи та прийоми розвивального навчання (проблемні, дослідницькі, творчі, діалогічні, ігрові, метод евристичного навчання, конструювання правил, гіпотез, взаємного навчання, помилок, учнівського планування, створення освітніх програм учнів, самоорганізації навчання і метод контролю). У методах навчання обдарованих школярів повинні переважати самостійна робота, частково-пошукові та дослідницькі підходи щодо засвоєння ними знань, умінь і навичок.

Виявлення здібних учнів та відстеження динаміки розвитку їх обдарованості можливе шляхом спостереження педагога за учнями в

руслі щоденної взаємодії і спілкування як на уроках, так і в позаурочний час; шляхом проведеного соціальним педагогом анкетування і тестування як в індивідуальній, так і в груповій формі. За результатами діагностики соціальний педагог проводить тренінгові заняття, спрямовані на удосконалення розумових операцій, на розвиток інтелектуального та творчого потенціалу обдарованих дітей в залежності від етапу вікового зростання.

Таким чином, одним з найважливіших компонентів, що сприяють створенню і підтримці на високому рівні науково-технічного, політичного культурного й управлінського потенціалу країни, є налагоджена система пошуку і навчання обдарованих індивідуумів. І починати потрібно з загально-педагогічної грамотності педагога. Потрібні спеціальні школи для обдарованих дітей, підготовленні вчителі, підручники, посібники, створене навчально-методичне забезпечення. Проте найголовніше – визнання самого факту, що обдаровані діти відрізняються не тільки за своїми інтелектуальними і творчими можливостями, але й особистісними рисами. Адже обдарованість – не тільки подарунок долі для відзначених нею, але ще й неабияке випробування.

Список використаних джерел

1. Ветрова О. Д. Теоретичні засади соціально-педагогічних технологій у роботі з обдарованими дітьми / О.Д. Ветрова // Наук. пр. ДВНЗ «Донецький національний технічний університет». Серія : «Педагогіка, психологія і соціологія» : зб. наук. пр. / [редкол. Є.О. Башков (гол. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2011. – Вип. 10 (193). – 252 с.

2. Єфімова І. Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» та інтерактивні методи перевірки знань / І. Єфімова // Українська мова та література в школі. – 2009. – №20. – С. 22.

3. Качур О. В. Робота психолога в системі пошуку та диференціації обдарованих дітей / О. В. Качур // Обдарована дитина. – № 3. – 2013. – С. 35-41.

4. Методология и методы социально-педагогических исследований: Науч. учебно-метод. пособие. Авт.-сост.: С. Я. Харченко, Н. С. Кратинев, А. Н. Чиж, В. А. Кратинова. – Луганск: Альма-матер, 2001. – 216 с.

5. Методология и технология работы социального педагога: учеб. пособие / Н. И. Никитина, М. Ф. Глухова. – М.: Гуманитар. изд. Центр ВЛАДОС, 2005. – 399 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «STREET WORKOUT» ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність обраної теми дослідження визначається гостротою молодіжної проблематики в сучасному суспільстві, викликаній інтенсифікацією таких негативних явищ серед молодого покоління, як: зниження соціального самопочуття, зростання девіантності і делінквентності, а також складнощами, що виникають в процесі життєвої самореалізації молоді і її інтеграції в соціум.

Молодь апіорі виступає основним соціальним ресурсом суспільства, його потенціалом, що визначає сьогодення і майбутнє кожного соціуму. У цьому контексті на перший план виходить проблема формування соціально і фізично здорового молодого покоління, здатного активно і ефективно інтегруватися в суспільство і реалізувати свою суб'єктність, свої можливості, здібності та потенціал в процесі життєвої самореалізації, тобто в рамках здійснення соціальної мобільності[1, с.12]. Зважаючи на це в роботі ми прагнемо показати, яке місце і роль в системі соціальної мобільності сучасної молоді займає спорт, а зокрема і діяльність всесвітньої організації «Street Workout» як чинник формування здорового способу життя студентської молоді.

Street workout – (укр. Вуличне тренування) – це масовий рух, заснований на заняттях фізичною культурою із застосуванням тренувального обладнання в громадських об'єктах, таких як шкільні двори, парки, спортивні майданчики в міській забудові. Включає тренування на турніку, брусах, яке відбувається на свіжому повітрі [3].

Людина яка займається воркаутом називається не інакше як воркаутер, термін – турнікмен, який часто вживають у засобах масової інформації не зовсім правильний [3].

Є ще один вид такого тренування, який називається гетто тренування (англ. Ghetto workout), він призначений на силове навантаження, в той час як Street workout поєднує в собі техніку і силу[3].

Є чотири основні напрямки у яких розвивається воркаут:

1. воркаут:

- вуличний воркаут (англ. street workout),

- гетто воркаут (англ. ghetto workout);
- 2. дворова гімнастика;
- 3. джимбарр;
- 4. фрістайл-бар[3].

Складові вуличного воркауту:

- Атлетичні вправи - система вправ різного рівня складності, що сприяють підсиленню здоров'я, розвитку сили та витривалості а також формуванню атлетичної статури.

- Калістеніка (англ. Calisthenics) – комплекс простих вправ, які виконують використовуючи виключно власну вагу тіла. Ціль цих вправ - розвинути мускулатурну силу та розвинути всебічний фітнес [3].

- Паркур (англ. Parkour) – фізична дисципліна французького походження, в якій учасники біжать за маршрутом, намагаючись перейти перешкоди найбільш ефективним способом, використовуючи лише власні тіла. Для паркуру необхідні такі навички як стрибки, лазіння тощо. Заснований паркур французом Девідом Беллом [3].

- Хіп-хоп музика – форма музичного вираження та артистична культура, що утворилася серед афроамериканської громади у середині 1970-их років у районі Бронкс, Нового Йорку. На зорі утворення, на хіп-хоп надзвичайно вплинув традиційний музичний стиль Джамайки. Жанр зазвичай складається з римованих виразів, що зветься “реп”, та які супроводжуються музикою [3].

Отже, в Україні доволі давно існують спортивні майданчики на яких займались школярі, молодь і небайдужі до фізичного здоров'я люди.

Спортивні цінності і прихильність дозволяють молоді підняти життєвий тонус, налаштуватися позитивно і з позитивними почуттями, що йдуть від спортивних занять, йти по життю і ефективно реалізовувати себе. І саме в цьому полягає екзистенціальна сутність діяльності всесвітньої організації «Street Workout» як чинника формування здорового способу життя студентської молоді.

Список використаних джерел

1. В твоїх руках – здоров'я і життя : збірник розповідей, спогадів, вражень підлітків та молоді – учасників Українсько-канадського проекту "Молодь за здоров'я – 2". – Шпола : Інформ.-метод. ресурсний центр українсько-канадського проекту "Молодь за

здоров'я – 2", 2005. – 28 с.

2. Формування здорового способу життя молоді : стратегія розвитку українського суспільства / [Яременко О. О., Вакуленко О. В., Галустян Ю. М. та ін.]. – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж., 2004. – 164 с.

3. Street workout [Електронний ресурс] : Вікіпедія – вільна енциклопедія / режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Street_workout – Назва з контейнера.

Г. В. Бондаренко

ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: ДО ПИТАННЯ РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ ТА ДИТЯЧИМИ БУДИНКАМИ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Українському суспільству завжди притаманне особливе ставлення до сім'ї та виховання підростаючого покоління. В нинішніх умовах ці проблеми набули неабиякої актуальності. Саме тому державна політика стосовно сім'ї, дітей та молоді сьогодні зорієнтована на зміцнення потенціалу сім'ї, створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості, професійних навичок. На це спрямована робота центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Сім'я – найкраще місце для повноцінного життя та розвитку дитини. Саме сім'я, як найближче соціальне оточення, має найбільші можливості для емоційного і фізичного розвитку дитини, готує її в майбутньому до виконання соціально-значущих ролей, надає знання, вміння та навички для подальшого життя. Але, на жаль, невід'ємною ознакою нашого часу залишаються діти-сироти та діти, які залишилися без батьківської опіки.

Найкращим шляхом вирішення проблеми сирітства визнано розвиток прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу.

Метою утворення прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу є забезпечення належних умов для зростання в сімейному оточенні дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківської опіки, шляхом влаштування їх у сім'ї на виховання та спільне проживання.

Прийомні діти виховуються у прийомній сім'ї або дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічних, вищих навчальних

зкладах I-IV рівня акредитації – до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів.

Важливу роль у створенні та функціонуванні прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу відіграють центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Функції, покладені на дані центри у цьому напрямку роботи, включають:

- проведення інформаційних заходів, спрямованих на пошук кандидатів на прийомне виховання;

- проведення співбесід;

- первинний збір документів;

- перевірка відомостей про кандидатів;

- здійснення обстеження житлово-побутових умов за місцем проживання;

- здійснення соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу після їх створення.

Саме це передбачає надання комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних та інформаційних послуг, спрямованих на створення належних умов функціонування прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу. За прийомною сім'єю або дитячим будинком сімейного типу закріплюється соціальний працівник центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який пройшов спеціальну підготовку.

Соціальний супровід дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківської опіки, здійснюється за спеціальним планом, який складається і коригується раз на рік.

Супровід передбачає адаптацію дитини в новій сім'ї, створенню позитивного психологічного клімату в сім'ї, умов розвитку дітей з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини, забезпеченню оптимальних умов життя дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківської опіки та захисту їх прав.

Соціальне супровід прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу здійснюється постійно.

Позитивним аспектом у ході здійснення соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу є наявність постійного контакту прийомних батьків з соціальним працівником. Саме завдяки встановленню довірливих стосунків між батьками і

спеціалістом та якісному соціальному супроводу вдається вчасно відреагувати на ряд складних ситуацій, що дозволяє запобігти дестабілізації психоемоційного стану як самих батьків, та і прийомних дітей.

Таким чином, центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надає комплексну підтримку дітям-сиротам та дітям, які залишилися без батьківської опіки, та допомагає прийомним батькам та батькам-вихователям у вирішенні великої кількості питань, супроводжуючи прийомні сім'ї або дитячі будинки сімейного типу.

Список використаних джерел

1. Методичний посібник по проведенню тренінг-курсу для соціальних працівників з читань підбору, підготовки та соціального супроводу прийомних батьків – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 128 с.

2. Про внесення змін до Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2017-%D0%BF>.

3. Трубавіна І. М. Підготовка соціальних працівників до супроводу дитячих будинків сімейного типу: методичний матеріал. – К.: Довіра і надія, 2002. – 92 с.

А. І. Войтовська

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Соціальним захистом військовослужбовців займаються військові психологи, юристи, спеціалісти військово-медичних установ. Проте стройові командири, керівники будь-якого рангу також мають забезпечувати соціальну захищеність підпорядкованим їм військово-службовцям і їхнім сім'ям.

Військовослужбовці є суб'єктами військових трудових правовідносин, які перебувають під захистом держави, мають усю повноту прав та свобод громадян України з урахуванням особливостей, що визначаються Конституцією України, законами України з військових питань, військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами. Гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, забезпечуються

відповідно до законів України «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» та іншими законами.

Питання правового статусу військовослужбовців-жінок, досліджувались А. Добровольським, Ю. Мігачовим, М. Артамоновим та іншими. Особливості проходження жінками військової служби певною мірою розглядалися О.Дяченко, Н.Дубчак.

Серед жінок-військовослужбовців у лавах Збройних Сил України майже 1,5 тисячі офіцерів та близько 14,5 тисяч сержантів і солдатів військової служби за контрактом. Сьогодні у Збройних Силах України активно впроваджується державна гендерна політика. Поза сумнівом, дотримання рівних прав та свобод військовослужбовців як громадян суверенної і демократичної держави є найважливішим завданням в системі управлінської діяльності керівництва Міністерства оборони України та Генерального штабу.

Особливістю сьогодення є те, що жінками-військовослужбовцями опановуються бойові спеціальності, на перший погляд не властиві жінкам: льотчик, штурман, моряк, десантник, кулеметник, гранатометник, стрілець, планшетист, оператор та інші. Вони також реалізують себе в службі і на традиційно «жіночих» військових посадах юристів, медиків, зв'язківців, політологів, психологів, культурологів, фінансистів, перекладачів. Варто зазначити, що на даний час фаховий рівень жінок-військовослужбовців розподіляється таким чином: технічну освіту мають 41%, гуманітарну – 23%, економічну – 16% [1].

З метою недопущення та швидкого реагування на порушення прав жінок-військовослужбовців вивчається ефективність роботи керівного складу військ з організації розгляду звернень та проведення особистого прийому громадян (відповідно до вимог наказу Міністра оборони України від 03 грудня 2005 року № 722) [5].

Побачивши багатьох жінок на «нулях» у справі, ніхто з побратимів уже не відправить їх варити борщ, адже стало очевидним: українки готові і спроможні захищати Україну нарівні з чоловіками. Водночас законодавство, яке регламентує їхню службу, потребує ще

багатьох змін. Наприклад, згідно зі статтею 43 «Положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців» без згоди жінки-військовослужбовця її не направляють у відрядження в разі наявності в неї дітей віком до 14 років. А згідно зі статтею 269 Статуту внутрішньої служби ЗС України жінки призначаються до складу добового наряду тільки на визначені позиції, а також на чергування лише за спеціальністю. Непоодинокими є випадки, коли військовослужбовці чоловік і жінка обіймають однакові посади в одному підрозділі, однак службу в добовому наряді несуть по-різному. Мабуть, через це деякі командири неохоче беруть жінок у свої частини.

Згідно з пунктом 5 статті 11 Закону України від 20.12.91 № 2011 «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (з відповідними змінами), військовослужбовці-жінки користуються всіма пільгами, передбаченими законодавством з питань соціального захисту жінок, охорони материнства і дитинства [5].

Статтею 64 Основ законодавства України про охорону здоров'я від встановлено, що при неможливості госпіталізації або відсутності показань до стаціонарного лікування хворої дитини, мати або інший член сім'ї, який доглядає дитину, може звільнитися від роботи з виплатою допомоги з фондів соціального страхування у встановленому порядку.

Статтею 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням», визначені страхові випадки, умови надання допомоги по тимчасовій непрацездатності (зокрема, у зв'язку з необхідністю догляду за хворою дитиною), та тривалість її виплати.

Таким чином, військовослужбовець-жінка має право на отримання грошового забезпечення за час звільнення її від виконання службових обов'язків у зв'язку з доглядом за хворою дитиною, протягом якого дитина (за висновком лікаря) потребує догляду, але не більше як за 14 календарних днів. А якщо дитина потребує стаціонарного лікування – за весь час перебування її в стаціонарі разом з хворою дитиною.

Важливі функції соціальної роботи – розвиток соціальних комунікацій, ліквідація міжособистісної напруженості, конфліктів, згуртування військових колективів (особливо в закритих військових

містечках, гарнізонах, надовго відірваних від сім'ї, суспільства). З цією метою застосовуються конфліктологічні процедури, технології посередництва, методи групової терапії у вигляді бесід, ігор тощо, тренінги спілкування і навчання комунікативним навичкам, виявлення психологічної сумісності або несумісності індивідів для комплектування найбільш життєздатних або стабільних колективів [4]. Отже, і жінки-військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби) мають право на дану додаткову соціальну відпустку.

Україна входить до числа держав з найвищою кількістю військовослужбовців-жінок. Тому б здавалося, що для жінок в армії мають бути створені найсприятливіші умови. Але на сьогодні існуючі проблеми жінок у Збройних Силах України, порівняно з арміями інших держав, знаходяться зовсім на іншому рівні. Основною проблемою проходження служби військовослужбовцями-жінками є проблема правового врегулювання військовослужбовчих відносин за участі жінок, оскільки їх служба регулюється не тільки військовим законодавством, а й іншими галузями права. Для вирішення даної проблеми необхідно систематизувати, конкретизувати, змінити чи доповнити існуючі норми, що регулюють дані відносини шляхом прийняття єдиного закону або окремого розділу про правовий статус жінок-військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Липский И. А. Военно-социальная работа на уровне человека // Армия и общество. – 1998. – № 1. – С. 84-95.
2. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: навч. Посібник. Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. – 168 с
3. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві – К. : Центр навч. літератури, 2008. – 336 с.
4. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонової. –К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
5. ЗУ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». (ВВР), 1992, № 15, ст.190.

НЕПОВНІ СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Всі людські проблеми починаються і закінчуються у сім'ї. Саме в сім'ї формуються життєві та людські цінності, ставлення до себе й до інших, формується успішність або неблагополуччя у дорослому житті.

Отже сім'я – це підґрунтя будь-якої особистості. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, яке зараз перебуває у соціально-економічній та політичній кризі, загострилися проблеми різного типу сімей (неблагополучні, багатодітні, неповні, сім'ї, у яких виховується дитина з інвалідністю та ін.).

Макаренко А.С. назвав сім'ї, у яких немає одного з батьків «кособокими». Сьогодні ми називаємо ці сім'ї неповними. Велика увага до проблем неповної сім'ї, наслідків розлучення, окремих аспектів виховання дітей з розлучених сімей спостерігається ще з початку 70-х років минулого століття. Окремі питання виховання дітей з неповних сімей розкриті у працях педагогів, психологів, юристів – А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського, О. Богданової, В. Бондаревської, С. Максименка та ін. [2, с. 5]

Різні педагоги ще з давніх-давен описували у своїх працях первинні прояви розлучень у сім'ї. Окреслюючи суб'єктивні та об'єктивні умови розлучень у сім'ях, можна зробити висновок що це дуже сильно впливає на виховання дітей і їхнє становлення в соціумі в майбутньому!

Сім'я завжди виступає моделлю конкретного історичного періоду розвитку суспільства, відображає його економічні, моральні й духовні суперечності. Тому сучасні економічні перетворення, демографічні проблеми, криза в політиці, культурі – все це відбивається на життєздатності сучасної сім'ї, при цьому поглиблюючи її дезорганізацію. Сім'я як соціальний інститут перебуває у стані гострої кризи, що, звичайно, негативно впливає на виконання нею своїх основних функцій: репродуктивної, виховної, комунікативної, економічної, господарсько-побутової, функції проведення дозвілля та інших [5].

Кожна із перелічених функцій відіграє велику роль у ставленні людини до суспільства, її розвитку, умінь, навичок, вподобань, любові до природи, тварин, всього живого на цьому світі.

У Законі України «Про охорону дитинства» (2001 р.) [3] неповна сім'я – це сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей).

Н. Барінова визначає неповну сім'ю як таку, де виховну функцію здійснює лише один із батьків [1, с. 6].

У своєму дисертаційному дослідженні Н. Клімкіна зауважує на тому, що неповна сім'я визначається як сім'я, в якій відсутній один із батьків [4, с. 9].

З метою визначення причин розлучень, нами було проведено опитування. Досліджуваним було запропоновано обрати серед перелічених причин ту, яка на їхню думку може стати причиною розірвання шлюбних стосунків. Отримали ось такі результати:

1. Матеріальні, побутові проблеми – 55%.
2. Пияцтво одного із членів подружжя – 39%.
3. Послаблення цінності сім'ї для сучасного покоління – 27%.
4. Подружня зрада – 19%.
5. Психологічна несумісність – 17%.
6. Монотонність подружнього життя – 12%.
7. Нове кохання – 11%.
8. Відсутність дітей – 7%.
9. Інше – 8%.

Як бачимо, матеріальні та побутові проблеми поставлені на перше місце серед тих, які є джерелом кризових ситуацій родини. Існує ще безліч причин чому з'являються неповні сім'ї. І тому зміст соціальної роботи із сім'ями має полягати у тому, щоб попереджати виникнення таких явищ.

Список використаних джерел

1. Барінова Н.В. Психологічні особливості відношення батька як чинник формування статевої ролі «Я»-концепції у дівчат-підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія» / Наталія Вікторівна Барінова. – Харків, 2006. – 20 с.

2. Гольцова Н.В. Педагогическая социология: Учебное пособие для вузов. / Н. Гольцова. – М. : Академический Проект, 2006. – 224 с.

3. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

4. Клімкіна Н.Г. Формування соціальної активності підлітків із неповних сімей у навчально-виховному процесі основної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05 –

«Соціальна педагогіка» / Наталія Григорівна Клімкіна. – Київ, 2009. – 21 с.

5. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: Навч. посіб. / В.А. Скуратівський, О.М. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200с.

Г. В. Голомонзіна

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У сучасному світі захист дітей, сім'ї, забезпечення рівних можливостей та реалізації прав для всіх, особливо найвразливіших груп населення набуває пріоритетності. Допомога сім'ям, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, є особливо важливою. Збільшення кількості дітей з особливими потребами є актуальним питанням сьогодні. Воно зумовлене цілим рядом різноманітних чинників, а саме соціальних, економічних, екологічних та інших, що негативно впливають на загальне здоров'ядітей [1, с. 147-151].

Велику роль у цьому відіграє сім'я, як середовище для життя, розвитку і виховання дитини, особливо для дітей з труднощами у навчанні, адже для них родина є ще й першим і основним реабілітаційним середовищем та загальноосвітні заклади за місцем проживання дитини, що забезпечують необхідні умови для інтегрованої та інклюзивної форм освіти [3].

З огляду на це, метою статті є аналіз досвіду соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в інтегрованих та інклюзивних загальноосвітніх школах [2].

Наголосимо, що сім'я – це особлива соціальна система із специфічними зв'язками і стосунками, які вимагають цілісного підходу, адже зміна стану одного з членів сім'ї впливає на стосунки з іншими членами сім'ї і на відношення родини загалом із соціальним оточенням. Для успішної допомоги цим сім'ям важливо розуміти весь спектр труднощів, з якими вони стикаються. Варто також зазначити, що особливості стану розвитку сучасного українського суспільства вносять специфічні риси у проблеми сімей, що виховують дітей з особливими потребами. Поява дитини є, як правило, впливовою подією в житті родини, якщо ж дитина має обмежені можливості здоров'я, вона потребує підвищеної уваги, залучення різноманітних реабілітаційних ресурсів, особливого виховання. Зазвичай, умови, в

яких опиняється сім'я з неповносправною дитиною, тим складніші, чим більші відхилення у розвитку дитини [6].

Тому згуртованість, атмосфера взаємної підтримки, адекватне сприйняття труднощів допомагають родині подолати деякі складнощі, проте сучасний стан розвитку українського суспільства створює такі умови, в яких сім'ї, що мають дітей з особливими потребами зазнають багатьох труднощів та проблем, які, як правило, діють у комплексі і можуть підсилювати одна одну. В першу чергу, поява у родині дитини з особливими потребами в більшості випадків має помітні наслідки для психологічного здоров'я сім'ї. У практиці України, донедавна особливості психічного стану родин, що мають дітей з вадами розвитку, вивчалися лише як супутній аспект для проектування реабілітаційної та навчально-виховної роботи із самими дітьми.

Саме тому виникає необхідність у комплексній, багатоаспектній допомозі, яка потребує залучення різних фахівців, в тому числі і фахівців із соціальної роботи [4].

Саме соціальний працівник, який повинен мати певний об'єм знань і практичних навичок соціальної, психологічної, медичної, педагогічної, юридичної, економічної, побутової допомоги, може здійснювати багатоаспектну підтримку сімей, що мають дітей з особливими освітніми потребами.

Соціальна робота з такою категорією дітей охоплює різні напрямки: від індивідуальної роботи з вирішення проблем конкретної дитини до роботи з групою людей чи цілою громадою, а деякі проблеми можуть вирішуватися на рівні суспільства загалом.

Головною метою в соціальній роботі з сім'єю, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами є допомога родині у забезпеченні оптимальних умов для виховання і розвитку дитини, створенні сприятливого реабілітаційного психолого-педагогічного середовища, а також допомога у збереженні повноцінного функціонування сім'ї як цілісної системи та всіх її членів.

У процесі реабілітації дитини з особливими потребами розвитку, що здійснюється цілою командою різних фахівців (медичних та соціальних працівників, психологів, педагогів тощо), соціальний працівник виконує важливі функції, наприклад: комплексне вивчення сім'ї дитини; розкриття ресурсів самої родини та залучення зовнішніх ресурсів; інформування та консультації членів родини з багатьох питань та допомоги в їх контакті з різними фахівцями; координацію

роботи самої команди. Першочерговим завданням соціальної роботи є соціальна реабілітація та соціальна інтеграція, тобто відновлення соціального статусу сімей, що мають дітей з обмеженими можливостями [8].

Соціальна підтримка таких сімей - широкий спектр довгострокових заходів комплексного психологічного, медичного, педагогічного, правового, економічного характеру, які спрямовані на розширення контактів сім'ї, подолання соціального виключення, залучення до суспільного життя; надання адекватної інформації про перспективи розвитку дитини та її специфічні потреби; сприяння в організації комплексної діагностики і якомога ранішого початку освітнього процесу; надання повноцінної інформації про державну та громадську підтримку, можливі пільги; сприяння спеціалістам різного фаху в складанні індивідуального реабілітаційного "маршруту" розвитку дитини; налагодження сімейного мікроклімату; організація психологічної підтримки батьків та інших членів сім'ї; організація правової підтримки сім'ї, захист її законних прав та інтересів. Актуальною залишається проблема вдосконалення соціального середовища, в якому перебуває сім'я, тому необхідним є подальше нарощування синхронності у моральному вихованні, особливо дітей та молоді з боку як суспільства, так і сім'ї [7].

У сучасному суспільстві соціальна робота є одним із важливих інструментів комплексної допомоги родинам дітей з особливими потребами. Крім роботи із самими родинами, соціальні працівники можуть вирішувати проблеми сімей, що виховують особливих дітей, на рівні громад чи суспільства загалом [9].

Серед негативних явищ психоемоційної сфери часто спостерігається низький потенційний рівень психологічного прийняття в сім'ї дитини з функціональними обмеженнями, емоційне відторгнення дитини, гіперопіка, надмірне акцентування уваги на особливості дитини тощо. Можуть порушуватися і підсистеми зв'язків: між батьком та матір'ю, батьками та іншими дітьми, іншими родичами. Нерідко ці проблеми ускладнюються низьким ступенем розвитку соціальних і психологічних механізмів внутрішньо сімейної взаємодії порозуміння, взаємодопомоги, взаємного терпіння [8].

Важливою і поширеною проблемою, яка може проявлятися у будь-яких сферах життєдіяльності родини, є проблема нестачі інформації. Брак інформації може відчуватися батьками та родичами стосовно особливостей порушення здоров'я дитини, можливостей

корекції та лікування, особливостей виховання, прав на соціальну допомогу, пільги, відповідних закладів освіти, наявних державних та громадських організацій тощо.

Відсутність чи низька доступність інформації найчастіше унеможлиблює своєчасну і відповідну допомогу дітям з особливими потребами та їх родинам.

В Україні сформована певна законодавчо-нормативна база по захисту дітей з особливими потребами та їх сімей, є проблеми правової сфери. Пов'язані вони не стільки з недоліками, що є в самих правових документах, скільки із виконанням законів на належному рівні усіма ланками державного управління і фахівцями первинних структур.

Часто постає проблема незнання родичами дитини з особливими потребами всіх прав, гарантованих законодавством, орієнтації у розмаїтті нормативно-правових документів.

В умовах економічної нестабільності залишається проблемою низька матеріальна забезпеченість сімей, що виховують дітей з особливими потребами розвитку, труднощі в реалізації гарантованих державою пільг [6].

Економічне становище сім'ї, яке і без того часто є невисоким, ускладнюється дитиною з особливими потребами, яка потребує догляду, дорогого лікування, різних технічних засобів тощо. Не подолані в Україні і труднощі соціально-медичного характеру [4].

Це найбільше виражається в недостатньому розвитку та доступності технологій ранньої діагностики, корекції, реабілітації, прогнозування медичних наслідків інвалідності, в невисокому рівні забезпечення безкоштовними медичними послугами та ліками, у нестачі кваліфікованих фахівців.

Актуальною залишається необхідність створення різноманітних організацій дітей та молоді з особливими освітніми потребами розвитку та їх родичів, боротьба з упередженістю та стереотипами з боку суспільства, донесення інтересів сімей із неповносправними дітьми до діячів влади, стимулювання добродійної допомоги таким сім'ям тощо [8, с. 93-97].

Розвиток в Україні багатьох перспективних напрямів соціальних послуг стане запорукою покращення життя сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами. Не завжди цим дітям вдається, в повній мірі, відкрити свій потенціал, творчі задатки та вміння.

Одним із напрямків забезпечення дітей з особливими освітніми потребами є надання кваліфікованої допомоги у вигляді психолого-педагогічного супроводу та надання корекційно-розвиткової допомоги у дошкільних, загальносередніх закладах освіти у тому числі професійно-технічних закладах, позашкільної та вищої освіти [5].

Система освітніх закладів будь-якої країни є провідним фактором соціалізації. Головною метою системи навчально-виховних закладів освіти є адаптація до існуючих цінностей культури суспільства, окремих його груп. Структура, організація, зміст соціальної і педагогічної діяльності у системі освітніх закладів залежить від відповідних соціальних цінностей суспільства.

Країна через освітні заклади створює умови для індивідуалізації людини, розкриття і реалізації її життєвих сил, творчого потенціалу, які є фундаментом подальшого розвитку суспільства.

Провідна роль у соціальному вихованні дітей з особливими освітніми потребами належить діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи та його взаємодії з вчителями, батьками та учнями в здійсненні соціально-педагогічної роботи. Завданням цієї роботи є допомога у формуванні в учнів з особливими потребами навичок й умінь саморозвитку, засвоєння ними норм соціальної поведінки, гармонізації внутрішньоособистісних та загальносуспільних інтересів, формування загально прийнятого стилю стосунків з оточенням. Узагальнення результатів дослідження сприятливих і несприятливих умов для її здійснення вимагає визначення основних орієнтирів соціально-педагогічної роботи з учнями з особливими потребами в загальноосвітній школі інтегрованої та інклюзивної орієнтації, що, в свою чергу, передбачає розробку моделі, форм і методів соціально-педагогічної діяльності такої школи.

Кожен освітній заклад має своєрідні умови для організації власної соціально-педагогічної діяльності. Новою, але визнаною в багатьох країнах світу є форма освіти, яка реалізує безумовне право кожної дитини навчатись у загальноосвітньому закладі за місцем проживання і забезпеченням усіх необхідних для цього умов є інтегрована та інклюзивна форма освіти. Діяльність соціального педагога в загальноосвітньому закладі інтегрованої й інклюзивної орієнтації безпосередньо пов'язана з усіма членами педагогічного колективу. Першочерговим завданням роботи соціального педагога в

такій школі є встановлення зв'язків та співпраці з дирекцією школи, спеціалістами соціальної сфери, які допомагають у методичному й практичному здійсненні розвивальної та корекційно-відновлювальної роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Соціальний педагог співпрацює з учителями, психологом, дітьми з особливими потребами, батьками й здоровими учнями. Основними орієнтирами соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітній школі інтегрованої та інклюзивної орієнтації є: формування цілей і завдань соціально-педагогічної роботи в школі [5].

Існує багато факторів позитивного та негативного впливу соціуму мікрорайону, сім'ї, вулиці на соціалізацію учнів з особливими потребами й необхідності планування складу суб'єктів соціально-педагогічної роботи в загальноосвітній школі, зокрема таких як: розробка та обґрунтування соціально-педагогічної концепції закладу освіти, оформлення соціальних паспортів класів; здійснення соціально-педагогічної підтримки учнів з особливими потребами з надання їм допомоги в адаптації до нових для них умов навчання; налагодження партнерських стосунків з батьками і громадськістю мікрорайону; здійснення соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на подолання негативних впливів життя мікрорайону на соціалізацію учнів з особливими потребами; створення умов для їхнього навчання, а також організація корисного дозвілля за місцем проживання дітей; проведення реабілітаційної, соціально-профілактичної, просвітницької, організаційно-масової роботи, що спрямована на посилення соціалізуючого впливу загальноосвітньої школи засобом використання діагностичних методів вивчення ступеня задоволення учнів з особливими потребами умовами шкільного середовища; здійснення соціально-профілактичної та соціально-педагогічної роботи з батьками учнів з особливими потребами шляхом координації соціально-педагогічного впливу школи, місцевих органів влади, громадських організацій, медичних служб у справах неповнолітніх, сім'ї й молоді; створення умов для культурного розвитку учнів з особливими потребами шляхом вивчення можливостей використання виховного простору школи; залучення до активної участі в соціально-педагогічній діяльності всіх її суб'єктів; планування та проведення індивідуальної і групової форм роботи з учнями з особливими потребами, а також здійснення профорієнтаційної роботи з цими учнями; підготовка до вступу до ЗВО чи працевлаштування випускників з обмеженими можливостями

на основі ознайомлення їх з особливостями навчання в обраних навчальних закладах та місцях працевлаштування; пропаганда здорового способу життя серед учнів з особливими потребами.

Основними напрямками інклюзивної роботи в школі є: 1) створення умов для інклюзивного навчання дітей з особливими потребами у початкових класах; 2) підготовка персоналу до роботи в класах інклюзивного навчання; 3) підготовка персоналу до роботи з батьками дітей, що мають особливі потреби; 4) створення моделі комплексного надання послуг дітям з особливими потребами та їхнім сім'ям через створення мультидисциплінарної команди; 5) проведення консультативної роботи з батьками; 6) проведення корекційних занять з дітьми з особливими потребами; 7) поширення результатів позитивного досвіду навчання дітей з особливими потребами в класах інклюзивного навчання.

Зазначимо, що асистенти вчителів-реабілітологів працюють за складеними ними та узгодженими з керівництвом розкладами корекційних занять відповідно до індивідуалізованих планів розвитку, класних розкладів та потреб учнів займатися індивідуально, індивідуальних навчальних програм та індивідуальним календарним плануванням. Крім навчальної, здійснюється також і розвивальна та виховна робота. У кожної дитини з особливими потребами є власне портфоліо.

Соціальний педагог та психолог-реабілітолог як невід'ємна частина будь-якого реабілітаційного процесу, здійснюють координацію соціальної адаптації та інклюзію „особливих” учнів в шкільне середовище, а саме: з дітьми з особливими освітніми потребами проводяться індивідуальні та групові, розвиткові та корекційні заняття, враховуючи особливості та можливості учнів. Для покращення адаптації та комунікативної активності школярів даної категорії соціальний педагог розробляє та проводить програму занять з елементами арт-терапії, яка включає 12 занять, спрямованих на подолання бар'єрів у спілкуванні з однолітками та розкриття талантів дітей. Постійно проводяться індивідуальні й групові консультації з метою вивчення проблем у взаємовідносинах з однолітками, батьками та вчителями. З батьками учнів проводяться індивідуальні і групові бесіди, консультації щодо соціального захисту та полегшення адаптації учнів з особливими освітніми потребами, батьківський лекторій, анкетування. Серед пріоритетних напрямків соціальної роботи з дітьми з особливими потребами є розроблення порад для

батьків щодо кращого розуміння своєї дитини; здійснення відвідування сімей учнів удома. Для вчителів, які працюють з даною категорією дітей проводяться групові та індивідуальні консультації, розроблено поради щодо роботи вчителів з дітьми з різними нозологіями, термінологічний словник; систематично проводяться методоперативки. На жаль, на сьогодні вирішена проблема інтеграції лише в початковій школі. У планах – адаптувати приміщення основної школи для навчання дітей з особливими потребами, заснування батьківської організації, розширення співпраці з міською соціальною службою для молоді, управлінням праці та соціального захисту населення. Особливу увагу привертає діяльність соціального педагога й психолога-реабілітолога зазначених закладів освіти, які здійснюють координацію соціальної адаптації та інклюзії учнів з особливими освітніми потребами в шкільне середовище. Робота таких фахівців є провідною в отриманні повноцінної освіти учнями з особливими потребами та в утвердженні їх гідними громадянами своєї держави [5].

Список використаних джерел

1. Бурмистрова Е. В. Семья с «особым ребенком»: психологическая и социальная помощь / Е. В. Бурмистрова // Вестник практической психологии образования. – СПб., 2008. – № 4 (17). – С. 147–151.
2. Василькова Ю. В. Методика й досвід роботи соціального педагога : навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів / Ю. В. Василькова. – М. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 160 с.
3. Забродина Л. А. Психологическая поддержка родителей в формировании конструктивных родительско-детских отношений : автореф. дис... канд. психол. наук. / Любовь Александровна Забродина. – Самара, 2010. – 26 с.
4. Косова С. А. Реабилитационная активность семей как критерий эффективности медико-социальной помощи детям-инвалидам / С. А. Косова, А. А. Модестов, Л. С. Намазова // Педиатр. Фармакология. – 2007. – № 6. – С. 17–21.
5. Колупаєва А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : [монографія] / А. Колупаєва. – К. : „СаммітКнига”, 2009. – 272 с
6. Левченко І. Ю. Психологічна допомога сім'ї, що виховує дитину з відхиленнями в розвитку: Методичний посібник / І. Ю Левченко, В. В. Ткачова. – М. : Освіта, 2008. – 239 с.

7. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : [навч. посіб.] / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. – 2-ге вид. – К. : МАУП, 2003. – 168 с.

8. Майструк Н. О. Проблеми сімей, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями в сучасній Україні в контексті соціальної роботи / Н. О. Майструк, А. Р. Лучаківська// Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право. 3 номер – К. : Нац. техні. ун-т “КПІ”, 2010.

9. Мастюкова Е. М. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В. И. Селиверстова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 408 с.

І. Г. Гончар

ЗАВДАННЯ ТА ОБОВ’ЯЗКИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

Сучасна школа повинна виховувати та навчати дітей, які належать до різних етнічних груп та культур, які говорять на різних мовах, мають різні можливості, інтереси тощо. Школа має тонко реагувати на усі ці відмінності та враховувати їх під час організації навчально-виховного процесу.

Реалізація інклюзивної освіти є одним із викликів для сучасної української школи й ускладнюється низкою факторів: традиціями освітньої системи, як загальної, так і спеціальної, відсутністю єдиного погляду на інклюзію, неготовністю закладів освіти (людські, матеріальні ресурси), тощо. З метою підлаштування освітнього середовища під дитину відбувається диференціація навчання за індивідуальними планами, посиленнями для дітей, і за умов кваліфікованої спеціальної корекційної допомоги.

Крім учителя (вихователя), у навчальному процесі важлива роль належить партнеру дитини й помічнику вчителя (вихователя) – асистенту. В компетенцію цього фахівця має входити володіння корекційнокомпенсаторними технологіями. Він повинен здійснювати превентивне та корекційне забезпечення освітніх послуг спільно з усіма фахівцями мультидисциплінарної команди.

Інклюзивне середовище вимагає присутності на уроці асистента вчителя, який беручи активну участь у навчальному процесі, може надавати допомогу у навчанні учням, які її потребують [3, с. 21].

Зазначимо, що посаду асистента вчителя може обіймати особа, яка має педагогічну освіту та пройшла педагогічну перепідготовку щодо роботи в умовах інклюзії. Основні завдання асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням полягають в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами; застосування під час уроку системи корекційних заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу [2, с. 42].

Акімова О.М. серед основних завдань асистента вчителя виокремлює такі:

- допомагати окремим учням у виконанні навчальних завдань, розроблених вчителем початкових класів;
- здійснювати нагляд за дітьми з особливими потребами під час їх перебування в їдальні, на ігровому майданчику, на спортивному майданчику, тощо;
- надавати допомогу у здійсненні моніторингу навчально-виховних досягнень дітей;
- допомагати вчителю у підготовці навчально-методичних матеріалів;
- допомагати вчителю у розв'язанні проблемних та конфліктних ситуацій серед учнів класу [1, с. 16].

Більш конкретні завдання роботи асистента вчителя обумовлені можливостями й особистими якостями дитини. У кожному конкретному випадку умови, необхідні для успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами, будуть різними. Адже кожна дитина є унікальною. Зважаючи на ті особливості, які має дитина, асистент вчителя має проконтролювати забезпечення необхідними матеріальними та технічними ресурсами.

Відповідно до Листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» [4] до посадових обов'язків асистента вчителя входить забезпечення соціально-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами: разом із вчителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей

навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

Таким чином, асистент вчителя є поліфункціональним фахівцем, який виконуючи різні ролі, орієнтований на захист інтересів дитини. Ключовим для такого фахівця є співпраця з учителями, що дає змогу забезпечити навчально-виховний процес різноманітними методами навчання та допомогти учням з особливими освітніми потребами набувати знання, вміння та навички, які будуть їм необхідні для повноцінного життя в школі та суспільстві.

Список використаних джерел

1. Акімова О.М. Основні аспекти інклюзивної освіти у підготовці майбутніх учителів початкових класів / О.М. Акімова // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2014. – Вип. 35. – С. 12-18.

2. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н.М. Дятленко, Н.З. Софій., О.В. Мартинчук, Ю.М. Найда, під заг. ред. М.Ф. Войцехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172 с.

3. Компанець Н.М. Організація роботи асистента педагога в інклюзивному середовищі за допомогою програмово-методичного комплексу / Н.М. Компанець // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – № 3. – С. 21-25.

4. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» / [Електронний ресурс] – Режим доступу : [old.mon.gov.ua > zstored > files > 1_9-675\(2\)](http://old.mon.gov.ua/zstored/files/1_9-675(2))

Л. К. Гончар

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ МОБІНГУ

Мобінг вважається різновидом емоційного насильства на роботі, що змушує працівника знаходитись у постійній нервовій напрузі.

Звільнення з роботи за власним бажанням, чи за непрофесіоналізм супроводжується посттравматичним стресом, наслідком якого можуть бути неврози, постійний головний біль та психосоматичні прояви. Психологічне та фізичне виснаження внаслідок зазначеного явища прирівнюють навіть до посттравматичного стресового розладу учасників бойових дій, жертв тероризму та стихійних лих [4]. Окрім цього, здібні, активні і творчі

працівники можуть стати тривожними та безініціативними внаслідок мобінгу.

Феномен мобінгу, його причин, наслідків та перших ознак розглядають у вітчизняних та зарубіжних джерелах. Мобінг як явище пов'язують із ворожими діям, агресією, професійною дискредитацією, презирством, ізоляцією тощо. Кінцевою метою, у більшості випадків, є звільнення [3].

Мобінг можна назвати інструментом приниження людини та знищення почуття її гідності, внаслідок чого особа може здійснити суїцид, потрапити до психіатричної лікарні, скоїти тяжкий злочин. Це пояснюється неможливістю знайти себе у працевлаштуванні, нестачею коштів, впевненістю, що життя не склалось, втратою сенсу життя.

Безробіття як негативний наслідок мобінгу і як соціальна проблема найбільш загрожує: представникам ЛГБТ-спільноти через нетрадиційну соціальну роль, людям з особливими потребами через існуючі щодо них упередження, жінкам через відмову у сексуальних домаганнях, тим особам, що мають певні політичні або релігійні погляди тощо.

Проте, навіть стресостійкий працівник може піддатись цькуванню. Часто таку особу керівництво шукає у складні для організації моменти та у разі неефективної роботи (горизонтальний мобінг). В таких випадках немає закономірностей у виборі жертви. Особа, що здійснює мобінг, на думку більшості фахівців із психології, може отримувати від цього як моральне задоволення, так і певні зиски.

Експерти стверджують, є типи людей, які схильні до цькування: на вигляд добра і співчутлива людина стає протилежністю у випадку, коли з нею не погоджуються; особа, яка самостверджується за рахунок інших; розумні особи, особливо у сфері точних наук, але з погано розвиненими емпатією та емоціями; схильні до соціопатії, яким подобається змушувати страждати. У будь-якому випадку, основною психологічною причиною мобінгу є особиста неприязнь.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу» від 01.03.2019 року планується Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнити статтею 173-5, яка надає визначення мобінгу та встановлює адміністративну відповідальність за означені дії [2]. Також, планується: у [Законі України "Про засади запобігання та протидії](#)

дискримінації в Україні" визначити поняття «мобінг», доповнити відповідною нормою статтю 13 КЗпП та статтю 7 Закону України «Про колективні договори і угоди». Тобто, заходи, спрямовані на запобігання та протидію мобінгу (цькування) на підприємствах, установах, організаціях, та контроль за їх виконанням роботодавець має унормувати в колективному договорі. Проте, в Україні прояви мобінгу доцільніше контролювати не через Національну позицію, а контролюючі органи у сфері праці, судову систему.

Існує думка, що до компетенцій Державної служби з питань праці України та Державної служби зайнятості України слід включити повноваження щодо моніторингу мобінгу, проведення профілактичних тренінгів із роботодавцями, працівниками, безробітними, учнями та студентам з метою отримання як практичних навичок протидії мобінгу [1], так і умінь відстоювати свої права у юридичній площині.

Заборона мобінгу є закріпленою на законодавчому рівні (наприклад, у трудовому чи кримінальному законодавстві, законодавстві про працю, про недопущення дискримінації тощо) у більшості економічно розвинутих країн, таких як Франція, Німеччина, Польща, Швеція, Канада, Фінляндія, Японія, Великобританія, Ірландія та інших, де передбачені компенсації та санкції за мобінг – від штрафів, вилучення ліцензій до позбавлення волі.

На мікрорівні мобінгу слід жорстко протистояти і не проявляти емоцій.

Таким чином, наслідки мобінгу можуть впливати не тільки на працівника, а й на діяльність самої організації, а саме: збільшуються невиходи на роботу та кількість помилок, з'являється небажання виконувати свої обов'язки, збільшується плинність кадрів, а також витрати на підбір та навчання нових співробітників, судові позови, погіршується репутація організації на ринку, відчувається негативний вплив на тих, кому організація надає послуги.

Феномен мобінгу, його причини на наслідки описані в наукових джерелах безвідносно від специфіки діяльності організації. Проте, автором планується дослідити дане явище в умовах вищого навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Новіков Д. Мобінг поза законом: як протидіяти насильству на роботі. URL: <https://commons.com.ua/uk/mobing-poza-zakonom-yak-protidiyati-nasilstvu-na-roboti/> (дата звернення 15.09.2019).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу: проект Закону України від 01.03.2019р. №10118. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH7T200A.html (дата звернення 10.09.2019).
3. Cornoiu T.S, Gyorgy M. Mobbing in Organizations. Benefits of Identifying the Phenomenon // Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2013. Vol. 78. P. 708 – 712.
4. How to prevent Bullying & Mobbing in the Workplace. URL: <https://formaspace.com/articles/workplace-bulletin/prevent-bullying-mobbing-in-the-workplace/> (дата звернення 15.09.2019).

О. В. Джежик

ПСИХОЛОГІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Торгівля людьми є багатоаспектна загроза для всіх народів і розглядається як сучасна форма рабства, що супроводжується грубими і жорстокими порушеннями прав людини.

В даний час, у зв'язку з досить важкими соціально-економічними обставинами в Україні, досить актуальною є проблема торгівлі людьми.

Як відзначають експерти, Україна є однією з найбільших в Європі країн-постачальників жертв торгівлі людьми. За оцінками МВС України, за останні 10 років з України було вивезено близько 400000 людей. Також, за даними МВС, Україна є однією з головних країн-транзитів для потерпілих з Азії та Молдови, яких продають на Захід. Україна - також країна-постачальник і країна-транзит торгівлі дітьми, яких використовують для надання секс-послуг. За даними Міжнародної Організації з Міграції (МОМ) 10% всіх жертв торгівлі людьми були віком від 12 до 18 років [1;2; 4-5; 8; 11].

Торгівля людьми в Україні є масштабним явищем і залишається серйозною проблемою українського суспільства. На думку багатьох міжнародних організацій, всі зусилля української влади, спрямовані

на припинення нелегального вивозу людей, залишаються недостатніми і не відповідають міжнародним стандартам [3; 7-9; 11].

Незважаючи на те, що торгівля людьми поступово починає включатися в орбіту наукових досліджень, серйозний науково-дослідний потенціал по проблемі досі не накопичено. Феномен торгівлі людьми практично не розглядається дослідниками в контексті соціально-психологічних проблем сучасного соціально-економічного стану будь-якої окремої країни, і України, зокрема.

В результаті, відсутнє розуміння цієї проблеми, а також того, яким чином в загальному формуванні цього явища задіяні його окремі складові компоненти. До сих пір залишаються не розкритими такі питання: в чому полягають відмінності торгівлі людьми, як в різних країнах, так і в Україні, залежить чи ступінь участі країн у процесі торгівлі від рівня їх соціально-економічного розвитку, що є кореневими причинами торгівлі людьми, які соціально-економічні та психологічні індикатори можна використовувати в цілях діагностики даного явища.

Торгівля людьми (трафікінг) - це сучасна форма рабства. Жертвами торгівлі людьми є маленькі діти, підлітки, чоловіки і жінки. Торгівля людьми може приймати різні форми, такі як: секс-індустрія; примусову працю на виробництві, в ресторанах і на сільськогосподарських роботах; домашня робота на рабських умовах в якості домашньої прислуги або гувернанток; торгівля нареченими; торгівля органами.

Трафікери використовують різні способи для залякування і контролювання своєї жертви - фізичне насильство, ув'язнення, а також різні механізми психологічного та фінансового контролю. Це може бути боргова кабала; конфіскація паспортів; ізоляція; погрози насильством на адресу жертв і (або) членів їх сімей; контроль фінансів жертви (наприклад, трафікери забирають заробіток жертв для «зберігання грошей в сейфі»).

Особи, які потерпіли від торгівлі людьми, платять жахливу ціну - фізичні та психологічні травми, захворювання, втрата зв'язків з близькими і рідними, емоційні травми, наркозалежність, СНІД. Таким чином, торгівля людьми – це грубе порушення прав людини.

За своєю природою торгівля людьми є маловивченою темою через закритість і протизаконність, проте в науковому співтоваристві не викликає сумнівів, що вкрай важко оцінити її справжній розмах і описати його за допомогою адекватної статистики.

У багатьох державах відсутнє спеціалізоване законодавство, спрямоване проти контрабанди людського матеріалу, в інших воно визначає її тільки в термінах сексуальної експлуатації для вилучення комерційного прибутку, по-третє воно не враховує внутрішній ринок незаконної торгівлі своїми власними громадянами.

Однак, навіть там, де існують ефективні закони, спрямовані на боротьбу з цим видом кримінального бізнесу, він може благополучно існувати завдяки нестачі політичної рішучості, корупції або відсутності досвіду боротьби з цією проблемою.

Крім цього, проблема ускладнюється небажанням жертв торгівлі людьми співпрацювати з правоохоронними органами через страх відплати з боку злочинців, недовіри до влади або через те, що вони не усвідомлюють себе потерпілими.

В Україні кримінальні мережі по торгівлі людьми, як правило, виходять з важкої економічної ситуації в країні і високого рівня безробіття, яка дозволяє криміналу залучати потенційних жертв обіцянками добре оплачуваної роботи в розвинених країнах.

За статистичними даними не менше 80% постраждалих від торгівлі людьми в Україні були безробітними і близько 60% з них залишилися безробітними після повернення на батьківщину [3;5; 8-11].

Починаючи з 2012 року відповідальність за координацію державної політики у сфері торгівлі людьми була покладена на міністерство соціальної політики і праці, яке повинно було координувати свої зусилля з міністерством закордонних справ, МВС, прикордонною службою, міністерством юстиції та міністерством культури.

Однак, в тому ж році наукове дослідження, яке було проведено за підтримки Єврокомісії, показало, що Україна зайняла 87-е місце в загальносвітовому рейтингу зусиль по боротьбі з торгівлею людськими товарами.

Крім цього, в 2017 році Держдепартамент США прийшов до висновку, що, незважаючи на значні зусилля українського уряду щодо припинення кримінальних каналів вивезення людей, ці спроби не відповідають навіть мінімальним стандартам відразу в декількох ключових сферах з цілої низки причин. Серед основних вказується на корупцію, нездатність розслідувати і притягати до відповідальності винних і ін.

Відкритість національних кордонів і зростання мобільності населення на тлі колосальної різниці між рівнем життя в країнах сучасного світу будуть активно використовуватися злочинцями для продажу людей.

В умовах відкритості кордонів виходом з кризової ситуації для населення багатьох країн є трудова міграція, яка в переважній більшості випадків має неконтрольований, незаконний, кримінальний характер і супроводжується торгівлею людьми.

Таким чином, в залежності від соціально-економічних і соціально-психологічних факторів, торгівля людьми може набувати найрізноманітніших форм.

В аналізі проблеми торгівлі людьми не можна керуватися будь-яким одним показником, тільки комплексний аналіз соціально-економічних умов, соціально-психологічних передумов може дозволити дати чітке уявлення про фактори росту торгівлі людьми.

Список використаних джерел

1. Добринина О.А., Басова Т.В. Диагностическая школа в социальной работе : оценка гуманистического потенциала / О.А.Добринина, Т.В.Басова // Международный научный журнал «Интерактивная наука. -2017. - №11. – С. 102- 103.

2. Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти : навч.- метод. посібник / І.Д.Зверева, Р.М.Зеленський, Н.С.Калашник та ін.; Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». – К.: Україна, 2008. – 284 с.

3. Звіт дослідження рівня обізнаності з явищем торгівлі людьми. – К.: Представництво МОМ в Україні, 2011. – 82 с.

4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д.Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. -536 с.

5. Ковальчук Л.Г. Соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі дітьми: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. кандидата пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка / Людмила Ковальчук; Інститут проблем виховання АПН України. – Київ, 2010. – 20 с.

6. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): підручник /М.П.Лукашевич, Т.В.Семигіна. –К.: Каравела, 2009. – 368 с.

7. Моніторинг виконання Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року та проблемні питання підготовки нової програми / заг. ред. К.Б.Левченко. – К.: 2010. – 32 с.

8. Моніторинг виконання Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року / заг. ред. К.Б.Левченко. – К.: Агентство «Україна», 2010. – 80 с.

9. Річний звіт Центру «Ла Страда-Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://la-strada.org.ua>.

10. Соціальна профілактика торгівлі людьми: навч.-методичний посібник / за ред. К.Б.Левченко, І.М.Трубавіної. – К.: Агентство «Україна», 2007. – 352 с.

11. Статистика справ постраждалих від торгівлі людьми Представництва МОМ в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.stoptrafficksng.org>.

О. В. Діденко

ІНКЛЮЗИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У країні, яка дійсно хоче реалізувати потенціал людяності, постає питання про всебічну допомогу людям з особливими потребами. Особливо актуального значення набуває ця проблема у зв'язку із збільшенням кількості осіб, які отримали поранення в зоні АТО, саме їм необхідна реабілітація та соціальна допомога. Зазвичай це молоді, активні люди, які прагнуть до активного способу життя та спілкування. Та серйозні травми, отримані під час бойових дій, часто призводять до інвалідності, тому такі громадяни потребують створення належних умов для життєдіяльності та інтеграції в суспільне життя.

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців проблемам захисту осіб з інвалідністю присвячено значну кількість досліджень. Ця тема була предметом дослідження М. Авраменко, А. Ахметшин, С. Богданова, О. Головкіна, К. Міщенко, П. Таланчук та ін.

В Україні налічується приблизно 5 мільйонів осіб з інвалідністю [3]. Лише частково вони залучені до участі в суспільному житті, відпочинку. І саме туризм являється складовою відпочинку, дає шанс не замикатися в собі та на своїх проблемах, а передбачає спілкування з оточуючими, відкриття та пізнання світу, що дає можливість інтегрування в суспільство. Тому, одним із напрямків соціальної реабілітації людей з особливими потребами, являється інклюзивний туризм.

Питання туризму для осіб з інвалідністю стало предметом вивчення О. Волошинського, І. Горбацьо, Я. Грибальського, М. Дементьєвої, А. Мацелюхи, Д. Петрова, І. Сандовенко, М. Сварника. Вони наголошують, що проблемою для людей з особливими потребами залишається ізоляція від навколишнього світу, суспільства. Для багатьох відвідування театрів, музеїв, концертів, здійснення подорожей залишається лише мрією.

Для того, щоб людина з інвалідністю інтегрувалася у суспільне життя, потрібна допомога органів влади і громадських організацій.

З 2017 року в Україні почали відкриватися відділення інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму, завданнями яких є не тільки запровадження та втілення інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму як системи заходів, спрямованих на відновлення та розвиток фізичного, соціального, духовного, творчого та інтелектуального рівня життєдіяльності особи з урахуванням її фізичних та психічних можливостей, сприяння їх інтеграції в суспільство, а й широке інформування громадськості про можливості використання послуг відділень через засоби масової інформації, з використанням рекламних матеріалів в соціальних мережах та на інтернет-ресурсах.

При Центрі соціальних послуг управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради 3 березня 2017 року було створено відділення інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму. Працівники відділення надають послуги дітям, молоді, сім'ям, людям з інвалідністю, пенсіонерам та іншим вразливим категоріям населення з інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму у сфері зеленого, історичного, релігійного туризму без обмежень. Щорічно послугами відділення користуються понад 2 тисячі людей пільгових категорій.

Однією з проблем переміщення людей з інвалідністю є відсутність адаптованих транспортних засобів. Тому Уманська міська громада спільно із благодійною організацією «Фонд родини Нечитайло» та департаментом соціального захисту населення облдержадміністрації реалізували проект «Соціальні перевезення Черкащини», за підсумками якого придбали два автомобілі для перевезення маломобільних груп населення, один з них - на умовах співфінансування із громадою. Нині соціальні транспортні послуги отримують маломобільні групи населення та люди з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату, зокрема поранені

учасники АТО, діти віком до трьох років, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності та не в змозі самотійно дістатися до об'єктів соціальної інфраструктури і реалізувати своє право на доступ до різних послуг, які надають заклади охорони здоров'я, культури, освіти, спорту, соціального захисту населення, реабілітаційні установи м. Умань, а також реалізувати свої творчі здібності [4].

Завдяки можливостям, які має управління праці та соціального захисту населення по перевезенню осіб на візках та спеціально розроблених туристичних маршрутів, вже багато хто відкрив для себе унікальність навколишнього світу і себе в ньому. Адже люди з інвалідністю мають невичерпну жагу до життя, до самореалізації, прагнуть пізнавати нові місця та розвиватися. Кожна поїздка, новий захід для них – це справжня пригода, сповнена неперевершених емоцій, нових відкриттів та незабутніх спогадів, які залишаються в їхніх серцях. А це можливість відновлення, покращення психологічно самопочуття, залучення до ритму розпорядку, що у свою чергу допоможе вийти з важкої стресової ситуації, пов'язаної з травмами і наслідками лікування.

Важливим моментом є ще й те, що люди з інвалідністю розвивають здатність до самообслуговування та організації свого дозвілля та побуту в умовах навколишнього середовища. Впровадження інклюзивного туризму на місцевому рівні забезпечує рівні можливості та реалізує конституційних права цієї категорії громадян. Надзвичайно важливою є і особиста активна позиція людей з інвалідністю через долання психологічних бар'єрів, відчуття себе активними, потрібними людям та суспільству.

Список використаних джерел

1. Громадяни з фізичними обмеженнями звертаються по допомогу на урядову «гарячу лінію» – Інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2051051-gromadani-zfizicnimi-obmezennami-zvertautsa-podopomogu-na-uradovu-garacu-liniu.html>
2. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – розвиток нового виду реабілітації осіб з інвалідністю в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/inclusive-tourism.htm
3. . Інклюзивний туризм як вид реабілітації : сучасні потреби інвалідів / [Науменко Л. Ю., Лепський В. В., Макаренко С. В.,

Борисова І. С., Семененко О. В] // Український вісник медико-соціальної експертизи. – 2015. – №2. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2015_2_7.

4. Кучер Г. Як в Умані дійшли до кожного. – Урядовий кур'єр. – 2019 – 14 червня [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yak-v-umani-dijshli-do-kozhnogo/>

В. С. Дубінін

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Сім'я відіграє визначальну роль у становленні людини, задовольняючи цілу низку соціальних потреб особистості, серед яких прагнення моральної підтримки, безпеки, захищеності від зазіхань, емоційного комфорту, визнання та прийняття з боку значущих людей. Насильство є чинником соціального ризику, що призводить до поглиблення соціально-психологічної та моральної роз'єднаності, взаємної недовіри й ворожості щодо інших членів родини, брутальності й жорстокості в спілкуванні з оточенням. На жаль, немає достовірної статистики про реальні вияви насильства в сім'ї, оскільки насильство в родині – найприхованіша його форма.

Актуальність дослідження даної теми зумовлена тим, що не дивлячись на те що, велика кількість науковців розглядала різні аспекти даної теми все ж вона є ще недостатньо розкритою.

Сімейне насильство відрізняється від інших агресивних дій тим, що воно не є прикритим епізодом - це дії, які раз-у-раз повторюються. Крім того, ці дії відбуваються у стосунках між близькими людьми - батьками й дітьми, іншими родичами і дітьми. Отже, можна зазначити, що насильство в сім'ї - це примусовий контроль одного члена сім'ї над іншим, реальна дія чи загроза фізичної, психологічної, економічної, сексуальної образи - моральної, емоційної, вербальної.

Насильство в сім'ї як взаємодія її членів виражається в трьох основних проявах:

– поведінка, базована на вчиненні «неявного» насильства, тобто не усвідомлюваного суб'єктом як насильницьке, у вигляді «педагогічного», «соціалізаційного», «інформаційного» примусу. Такі форми насильства пояснюють конструктивну функцію насильства в сім'ї (задля культурної спадкоємності);

- поведінка, пов'язана з механізмами визнання агресивних дій насильницькими за своєю сутністю;
- насильство-імітація на рівні внутрішньосімейних відносин, пов'язане з дискримінаційною поведінкою членів сім'ї.

В Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», визначено такі види насильства, як фізичне, психологічне (емоційне), сексуальне, економічне.

Наразі в міжнародному професійному співтоваристві соціальних працівників існує така типологія насильства, яка, поряд з означеними, містить у собі ще й такий вид насильства, як медичне. Медичне насильство передбачає недбалість і несвоєчасність, виявлені при видачі лікарських препаратів, навмисна відмова хворому в одержанні необхідних ліків або, навпаки, навмисна передозування чи нав'язування субстанцій, що призводять до звикання і залежності.

Отже, домашнє насильство є складним феноменом, наслідки якого, зазвичай, охоплюють кілька сфер: фізичну, емоційну, економічну, сексуальну. Таким чином, досить важко провести чітку межу між різними формами домашнього насильства. Будь-який вид насильства призводить до деструкції особистості постраждалої сторони.

Список використаних джерел

1. Грищенко Н. С. Домашнє насильство над жінками: стан проблеми / Н. С. Грищенко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика . – 2010. – № 1/2. – С. 118
2. Козоріз Людмила. Попередження суїциду та насильства у сім'ї / Людмила Козоріз // Соціальний педагог. – 2009. – №7. – С.17 – 23.
3. Тюріна В. О. Соціальні та психологічні умови і фактори формування та застосування насильницької поведінки в сім'ї / В. О. Тюріна // Соціальна робота в Україні: теорія і практика . – 2010. – № 1/2. – С. 5

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ТРУДОВИМИ МІГРАНТАМИ З ОГЛЯДУ НА СПЕЦИФІКУ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ

Згідно із міжнародними статистичними даними, у світі 285 мільйонів мігрантів мешкають за межами країни свого походження, при цьому понад 80% загальної міжнародної міграції припадає на трудову міграцію [13]. Міжнародна (зовнішня) трудова міграція розглядається науковцями як складова руху робочої сили або її мобільності, самостійне економічне явище або складова глобалізаційних процесів [5]. Водночас, як доводять дослідження [2; 3], міжнародна трудова міграція може інтерпретуватись як соціокультурне явище та питання соціальної безпеки держави. А оскільки трудові мігранти та їхні родини мають високі ризики зазнати трудової експлуатації, дискримінації та насилля [10], то протидію такій дискримінації та допомога тим, хто її зазнав, вважають сферою втручання соціальних працівників [12].

У цій роботі ми розглянемо ключові форми соціальної роботи з трудовими мігрантами з огляду на різновиди трудової міграції та структуру міграційного процесу.

Соціальним працівникам під час роботи із мігрантами доводиться брати до уваги, що міжнародну трудову міграцію поділяють на легальну та нелегальну. Однак, слід розрізняти (легальний-нелегальний в'їзд в країну) і легальне/нелегальне працевлаштування [5]. В офіційних документах ООН для позначення трудових мігрантів, які працюють у країні прибуття, порушуючи її закони, використовують термін «неврегульована міграція» [11, с. 34].

Ця ознака “легальність/нелегальність” (врегульованість/неврегульованість) є однією з найважливіших як із точки зору продукування зовнішніх ефектів міжнародної трудової міграції в країні-донорі та країні-реципієнті робочої сили, так і соціальної захищеності трудівників-мігрантів, їхнього соціального статусу.

Крім цього міжнародна трудова міграція може бути тимчасовою, циклічною або маятниковою чи постійною (за іншою класифікацією – поворотною чи безповоротною). При цьому мобільність робочої сили може мати як організований (програми, замовлення), так і спонтанний (робітники самостійно пропонують

себе на сучасному світовому ринку праці) характер [4]. Трудові мігранти можуть перебувати в країні-реципієнті з родиною або самі (будучи одинаками чи залишивши родину в рідній країні).

Для розрізнення міжнародної трудової міграції від інших форм руху чи мобільності населення часто звертаються до тристадійної моделі трудової міграції, в якій є зв'язані між собою стадії: початкова – процес формування територіальної рухливості населення; основна – власне процес переселення; завершальна – адаптація мігрантів на новому місці проживання [8]. Адаптація, облаштування мігрантів може відбуватися у різний спосіб: 1) пристосування новосела до нового соціально-демографічного середовища місця переселення; 2) пристосування до нового соціально-економічного статусу населеного пункту; 3) біологічне пристосування або медико-біологічна адаптація – коли переселення відбувається в населені пункти з іншими природними умовами [6]. У міграційному процесі можлива й така стадія як рееміграція (реадмісія, повернення), яка може бути добровільною або примусовою, планованою або непланованою. Втім, ця стадія може наступити й після процесу переселення, коли людина ще не стигла адаптуватись до нового середовища.

Деякі дослідники [7] вважають, що найбільшу кількість проблем породжує безповоротний тип міграції і саме він є ключовим об'єктом соціальної роботи. Проте соціальна робота з тими, хто лише обмірковує можливості трудової міграції, або з тими мігрантами, які стали жертвами трудового рабства чи були депортовані з країни, є не менш важливою. Діяльність соціальних працівників може бути скерована на самого мігранта-трудівника, родину, дітей мігрантів, соціальне оточення чи на макрорівень соціальної системи. У табл. 1 представлено узагальнення ідей наукової літератури [1; 7; 9; 12] щодо змісту соціальної роботи з трудовими мігрантами на різних стадіях міграційного процесу.

Табл.1. Соціальна робота з трудовими мігрантами на різних стадіях міграційного процесу

Стадія міграційного процесу	Форми соціальної роботи
Початкова	Інформаційно-профілактичні кампанії, тренінги, цикли занять, впровадження проектів у громадах, консультаційна робота
Переселення	Консультаційна робота, працевлаштування із супроводом, забезпечення транзитним житлом, реагування на факти трудового рабства та насильства
Адаптація (не обов'язкова)	Соціальний супровід, корекційно-терапевтична робота, представництво інтересів, консультаційна робота, робота з громадами
Повернення (не обов'язкова)	Соціальний супровід, представництво інтересів, реабілітація

Отже, соціальна робота з трудовими мігрантами має бути орієнтована на протидію дискримінації трудівників та їхніх родин, брати до уваги неоднозначність та складність процесів регульованої і нерегульованої міграції, специфіку стадій міграційного процесу, складності процесів соціокультурної та медико-біологічної адаптації мігрантів до нових умов.

Список використаних джерел

1. Бандура Р. Соціальна робота з мігрантами // Нова педгогчна думка. 2014. № 1. С. 81-84.
2. Біль М. М. Стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян України // Modern Economics. 2018. № 11. С. 26-33.
3. Касьянова М. М. Моделі соціальної адаптації українських мігрантів у країнах Східної Європи кінця ХХ–початку ХХІ ст.// Гілея. 2016. Вип. 110. - С. 373-376.
4. Корчевська Л.О. Інтеграція України до світового ринку праці через використання трудового потенціалу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.05.01. Донецьк: Донецьк. нац. ун-т., 2006. 20 с.

5. Мойсей В. І. Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили: автореф. дис. ... к. е. н., спеціальність 08.00.02. Львів, 2015. 235 с.

6. Ромащенко Т. І. Особливості міжнародної міграції висококваліфікованих працівників в умовах глобалізації // Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках ЧЭС и ГУАМ. 2008. Т. 1. С. 339–344.

7. Русанов М. В. Соціальна робота з сім'ями трудових мігрантів : дипломна робота бакалавра. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2017. 70 с. URL:

<http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/16468?show=full>

8. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения. Три стадии миграционного процесса (Очерки теории и методов исследования). Москва: Наука, 2001. 114 с.

9. Семигіна Т., Землянська Н. (Не)безпечна трудова міграція і профілактика торгівлі людьми // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2018. № 16. С. 163-166.

10. Anderson B. Migrant domestic workers: good workers, poor slaves, new connections // Social politics. 2015. Vol. 22 (4). P. 636-652.

11. Hanson G.H. The Economics and Policy of Illegal Immigration in the United States. Washington, DC: Migration Policy Institute. 2009. 19 p. URL: <http://www.migrationpolicy.org/pubs.pdf>

12. Social Work with Immigrants and Refugees: Legal Issues, Clinical Skills, and Advocacy / Ed by Fernando Chang-Muy, JD, Elaine P. 2d ed. NY: Springer, 2016. 450 p.

13. The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration / UN. 2018. URL:

https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ

Відповідно до Конвенції про права дитини та Конституції України кожна дитина має право на отримання освіти. Сьогодні в Україні набирає потужних обертів освітня реформа, невід'ємною частиною якої є інклюзивна складова. Досягненням на шляху розвитку інклюзії стало реформування існуючої системи психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК) у сучасні інклюзивно-ресурсні центри (далі ІРЦ), що покликані допомагати дітям отримати якісну освіту та жити повноцінним суспільним життям. Адже завдання ІРЦ – забезпечити системний кваліфікований супровід дитини з ООП протягом всього навчання – від 2 до 18 років. Доступність якісної освіти є ваговою складовою та передумовою забезпечення прав та рівних можливостей у житті кожної дитини на що власне і спрямована робота психолого-педагогічного супроводу в умовах ІРЦ.

Метою статті є розкрити особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими-освітніми потребами для кращого засвоєння знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум.

Завданнями психолого-педагогічного супроводу є:

- розроблення рекомендацій щодо освітньої програми відповідно до потенційних можливостей дитини;
- формування позитивних і толерантних відносин до дітей з особливими освітніми потребами як в освітньому процесі так і в повсякденному житті;
- консультування батьків або законних представників стосовно формуванню позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей та стосовно мережі закладів освіти та зарахування до цих закладів.

Під психолого-педагогічним супроводом будемо розуміти комплексну систему заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку. Невід'ємною частиною роботи центрів є також психолого-педагогічні та корекційно-педагогічні послуги.

Психолого-педагогічні послуги – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру.

Корекційно-розвиткові послуги – це комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Психолого-педагогічний супровід, психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги спрямовані на:

- 1) соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та відповідних компетенцій;
- 2) формування компенсаційних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти;
- 3) розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості.

Реалізація психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами відбувається відповідно до напрямків професійної діяльності фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів.

Фахівці центру в присутності батьків або законних представників проводять комплексну оцінку під час якої створюють позитивну атмосферу довіри та доброзичливості, враховують емоційний стан дитини, індивідуальні особливості її розвитку, вік, мову спілкування. Комплексна оцінка проводиться індивідуально за такими напрямками: оцінка фізичного розвитку дитини (визначення рівня її загального розвитку, відповідності віковим нормам, розвитку дрібної моторики, способу пересування тощо), мовленнєвого розвитку (визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності мовленнєвого порушення та його структури), когнітивної сфери (визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів, як сприйняття, пам'ять, мислення, уява,

увага), емоційно-вольової сфери (виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин) та освітньої діяльності дитини (визначення рівня сформованості знань, вмінь, навичок відповідно освітньої програми або основних критеріїв формування вмінь та навичок дітей). У разі потреби фахівці центру можуть проводити комплексну оцінку за іншими напрямками.

За результатами комплексної оцінки фахівці інклюзивно-ресурсного центру: 1) визначають напрями та обсяг психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, які надаються дітям з особливими освітніми потребами (для дитини з інвалідністю – з урахуванням індивідуальної програми реабілітації), та забезпечують їх надання шляхом проведення індивідуальних і групових занять; 2) надають рекомендації щодо складення, виконання, коригування індивідуальної програми розвитку в частині надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, змісту, форм та методів навчання відповідно до потенційних можливостей дитини, створення належних умов для навчання залежно від порушення розвитку дітей з особливими освітніми потребами (доступність приміщень, особливості облаштування робочого місця, використання технічних засобів тощо).

Отже, особливості психічного і фізичного розвитку дітей окреслюють індивідуальний підхід та способи організації, змісту, методів, навчання і виховання дітей з особливостями в психолого-педагогічному супроводі. Та насамперед це можливість адаптації дитини з особливими потребами й інтеграції в суспільство, повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, можливість взаємодіяти та піклуватися один про одного, наслідувати та отримувати соціальний досвід, налагоджувати дружні стосунки, вміння комунікувати з оточуючими. Плюси в такому спілкуванні безперечно є для нормо типових дітей: стають чутливими, толерантними, отримують безцінний досвід вміння долати перешкоди і досягати позитивного результату незважаючи на труднощі психофізичного розвитку особистості. Та це неможливо без авторитетного зразка, а саме педагогічного фахового колективу. Підхід має бути побудований не на жалю і співчутті, а власне на тактовній взаємодії, ставлення як до рівноправного члена суспільства, прийняттям особи такою якою вона є з усіма особливостями і потребами. Та з власного досвіду гостра проблема постає в тому, що в містах фахівців легше знайти для інклюзивно-ресурсних центрів

для повноцінного функціонування та надання якісного психолого-педагогічного супроводу. В районних центрах це гостра проблема оскільки кількість дітей з особливими освітніми потребами зростає з кожним днем все більше і більше, а кадрів катастрофічно не вистачає.

Список використаних джерел

1. Конституція України. 1996. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про освіту». 2017. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita-konotop.gov.ua/zakon-ukraini-vid-05-09-2017-2145-viii-pro-osvitu.html>
3. Постанова Кабінету Міністрів від 12 липня 2017 року № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п/stru>
4. Ст.1 ЗУ Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. 2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

В. П. Ісаченко, А. Ю. Куліш

СОЦІАЛЬНА ПРОГРАМА АКТИВІЗАЦІЇ МОЛОДІ ЯК БАЗОВА ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасна ситуація в державі й суспільстві вимагає негайних заходів, спрямованих на формування стратегії соціально-економічного, політичного й культурного розвитку України, що припускає послідовну реалізацію заходів довгострокового характеру, спрямованих на подальше вдосконалювання держави, підвищення рівня життя його населення. Це вимагає формування базових умов, які дозволять планомірно підготовляти основу для кожного наступного етапу перетворень [4].

Молодіжна політика України є системною діяльністю держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Вона поширюється на громадян України віком від 14 до 35

років незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять і здійснюється через органи державної виконавчої влади, установи, соціальні інститути та об'єднання молодих громадян [4].

Процес технологізації реалізації молодіжної політики пов'язаний з розробкою та реалізацією соціальних програм. По спрямованості соціальні технології розділені на проблемно-орієнтовані та базові [1, с. 22].

При цьому соціальні програми, засновані на базових технологіях, орієнтовані на реалізацію стратегічних цілей молодіжної політики. В сучасній молодіжній політиці в якості однієї із стратегічних цілей виступає розвиток активності молодих людей. У зв'язку з цим, базовою технологією реалізації молодіжної політики має стати соціальна програма активізації молоді, спрямована на створення соціокультурних умов для соціального становлення і розвитку особистості молодих громадян, найбільш повного прояву їх соціальної активності з урахуванням особистісних якостей молодих людей [2, с. 74].

В контексті соціокультурного механізму перетворення потенціалу молоді в соціальну активність і на основі даних соціологічного дослідження, нами визначено зміст соціальних, особистісних і культурних детермінант.

Особистісні детермінанти представлені як переважні напрямки для прояву соціальної активності, а також фактори її дезорганізації [3, с. 24].

Соціальні детермінанти пов'язані з підвищенням професіоналізму фахівців, що працюють з молоддю, і поліпшенням інформованості молоді про реалізуються програмах [3, с. 26].

Культурні детермінанти ґрунтуються на життєвих орієнтаціях молодих людей, базуються головним чином на стратегії життєвого благополуччя [3, с. 31].

Отже, змінивши якісні характеристики молодіжного сектору – відбудеться поступ у розвитку інноваційного потенціалу молоді, що забезпечить природні, демократичні та справедливі умови розвитку в Україні для кожної молодої людини й буде найкращим стимулом до формування її як конкурентноздатної особисті.

Соціальна програма активізації молоді як базової технології реалізації молодіжної політики розрахована на майбутнє і покликана

задати орієнтири і підходи для практичної роботи всіх рівнів державної влади і місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства у сфері молодіжної політики України.

Список використаних джерел

1. Головенько В.А. Молоде покоління України в алгоритмі суспільних процесів / Головенько В.А. // Український соціум. – 2016. – № 2. – С.20 – 34.

2. Молодь в Україні. Дослідження молодіжного сектора: проблеми та перспективи. – К.: Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні, 2016. – С.74

3. Лібанова Е.М. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е.М.Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2013. — 248 с.

4. Лозовицький Олександр Станіславович. Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної особистості [Електронний ресурс] / Лозовицький Олександр Станіславович. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=35666.

О. Г. Карагодіна, В. П. Лютий, О. В. Пожидаєва

ЕТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: СТАВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПІЛЬНОТИ

З набуттям чинності постанови КМУ від 23 березня 2016 р. № 261 «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» в низці публікацій [1–4; 7] обговорено певні виклики, що спричиняє переорієнтація українських ЗВО на прийнятий в інших країнах формат підготовки здобувачів наукового ступеня до проведення наукового пошуку, написання та захисту дисертацій. Для кафедр соціальної роботи ці питання виявились особливо непростими, адже соціальна робота набула академічно статусу лише з введенням в дію згаданої вище постанови. Відтак, організатори вперше утворених програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи стикнулися з проблемою змістового наповнення освітньої частини програми і, водночас, з суто методологічними

питаннями, серед яких, зокрема, – етична складова наукового дослідження.

Етика наукового дослідження в соціальній роботі належить до проблем, широко обговорюваних в закордонних наукових публікаціях [9; 10 та ін.]. Однак у вітчизняному науковому дискурсі вони допоки не посіли належного місця. Потреба розгортання змістовної наукової дискусії щодо особливої значущості етичних аспектів наукових розвідок із соціальної роботи, предмету етичної експертизи, її організаційних моментів особливо гостро постає у зв'язку з розширенням кола проблематики соціальної роботи в Україні, втілення підтриманих міжнародними донорськими організаціями науково-практичних проектів [5; 8 та ін.] і, особливо, внаслідок започаткування дисертаційних досліджень.

В межах пілотної розвідки автори поставили собі за мету визначити ставлення представників професійної спільноти викладачів кафедр соціальної роботи українських ЗВО до впровадження процедур експертизи наукових досліджень даного напрямку. Для досягнення мети використано метод анкетного опитування. Анкета, пропонована респондентам для самостійного заповнення, містила 17 питань (4 з них стосувались соціально-демографічних характеристик опитуваних). Анкетування проводилось під час наукового заходу – III Круглого столу «Впровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи» [6]. Опитуванню передували презентації доповідачів, що ініціювали глибше занурення учасників у проблему і надання мінімальної інформації про окремі процедурні та змістові аспекти етичної експертизи біоповедінкових та/або соціальних досліджень, мало знайомі вітчизняним науковцям.

Невелика чисельність вибірки обумовила підхід до обробки отриманих даних – якісний аналіз. Загалом опитано 28 респондентів – представників кафедр, що провадять освітні програми з підготовки фахівців соціальної роботи різних рівнів, які за винятком однієї особи, мали наукові ступені докторів або кандидатів наук різних галузей (філософія, педагогічні та медичні науки, психологія, соціологія, політологія). Переважна більшість опитаних (21 особа) представляли кафедри, що здійснюють підготовку докторів філософії з соціальної роботи.

Попри одностайне декларування важливості етичної експертизи досліджень з соціальної роботи, респонденти по-різному відповіли на питання, що конкретизують їхню думку. Так, трохи більше половини

опитаних вважають доцільним проведення експертизи лише в тих випадках, коли дослідження «стосуються вразливих верств або мають ризик порушення конфіденційності чи інших норм етики». Не всі опитані віднесли до предмету експертизи якість інструментарію та відповідність його дизайну нормам професійної етики соціальної роботи. Не виявлено спільної думки респондентів щодо організаційних аспектів експертизи: лише близько 60% опитаних висловились за незалежність експертних комісій від навчальних закладів, що провадять підготовку здобувачів наукового ступеня «доктор філософії»; майже стільки ж опитаних підтримали ідею роботи етичних комісій за єдиною процедурою, але без утворення ієрархічної організаційної структури етичної експертизи. Досить важливим видається той факт, що переважна більшість опитаних представників професійної спільноти усвідомлює потребу внесення змін до чинного Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України. В процесі анкетування виявлено високій рівень цікавості співробітників випускових кафедр до навчання процедурам етичної експертизи. Отримані дані вказують на актуальність досліджуваної проблеми і засвідчують необхідність її подальшої розробки.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Докторська підготовка із соціальної роботи у Великій Британії: Орієнтація на ринок праці // Вісник АПСВТ. 2019. №1. С. 60–69.
2. Вінницький М. Розроблення, впровадження та забезпечення якості освітніх програм з підготовки докторів філософії // Еразмус+. URL: <http://erasmusplus.org.ua/erasmus/54-materiali-here/1299-seminar-rozroblennia-osvitnikh-prohram-vidpovidno-do-yekts-zabezpechennia-iakosti-rezultativ-navchannia-ta-studentotsentrovano-ho-navchannia-problemy-rozroblennia-ta-vprovadzhenia-spilnykh-i-doktorskykh-prohram-8072016-mkyiv.html> (дата звернення 17.09.2019).
3. Волосовець О. П. PhD програми в охороні здоров'я // Медична освіта. 2016. № 2. С. 36–39. URL: rbis-nbuiv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuiv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=AS P_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Mosv_2016_2_7 (дата звернення 15.09.2019).
4. Карагодіна О. Г., Пожидаєва О. В. Запровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи: аналіз поточної ситуації // Вісник АПСВТ. 2017. № 1. С. 85–91.

5. Лютий В. П. Петрович В. С. Профілактика ВІЛ та соціально-небезпечних явищ серед дорослих: досвід «Програми 15» // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 2(386). С. 91–103.

6. Матеріали III Круглого столу «Запровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи» (05.03.2019 р.). Академія праці, соціальних відносин і туризму. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/round_table_05_03_19 (дата звернення 16.09.2019)

7. Ніколаєв Є. Що робити з аспірантурою та спецрадами? // Освітня політика : портал громадських експертів, 2016. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/623-shcho-robiti-z-aspiranturoyu-ta-spetsradami> (дата звернення 16.09.2019).

8. Регіональний проект з триангуляції даних у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Миколаївській області. Підсумковий звіт / Недужно О., Новак Ю., Бозісевич І., Боненко В. Київ : МБФ «Альянс громадського здоров'я» ТОВ «Агентство Україна». 2016. 76 с.

9. Rowan D., Richardson S., Long D.D. (2018) Practice-Informed Research: Contemporary Challenges and Ethical Decision-Making. *Journal of Social Work Values and Ethics*, Vol. 15, No 2. P. 15–22.

10. Sobočan A. M., Bertotti T., Strom-Gottfried Kim (2018): Ethical considerations in social work research, *European Journal of Social Work*, DOI: 10.1080/13691457.2018.1544117

І. О. Карпич

ПРАВО ДІТЕЙ НА ОЗДОРОВЛЕННЯ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Проблема оздоровлення дітей є актуальною в сучасних умовах. Особливої уваги потребує вивчення особливостей, змісту, основних форм, методів оздоровлення дітей в історико-педагогічній спадщині, оскільки досвід наших попередників є цінним джерелом для пошуку нових підходів до вдосконалення навчально-виховного процесу.

Аналіз історико-педагогічних джерел засвідчує, що право дітей на оздоровлення вчені активно досліджували у 20 – 30-х роках ХХ століття.

В умовах здійснення загального навчання та широкої боротьби за якість шкільної роботи оздоровча робота з дітьми була важливою

складовою цілого процесу дитячого руху і вимагала якнайбільше уваги.

Аналіз публікацій журналу періодичної преси дозволив виокремити такі основні тематичні напрями, що стосувалися проблеми оздоровлення:

- основні моменти оздоровчої кампанії (Самотой Ю., Бабенко Т.);
- літня кампанія по оздоровленню дітей (Аранівська Д., Привалова Т., Шпільберг Г., Войтинська В.);
- літній піонер-майдан оздоровчого типу (Кільколик С.);
- літні фізкультурні вправи (Бабенко Т., Залкінд А., Оніпко А. ;
- оздоровча кампанія та гарячі сніданки в школі (Ліфшиц Я.) і т. д.

На сторінках преси широко досліджувались проблеми оздоровлення, зокрема робота літньої оздоровчої кампанії. Так, наприклад, Т. Привалова у статті «Літня оздоровча робота» проаналізувала роботу оздоровчої кампанії, охарактеризувала досягнення та недоліки, допущені у роботі з оздоровлення, подала ряд пропозицій для покращення роботи оздоровчої кампанії [3, с. 8].

У статті було проаналізовано кількісні показники існуючих оздоровчих установ та охоплення дітей цими установами. Всього на Україні у 1926 році разом з організацією транспорту існувало 1039 оздоровчих установ, які відвідували 98790 дітей. Серед типів оздоровчих установ кількісно переважали майданчики з харчуванням, яких у 1926 році було 500 (в 1925 році – 117). Дещо збільшилась кількість санаторіїв – з 26 в 1925 році до 35 в 1926 році. Розгорнулись так звані «сонячні майданчики» при поліклініках та тубдиспансерах (42) і майданчики фізкультури (84).

Крім позитивних моментів оздоровчої кампанії, у статті названо ряд недоліків, зокрема недоліком названо неоднчасне проведення кампанії, пов'язане з технічними та загально-економічними причинами. У всіх округах спостерігалось захоплення кількісними показниками установ.

Ефективними формами оздоровлення на майданчиках стали «сонячні ванни», заняття фізкультурою (тільки під суворим лікарським доглядом).

Здійснивши аналіз роботи та врахувавши недоліки оздоровчої кампанії, Т. Привалова подала шляхи та завдання для вдосконалення літньої оздоровчої роботи. Основним гаслом при складанні плану

оздоровчої роботи вона запропонувала «якість за рахунок кількості». При складанні планів обов'язково було враховувати матеріальні можливості округи й суворо дотримуватись кошторису цього центру (поправку можна було робити на дешевшу вартість продуктів у деяких округах), визначити кількість установ. Укладаючи мережу установ потрібно було враховувати, в першу чергу, необхідність систематичного медогляду, для чого прикріпити заздалегідь до установ оздоровлення лікарів. Обов'язки лікарів передбачали: активну участь у виборі місця оздоровчої установи, в устаткуванні установи, відборі дітей до оздоровчої установи, встановлення режиму харчування, контроль над фізкультурою й заходами оздоровлення [3, с. 11].

Майданчики без харчування як тип установи оздоровлення на думку автора, треба було категорично заборонити.

Одним із основних завдань у контексті оздоровчої кампанії була підготовка кваліфікованого персоналу, яка відбувалася на короткотермінових (2-х тижневих) курсах, на яких розроблялися основні питання оздоровчої роботи, організаційні моменти, питання звітності й інші. Необхідно було посилити штат інструкторів фізкультури на майданчиках.

Серйозна увага приділялася питанню звітності та обліку роботи установи. Звітні картки надсилались до всіх установ, відповідальність за правильне їх заповнення було покладено на завідувача та лікаря установи. У звітах установи подавали відомості про виконану виховну роботу – досить докладні, які висвітлювали усю роботу [3, с. 9].

Як зазначає автор, дефекти санітарного характеру, (вибір місця, відсутність устаткування), свідчили про те, що майданчики організовувались стихійно, без необхідного дозволу санітарного догляду.

Автор акцентувала увагу на тому, що при проведенні літньої кампанії оздоровлення, потрібно пам'ятати, що основне завдання – це оздоровлення праці й побуту дітей, що є постійною плановою роботою. Автор наголошувала, що міжустановчі комісії в цілому й бюро служби здоров'я піонерів зокрема повинні увесь час піклуватися про умови роботи піонерзагонів, поліпшення їх санітарних умов, виконання за літо необхідного ремонту, пошуку нових приміщень та гігієнічного устаткування [3, с. 12].

Питання оздоровлення дітей досліджували також Д. Аранівська, Г. Шпільберг, В. Войтинська, С. Кільколик і т. д. Заслуговує на увагу наукова праця Т. Бабенко, який у своїй статті «До поточного ремонту дитячого здоров'я», зазначав, що проблемами оздоровлення повинні займатися комсомол, громадські організації, батьки. На думку автора, недоліки оздоровчих кампаній нерідко залежали від того, що партійні і комсомольські організації та міжвідомчі комісії з оздоровлення дитинства не достатньо залучили до справи оздоровлення дітей профспілки, робітників, батрацько-незаможницького селянства [1, с. 1].

Я. Ліфшиц у статті «Про оздоровчу кампанію та гарячі сніданки в школі» писав, що при проведенні кампанії оздоровлення, потрібно акцентувати свою увагу, насамперед, на своєчасному та доцільному харчуванні та відпочинку дітей кожного літа.

Автор наголошував на необхідності переходу від сезонних, тимчасових, «ударних» кампаній до планового оздоровлення праці й побуту, проведенні оздоровчої кампанії весь рік. На думку Я. Ліфшиця, ніяке посилене харчування, ніяке свіже повітря не можуть влітку скасувати систематичне правильне харчування та перебування на свіжому повітрі протягом всього року. Від сезонних, тимчасових, «ударних» оздоровчих кампаній потрібно переходити до планового оздоровлення праці й побуту. До необхідності розтягнути її на весь рік та висунути її гасла до звичайних умов, повсякденних, побутових та трудових обставин – тільки за таких умов, літня оздоровча кампанія може дати позитивний результат [2, с. 15].

Отже, аналіз публікацій періодичних видань дозволяє виділити такі основні аспекти проблеми оздоровлення дітей у 20 – початку 30-х років ХХ століття:

- розробка конкретного плану оздоровлення;
- правильна розстановка сил вчителів, ватажків та піонерактиву;
- максимальне використання всіх видів масового оздоровлення дітей;
- основна масова форма оздоровлення – шкільний майданчик із харчуванням.

Список використаних джерел:

1. Бабенко Т. До поточного ремонту дитячого здоров'я / Т. Бабенко // Дитячий рух. –1928. – № 4. – С. 1–3.

2. Ліфшиц Я. Г. Про оздоровчу кампанію та гарячі сніданки в школі // Дитячий рух. –1927. – № 1. – С. 15–17.

3. Привалова Т. Літня оздоровча кампанія / Т. Привалова // Дитячий рух. –1927. – № 3. – С. 8–12.

А.-Х. Ю. Коваленко

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Соціальна робота об'єднує в собі і покликання, і професію, тому професіоналізм може вимірюватися ступенем гармонізації цих складових, їх цілісністю і системністю.

Професійно-особистісне становлення і розвиток спеціаліста із соціальної роботи передбачає формування професійного покликання, професійної майстерності та розвиток духовно-моральних якостей, а також навичок саморегуляції та самовдосконалення.

Соціальний працівник повинен володіти не лише певним арсеналом професійних умінь та навичок, а й професійними та особистісними якостями.

Психологи виділили шість груп найбільш важливих професійних якостей соціальних працівників:

1. Професійна компетентність: високий рівень освіти і культури, компетентність з широкого кола значущих проблем.

2. Доброзичливе ставлення до людей: доброта, любов до людей, чуйність, почуття жалю, бажання допомогти, симпатія до інших.

Емоційно-позитивне ставлення до людей багато в чому залежить від конкретного досвіду цієї особистості, від історії її взаємин з людьми. Позитивний або негативний досвід цих відносин однозначно формує і відповідну їх систему. Багато психологів вважають, що людям з сильно вираженим недовірою і недоброзичливістю до оточуючих недоцільно працювати в соціальній сфері.

3. Організаційно-комунікативні здібності: висока комунікабельність, товариськість, вміння керувати людьми, впливати на їх позиції і переконання, вміння викликати до себе довіру і підтримати їх у важку хвилину.

Самі соціальні працівники серед причин «професійного вигорання» називають невміння спілкуватися, грубість людей, невміння захиститися, відсутність взаєморозуміння.

4. Нервово-психічна витривалість: працездатність, енергійність, ініціативність, наполегливість у досягненні цілей.

Значимість нервово-психічної стійкості в діяльності соціального працівника величезна, адже їм доводиться стикатися з самими різними людьми, іноді не найкращими. Саме нервово-психічне перенапруження зайняло перше місце при опитуванні соціальних працівників про причини їх втоми.

5. Ставлення до себе: адекватність уявлень про свою особистість, вміння вирішувати власні проблеми, впевненість у власних силах, повага до себе (самооцінка, самокритичність, ідентифікація та ін.).

Дослідження показують, що найчастіше у невпевнених у собі людей виникає безліч власних проблем, вирішення яких вимагає великих зусиль і великих витрат часу, і тому вони навряд чи психологічно здатні й готові до вирішення чужих проблем.

6. Високий морально-етичний рівень: безкорисливість, чесність, порядність, відповідальність, висока моральність [1].

Особистісні якості соціального працівника, як правило, поділяють на кілька груп.

Одна із них відбиває психічні процеси (сприйняття, пам'ять, уява, мислення), психічні стани (втома, апатія, стрес, тривожність, депресія), увага як стан свідомості, емоційні і вольові прояви (стриманість, індиферентність, наполегливість, послідовність, імпульсивність) і т.д. Деякі з цих психологічних вимог є основними, без них взагалі неможлива якісна діяльність. Інші грають, на перший погляд, другорядну роль. Якщо хтось із соціальних працівників не відповідає психологічним вимогам, що ставляться до професії, то негативні наслідки такої невідповідності можуть проявитися не так швидко, але за несприятливих умов вони практично неминучі.

Психологічна невідповідність вимогам професії особливо сильно проявляється в складних ситуаціях, коли потрібна мобілізація всіх особистих ресурсів для вирішення складного, найчастіше нестандартного завдання.

До іншої групи якостей відносяться такі психологічні якості, як самоконтроль, самокритичність, самооцінка своїх вчинків, а також стресостійкі якості – фізична тренуваність, самонавіюваність, вміння переключатися і керувати своїми емоціями.

Дослідники визначають і таку групу якостей, як комунікабельність (уміння швидко встановлювати контакт з людьми);

емпатія (розуміння настрою людини, виявлення її установок і очікувань, співпереживання її потребам); атрактивність (зовнішня привабливість особистості); красномовство (уміння вселяти віру і переконувати словом) та ін. [1].

Отже, професійно важливі якості в роботі розглядаються як прояви психологічних особливостей особистості соціальних працівників. Особистісні якості фахівців із соціальної роботи є базисними при становленні професійної майстерності.

Список використаних джерел

1. Холостова Е. И. Социальная работа: история, теория и практика : учебник для бакалавров / Е. И. Холостова. – Москва : Издательство Юрайт, 2014. – 905 с.

Н.М. Коляда, Н. І. Коляда

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Відповідальність за дітей, їхнє життя, здоров'я, фізичний, психічний і соціальний розвиток – це не тільки аксіома гуманістичної педагогіки, це ще й правовий принцип ставлення суспільства, держави, кожного окремого дорослого до світу дитинства. У сучасному глобалізованому суспільстві одним із нагальних питань, яке потребує негайного вирішення, є духовне відродження особистості.

Взагалі питання духовності є одним з основних серед великої кількості проблем, які сьогодні хвилюють українських учених і практиків: філософів, соціологів, педагогів, психологів і т.д. Проте особливе місце, на думку академіка О. Сухомлинської, проблема духовності посідає в педагогіці – «... науці, яка має завдання не лише виробити, окреслити, визначити шляхи, засоби і методи формування певних компетентностей, знань, умінь, а ще й, що дуже важливо, прищепити і розвинути певні якості, здатності, риси характеру і поведінки людини. Завжди й в усі часи вона займалася питаннями, які прямо або опосередковано стосувалися духовності, вкладаючи в них різні смисли, в залежності від історичної епохи, вимог суспільства, напрямів соціального розвитку тощо» [2, с. 3].

Відповідно до дефініції, поданої в «Енциклопедії освіти» (2008) духовність – це «... категорія людського буття, якою виражається

його здатність до самотворення та творення культури. Духовність є вищим рівнем розвитку особистості, на якому основними мотиваційно-смысловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності. Це рівень найбільш зрілої і відповідальної (перед собою та ін.) особистості, здатної не тільки пізнавати та відображати довколишній світ, а й творити його» [1, с. 244].

Проте, як свідчить практика, означені вище людські цінності як основні мотиваційно-смыслові регулятори життєдіяльності зрілої і відповідальної особистості сьогодні нівелюються. В умовах кризи традиційних інститутів соціалізації особистості (сім'ї, школи) значне місце в житті дитини займають дитячі об'єднання, організації, в які дитина приходить добровільно, маючи надію задовольнити там свої власні інтереси і потреби, реалізувати свої ідеї в корисних справах, або залучитися до вирішення суспільних завдань, розібратися в сенсоутворюючих моментах такого непростого життя. Дитина приходить в дитяче співтовариство, щоб жити: жити сьогодні і зараз, не очікуючи, поки життя стане краще влаштованим та надасть їй більш широкий спектр можливостей для успішної самореалізації. Тому саме через дитячий рух (об'єднання, організацію) дитина входить у суспільство і саме дитячий рух стає важливим інститутом її соціалізації.

У контексті зазначеного вище набуває актуальності дослідження соціальних інститутів, спрямованих на формування зрілої та відповідальної особистості, розвиток у неї вищих людських цінностей, особистості, здатної пізнавати, відображати та творити довколишній світ.

В нових соціокультурних умовах спостерігається значний інтерес до громадського життя в дитячому суспільстві – суспільстві дієвому, творчому, перспективному; суспільстві, яке проявляє свою соціальну активність через дитячий рух – це форма самоорганізації дитячої соціальної активності, процес соціально-педагогічної співпраці рівнозначних суб'єктів соціальної дії (діти та дорослі), спрямованої на соціалізацію, соціальне виховання, соціально-педагогічну підтримку дитини, захист її прав, розвиток інтересів, реалізацію задумів тощо.

В науковій сфері сьогодні простежується тенденція до узгодження в основних підходах щодо розуміння природи дитячого руху, його сутності, принципів побудови та функціонування. Визначення засобів впливу суспільного формування на особистість

дитини, обґрунтування шляхів стимулювання позитивної самоорганізації, соціальної дитячої активності у вирішенні проблеми оптимальної взаємодії дорослих і дітей, прогнозування стану дитячого руху в недалекому майбутньому і т.д. – ці та інші проблеми є предметом дослідження науки про дитячий рух – соціокінезики дитинства – особливої наукової галузі, системи (сукупності) наукових знань про дитячий суспільний рух, яка включає: загальну теорію дитячого руху, методику діяльності дитячих громадських об'єднань, організацій, історію й історіографію дитячого руху та ін. [3, с. 317].

Вагома доля завдань, які ставить перед собою соціокінетика як наука про дитячий рух, спрямована на подолання сучасної кризи духовного виховання, на формування духовності, розвиток духовно багатого особистості, підростаючого покоління в цілому.

Отже, процес формування духовності крізь призму такого соціального інституту, як дитячий рух – це діалектичний процес набуття досвіду соціальних відносин і засвоєння нових соціальних ролей, що відбувається в різних сферах діяльності, спілкування і самопізнання шляхом засвоєння, привласнення, збагачення і передачі дитиною досвіду соціальної взаємодії дітей і дорослих; процес формування зрілої та відповідальної особистості, розвитку у неї вищих людських цінностей, особистості, здатної пізнавати, відображати та творити довколишній світ.

Список використаних джерел

1. Дитячі громадські організації. – Х. : Вид. гр. «Основа», 2004. – 192 с.
2. Руденко И. В. Подготовка организаторов детского движения в России (историко-педагогический анализ) : монография / И. В. Руденко ; под. ред. Л. В. Алиевой. – М. : Пед. общество России, 2008. – 232 с.
3. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О. В. Сухомлинська. – К. : Всеукраїнський фонд «Добро», 2006. – 44 с.

ЗМІНА СТАТУСУ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ В ОБ'ЄКТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ УМОВ СТАРІННЯ

Сформована важка соціально-економічна ситуація в Україні внаслідок агресії Російської Федерації, анексії Криму та війни на Сході України, скорочення робочих місць, зниження життєвого рівня населення призвели до того, що категорія людей похилого потрапила на «узбіччя» життя. Фактичне перетворення літніх членів суспільства в соціальних ізгоїв має ряд важких наслідків. Як правило, вживання слів «старість» і «люди похилого віку» несуть в собі негативне семантичне значення. Це дає людям похилого віку відчуття власної непотрібності, що несе в собі деструктивну тенденцію, а також провокує неусвідомлену агресію по відношенню до неминучої старості у більш молодих вікових верств. Сьогодні, виникає необхідність нових орієнтирів соціальної роботи з людьми похилого віку, які дозволили б літній особі більш впевнено реагувати на несподівані, часто мінливі умови діяльності у соціумі. Саме з цих причин актуальним є розуміння проблеми зміни статусу літніх людей і об'єкті психосоціальних умов старіння.

Перш за все, варто зазначити, що саме зміна ролі і положення індивідуума називається зміною статусу. Зміни статусу відбуваються протягом усього життя людини. Зміна психосоціального статусу в старості відрізняється від попередніх, перш за все звуженням кола можливостей, як фізичних, так і соціальних; і включає кілька факторів: прихід старості, вихід на пенсію, вдівство. При цьому слід зазначити, що вдівство і вихід на пенсію є одними з найбільш стресогенних ситуацій, що відбуваються в житті людини [1, с. 27].

Фізичний наступ старості (вікові біологічні зміни) - це один з своєрідних об'єктів уваги, що позначають зміну психосоціального статусу людини. Задоволеність життям і успішність пристосування до настання старості залежать в першу чергу від здоров'я. Негативний ефект слабкого здоров'я може пом'якшуватися за рахунок механізмів соціального порівняння, і соціальної інтегрованості. [3, с. 35-46]. Користуючись механізмом соціального порівняння, люди похилого віку порівнюють своє становище зі становищем таких же людей похилого віку, і в залежності від результату модифікують свої цілі. Чим позитивніше порівняння, тим краще душевне здоров'я, навіть при наявності серйозних медичних проблем. Завдяки цьому

механізму люди з найбільш слабким здоров'ям можуть досягти рівня психологічної адаптації, порівнянного з таким у здорових людей. Негативний ефект слабого фізичного здоров'я також пом'якшує механізм соціальної інтегрованості тобто збереження людиною значущих ролей, нормативних орієнтирів і референтних груп. Також важливу роль відіграють матеріальне становище, орієнтація на іншого, прийняття змін.

Іншим об'єктом уваги зміни статусу є вихід на пенсію. Вихід на пенсію - складне, багатопланове соціальне подія і соціальний процес. Він складається з етапу підготовки до залишення роботи, етапи прийняття безпосереднього рішення про припинення трудової діяльності та етапи адаптації до нових соціальних ролей. Вихід на пенсію - це важлива подія не тільки для людини, але і для оточуючих його осіб. Процес адаптації людини до нового положення протікає двояко. З одного боку, людина пристосовується до свого соціального мікрооточення, з іншого - останнє теж пристосовується до його нового соціального становища, нової ролі [4, с.45].

Третім об'єктом, що позначає зміну статусу, є зміна сімейного положення. Вдівство може принести з собою як негативні, так і позитивні зміни. Якщо сімейні відносини були благополучні, обоє відносно здорові, то смерть одного з них може привести до глибокої депресії, дезадаптації і навіть самогубства іншого. Якщо ж шлюб був тягарем, то догляд чоловіка може розглядатися як звільнення і навіть може послужити поштовхом до особистісного зростання [2, с.55-58].

Варто зазначити, що вихід на пенсію є істотним маркером зміни статусу дорослої людини на статус літнього. Реакція на цю зміну і успішність адаптації відрізняється у різних індивідів особистості і залежить від безлічі обставин, таких як: запланованих виходу на пенсію, стан здоров'я, статева приналежність, задоволення роботою і займаною посадою, фінансове становище, ставлення оточуючих, власне ставлення до цієї події, різнобічність інтересів. Сьогодні, до виходу на пенсію людину потрібно готувати спеціально, тобто соціальні служби повинні приділяти цьому процесу особливу увагу і цілеспрямовано працювати з людьми, які готуються піти на відпочинок. Можливо, хороші результати в психологічному плані дасть поступовий перехід на пенсійне забезпечення через часткову зайнятість.

Отже, зміна статусу в літньому віці в об'єкті психосоціальних умов відрізняється перш за все звуженням кола можливостей, як

фізичних, так і соціальних; і складається з декількох етапів: прихід старості, вихід на пенсію, вдівство. В старості у людини загострюються особистісні риси і емоційний фон, дещо знижується рівень фізичних можливостей і швидкості реакції, знижується якість роботи пізнавальних процесів. Всі ці події в суспільній свідомості сприймаються як негативні і в дійсності є одними з найбільш стресогенних в людському житті. При цьому існують механізми, кілька пом'якшують їх вплив. Більш того, суб'єктивно-активний стан людини багато в чому залежить від його ставлення до ситуації, від того, які методи адаптації виробила людина в процесі своєї соціалізації.

Список використаних джерел

1. Кемпер И. Легко ли не стареть? - М.: Издательская группа «Прогресс» – «Культура»; Издательство Агенства «Ятсмен», 1996. – 208с.
2. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 992с.
3. Хрисанфова Е. Основы геронтологии (Антропологические аспекты): Учеб. для студ. высш. учеб. Заведений. - М.: Гуманитарный изд. Центр Владос, 1999. – 160с.
4. Шапиро В. Человек на пенсии: (Социальные проблемы и образ жизни). – М.: Мысль, 1980. – 208с.

В. Котик

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ДИТИНСТВІ

Потреби суспільства у самостійній, творчій, ініціативній особистості визначають нові параметри перебігу соціалізації, висувають підвищені вимоги до її суб'єкта щодо формування нових моделей соціальної поведінки, конструювання персональної системи цінностей, внаслідок чого перед педагогічною наукою постає потреба переосмислення й перегляду звичних настанов у соціалізації дітей і молоді.

Дитинство – найпродуктивніший період життя людини для засвоєння соціокультурного досвіду. Таке засвоєння відбувається через оволодіння дитиною у процесі діяльності культурними надбаннями, виробленими людством протягом багатьох століть. Функцією соціалізації є прилучення дитини до загальнолюдських

цінностей, соціальних норм, суспільних вимірів буття, а також розвиток в неї національних, духовних та інших типологічних рис та якостей. Змістом соціалізації є засвоєння дітьми певних соціальних ролей, що дає їм змогу в подальшому стати носіями суспільних відносин, виробити власні цінності, орієнтації і настанови, а також розвивати унікальні якості їхніх індивідуальностей. Тому метою соціалізації можна визначити саморозкриття творчого потенціалу кожної особистості через створення широких соціокультурних умов для «вростання» дитини в культуру суспільства.

Різні підходи до визначення сутності виховання підкреслюють його багатомірність та практичну складність реалізації. Феномен виховання «як перетворювальну діяльність педагогів-вихователів, спрямовану на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню і вдосконаленню» тлумачить І. Бех [1, с. 6]. Дуже влучно, на нашу думку, звучить твердження вченого стосовно того, що «виховання виступає для дитини посередником в оволодінні історико-культурним досвідом, життєве багатство якого несуть на собі мистецтво, гра, творчість, народні традиції та обряди, міфологія, релігія тощо» [1, с. 4]. Такий підхід, на наше переконання, є прогресивним, оскільки містить у собі спробу представити складові соціокультурного простору у конкретних технологіях особистісно орієнтованої парадигми виховання.

Єдність соціалізації і виховання передбачає, що ці процеси не можуть існувати відокремлено, виключаючи один одного. Натомість у педагогічній літературі, яку присвячено проблемам дошкільного виховання, зокрема в підручниках, виховання здебільшого розглядається ізольовано від соціалізації, що призводить до однобічності висвітлення цього питання. Універсальність соціалізації і виховання полягає в тому, що ці процеси не є абсолютними, а навпаки – відносні, а за певних умов можуть переходити, перетворюватися одне в одне.

Соціалізація як процес засвоєння соціального передбачає певною мірою типізацію «як формування типових для певної групи, спільноти властивостей, якостей, уподобань, позицій» [2, с. 10]. Натомість, індивідуалізація є процесом вибудовування індивідуального. Таке трактування індивідуальності знімає ті протиріччя, що були сформульовані вище: соціалізація не є

протилежністю індивідуалізації. Процес соціалізації не тільки не передбачає нівелювання рис особистості, а навпаки, сприяє створенню того власного світу, завдяки якому реалізується її самоототожнення, що і дозволяє людині набувати індивідуальності. Загалом під поняттям індивідуальність розуміють неповторну своєрідність окремої людини, сукупність тільки їй властивих особливостей. Така людська своєрідність формується у процесі соціалізації через набуття соціального досвіду, що завжди відбувається індивідуально. Отже, і соціальний досвід індивіда у процесі соціалізації є його особистим надбанням і може досить ґрунтовно відрізнитися від інших. Цей засвоєний, перероблений і привласнений соціальний досвід становить підґрунтя соціалізації, і водночас є джерелом індивідуалізації. Відтак, результатом позитивної соціалізації завжди стає формування індивідуальності особистості. Зміни, що супроводжують взаємодію єдиного двобічного процесу – соціалізації-індивідуалізації, і є розвитком, що відбувається на різних етапах дитинства [4, с. 87].

Ідею взаємодії процесів соціалізації-індивідуалізації як двох рівноцінних сторін розвитку особистості обґрунтовано у концепції особистісно зорієнтованої педагогіки. Як стверджує І. Бех, «педагогічно і психологічно доцільно організоване виховання, яким є його особистісно орієнтована модель, пов'язане з формуванням прагнення дитини до розвитку на основі потреби в самостійності, у подоланні відомого, у визначенні смислу «для себе» усієї системи суспільнозначущих стосунків» [1, с. 4].

Отже, здійснений аналіз категорії «соціалізація» дає змогу зазначити, що кожна з цих категорій у своїй сутності має певне змістове навантаження, де закладено якісні відмінності. Між цими дефініціями не можна встановлювати відповідність за ознакою «загальне – часткове», коли більш широке поняття вміщує вужче. До того ж межі у різниці цих дефініцій досить розмиті і водночас між ними є тісна взаємозалежність. Ті особливості, які ми визначили, слугують не межею поділу, а параметрами теоретичного аналізу при використанні їх у науковому дослідженні.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К.: «Либідь», 2003. – 344 с.

2. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (у дошкільному дитинстві) / О. Л. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 225 с.

3. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві / Рогальська І. П. – Умань, 2009. – 499 с.

4. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального простору / С. В. Савченко. – Луганськ, 2004. – 61 с.

Т. Д. Кочубей

КОЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я»

Громадське здоров'я (англійська Public health), за визначенням ВООЗ – це наука та практика попередження захворювань, збільшення тривалості життя і зміцнення здоров'я шляхом організованих зусиль суспільства.

Громадське здоров'я трактують також як сукупне здоров'я населення, що відображає динамічний стан фізичного, психологічного, соціального благополуччя людей, які здійснюють свою життєдіяльність у визначених соціальних спільнотах (громадах, регіонах, країнах).

Уперше термін громадське здоров'я згадується в статуті «Охорона народного здоров'я», що був прийнятий в Англії у ХІХ ст. Новий підхід до розвитку світової спільноти через розуміння громадського здоров'я як основи її процвітання і загальнолюдської цінності викладений у концепції сприяння покращенню здоров'я (Алма-Атинська декларація, Оттавська хартія, Аделаїдські рекомендації, Сундсвальська заява, Джакартська декларація, Всесвітня декларація з охорони здоров'я «Здоров'я для всіх у ХХІ столітті», Бангкокська хартія).

Громадське здоров'я характеризується станом сукупного здоров'я людей, серед якого виділяють:

- *фізичне* (стан гармонії морфологічної структури тіла та функціонального стану систем життєзабезпечення людського організму);
- *психічне* (належить до сфери розуму, інтелекту, емоцій);

- *духовне* (залежить від розкриття духовного, морального потенціалу, свідомого прагнення людини до реалізації вищих якостей особистості, прилучення до духовних цінностей);

- *соціальне* (ступінь або міра задоволеності індивіда своїм матеріальним добробутом, харчуванням, житлом, соціальним становищем у суспільстві, соціальною політикою) здоров'я.

Громадське здоров'я, як соціальна категорія, відображає також умови праці й побуту, стан навколишнього середовища, рівень матеріально-технічного забезпечення, ефективність функціонування соціальних інститутів як факторів здоров'я.

Показниками громадського здоров'я (за пропозиціями експертів ВООЗ) є:

- імовірна середня тривалість здорового життя при народженні;

- показники інвалідності;

- рівень фізичного розвитку;

- захворюваність;

- тимчасова непрацездатність;

- смертність;

- відсоток ВВП, що йде на охорону здоров'я;

- доступність первинної медичної допомоги;

- забезпеченість населення безпечним водопостачанням;

- відсоток осіб, які піддані імунізації від інфекційних захворювань;

- стан харчування дітей;

- ступінь обстеження вагітних кваліфікованим персоналом;

- рівень освіченості дорослого населення;

- відсоток ВВП на душу населення.

У Міжнародній класифікації працездатності, неповноцінності та здоров'я – ICF, прийнятій Генеральною Асамблеєю ВООЗ у 2001 р. до показників громадського здоров'я віднесено: якість життя, соціальну справедливість та участь у громадському житті, що відображають ступінь ймовірності для кожної людини досягнення максимального рівня здоров'я протягом максимально продовженого індивідуального життя та характеризують життєздатність суспільства як соціального організму і його можливості безперервного гармонійного росту.

Концепція розвитку системи громадського здоров'я в Україні (2016) передбачає:

- формування та реалізацію ефективної державної політики щодо збереження та зміцнення здоров'я населення;
- збільшення тривалості та покращення якості життя;
- попередження захворювань;
- продовження активного, працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднання зусиль усього суспільства.

Громадське здоров'я виступає найважливішим медикосоціальним ресурсом і потенціалом суспільства, який сприяє забезпеченню національної безпеки й обумовлений комплексною дією соціальних, поведінкових і біологічних факторів.

Список використаних джерел

1. Глоссарий термінів по вопросам укрепления здоровья. Всемирная организация здоровья. – Женева, 1998. – 48 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Концепція розвитку системи громадського здоров'я, схвалена Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1002-р / Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249618799>.

О. О. Кравченко

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Соціально-економічна криза, військовий конфлікт, що триває на сході України, заходи жорсткої економії, прийняті Урядом, посилюють гендерний дисбаланс у суспільстві, призводячи до фемінізації бідності; втрати жінками роботи; ускладнення доступу до медичних, освітніх і соціальних послуг; збільшення випадків домашнього та сексуального насильства, в тому числі пов'язаних з військовим конфліктом; посилення патріархальних гендерних стереотипів і традиційного розподілу соціальних ролей.

Важливий внесок у розробку гендерного підходу в освітній процес внесли: Н. Байдюк, О. Вороніна, Т. Голованова, Т. Ісаєва,

О. Кікінеджи, І. Кльоцина, В. Кравець, О. Петренко, О. Рассказова, В. Сичова, Л. Столярчук, О. Цокур та ін. Комплексне дослідження становища жінок, які проживають у сільській місцевості здійснили І. Волосевич, Т. Коноплицька, Т. Костюченко, Т. Марценюк.

Державна політика на сьогодні орієнтується на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, при цьому вона проводиться з урахуванням міжнародних документів, підписаних Україною. Це, зокрема, Загальна декларація прав людини, 1948 р.; Міжнародний пакт про громадські та політичні права, 1966 р.; Статут Організації Об'єднаних Націй, 1945 р.; Декларація про ліквідацію дискримінації у відношенні жінок, 1967 р.; Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами, 1949 р.; Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок, 1979 р.; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р.; Пекінська декларація, 1995 р. та інші.

Гендерна політика ґрунтується не лише на основі міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Україною, а й регулюється національними нормативно-правовими актами щодо рівноправності між жінками і чоловіками.

За роки незалежності прийнято низку стратегічних документів, де враховано гендерний аспект: Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року»; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки України ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»; Національна стратегія у сфері прав людини та план дій з її реалізації; Стратегія подолання бідності та План дій з її реалізації; Концепція реформування державного управління; Міністерством освіти і науки розроблено проект Стратегії «Освіта: гендерний вимір 2020»; Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека», затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2016 році, консолідує дії державних інституцій і суспільства щодо активізації участі жінок у встановленні миру, наданні допомоги, захисті та реабілітації постраждалих від насильства; у квітні 2017 року Урядом затверджено розроблену Мінсоцполітики Концепцію державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року.

Водночас, 10 жовтня 2018 р. відбулися парламентські слухання на тему «Запобігання та протидія дискримінації жінок з вразливих соціальних груп», що викликане необхідністю здійснення ефективного парламентського нагляду, виявлення проблемних аспектів у сфері суспільних відносин із запобігання та протидії дискримінації жінок з вразливих соціальних груп: жінки з інвалідністю, ромські жінки, жінки, хворі на ВІЛ-СНІД, сільські жінки, жінки похилого віку, жінки з числа ВПО та ін.; вироблення дієвих механізмів захисту прав жінок з вразливих груп на основі принципу рівності прав жінок і чоловіків та недискримінації. Економічні, соціальні та культурні права мають особливе значення для жінок з вразливих соціальних груп, оскільки вони непропорційно страждають від бідності, соціальної та культурної маргіналізації. Це посилює їхню підпорядкованість і обмежує здійснення ними будь-якого іншого права. Як результат, жінки з вразливих груп мають нерівні можливості доступу до ресурсів та послуг, менші повноваження у політичній, економічній та соціальній сферах.

Конституція України (від 28 червня 1996 року) у Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» ст. 24 гарантує громадянам рівні конституційні права і свободи, «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Наразі триває реалізація Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Цим документом визначено конкретні заходи, спрямовані на ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року. Зокрема, передбачено: проведення навчання з питань дотримання прав жінок та включення гендерної складової до освітніх стандартів з підготовки фахівців; посилення інституційного механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; проведення інформаційної кампанії з підвищення правової обізнаності з питань прав жінок; покращення доступу дівчат і жінок до медичних, освітніх, правових та соціальних послуг. Реалізація цих заходів сприятиме подоланню всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат, зниженню рівня гендерно-обумовленого та домашнього насильства, попередженню його проявів та своєчасній допомозі постраждалим особам, розширенню

економічних можливостей жінок, забезпеченню рівного доступу до правосуддя, участі у прийнятті рішень у політичному та суспільному житті та ін.

Варто наголосити, що серед рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок були: п. 19. Підвищення рівня поінформованості жінок про їх права і доступні засоби правового захисту для відстоювання своїх порушених прав відповідно до Конвенції, забезпечення надання інформації щодо Конвенції, Факультативного протоколу та Загальних рекомендацій Комітету ООН всім жінкам, зокрема жінкам із сільської місцевості; 47. Забезпечення надання в разі необхідності міжнародної допомоги і співробітництва для покращення інфраструктури в сільських районах і формування політики щодо боротьби з бідністю серед жінок в сільській місцевості з метою забезпечення їм доступу до правосуддя, освіти, житла, зайнятості у формальному секторі, розвитку навичок і можливостей для навчання.

Таким чином, нормативно-правові документи з питань гендерної рівності спрямовані на дотримання прав та основних свобод жінок та чоловіків, на рівний доступ та рівні можливості, повноправне долучення до суспільних активностей, формування цінності людських відносин.

Ю. О. Краснощок

СОЦІАЛЬНИЙ ПАТРОНАЖ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ РОБОТИ З НЕПОВНОЮ СІМ'ЄЮ

Сьогодні увага кожної із сфер соціальної роботи зосереджено на людині, на родині. І які б не виникали у членів сім'ї проблеми (психолого-педагогічного, соціального, правового або іншого характеру), вони зачіпають всю сім'ю, формують різні соціально-психологічні явища, які або зміцнюють або руйнують сім'ю.

У результаті кризи розвитку сімейних відносин збільшується народження дітей поза шлюбом, велика кількість дітей залишається без одного з батьків, зростає частка неповних сімей. Закон України «Про охорону дитинства» дає наступне визначення даної категорії сімей: «Неповна сім'я – сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей)» [3].

Неповні сім'ї, які не в змозі виконувати свої функції, особливо по відношенню до дітей, в силу об'єктивних соціально-економічних

умов відносяться до родин групи ризику.

У неповних сімей набагато частіше виникають проблеми, ніж в сім'ях з обома батьками. До них відносяться: соціально-економічні, соціально-психологічні, педагогічні та інші проблеми.

З цього випливає, що соціальна робота в неповних сім'ях повинна бути спрямована на вирішення повсякденних сімейних проблем, зміцнення і розвиток позитивних сімейних відносин, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутих позитивних результатів, соціально-економічне становище і активізацію потенціалу сім'ї (позитивні ресурси сім'ї).

Робота з сім'єю може також вестися в різних сферах соціальної роботи, включаючи охорону здоров'я, психічне здоров'я, добробут дітей, правову систему, трудову діяльність і, звичайно, сімейні агентства, служби.

Соціально-педагогічна робота з неповною сім'єю як окрема діяльність знаходиться в постійному розвитку, розробляються технології, форми і види надання допомоги неповним сім'ям. Соціальна робота з неповною сім'єю може бути проведена у вигляді соціального патронажу. Патронаж – одна з форм роботи фахівця, що представляє собою відвідування клієнтів на дому з діагностичними, контрольними, адаптаційно-реабілітаційними цілями, що дозволяє встановлювати і підтримувати тривалі зв'язки з клієнтом, своєчасно виявляти його проблемні ситуації, надавати негайну допомогу [2, с.193].

Патронажем є діяльність, спрямована на підтримку сім'ї, на виявлення будь-яких проблем і надання своєчасної допомоги сім'ї. Патронаж дає можливість спостерігати сім'ю в її природних умовах, що дозволяє виявити більше інформації.

Напрямами діяльності соціальної служби, яка здійснює патронаж сім'ї є:

- вивчення інфраструктури;
- виявлення сімей з дітьми, які потребують соціальної підтримки, допомоги і визначення заходів щодо її надання;
- надання соціальних послуг з урахуванням виявлених проблем (соціально-економічних, соціально-педагогічних, соціально-психологічних, соціально-правових, соціально-медичних, соціально-побутових) з подолання складної життєвої ситуації;
- профілактична робота з членами сім'ї щодо запобігання сімейного неблагополуччя та дитячої бездоглядності;

– ведення банку даних сімей, які перебувають в соціально-небезпечному становищі, неналежним чином виконують свої функції з виховання дітей;

– взаємодія з органами і установами системи профілактики, що здійснюють на даній території діяльність в інтересах сім'ї і дітей;

– встановлення взаємодії з підприємствами, установами, що функціонують на даній території [1, с. 101].

Робота з сім'єю починається зі збору необхідної інформації: обстеження матеріальних та житлово-побутових умов сім'ї, спілкування з вчителями та дільничним лікарем, з родичами і сусідами. Це дає повну картину про спосіб життя сім'ї, в якій є неповнолітні діти, розкриває причини сімейного неблагополуччя. На підставі зібраних відомостей фахівцями установ розробляється реабілітаційна програма з надання комплексної соціальної допомоги конкретній сім'ї. Реалізація та коригування цієї програми знаходиться на постійному контролі.

Соціальний патронаж неповних сімей включає в себе постійний соціальний нагляд, спостереження, регулярні виїзди до клієнтів для надання їм різних видів допомоги фахівцями. При цьому основною метою діяльності фахівців, які здійснюють соціальний патронаж, є комплексна допомога з подолання кризової ситуації та відновленню соціального статусу сім'ї.

Існують численні проблеми неповних сімей. Тому вони вимагають використання різних видів патронажу:

1. Соціально-економічний патронаж – це допомога у вирішенні матеріально-побутових проблем. Даний вид патронажу передбачає допомогу в отриманні різних соціальних виплат. Соціальні працівники надають консультативну допомогу, надаючи інформацію членам неповної сім'ї про те, які пільги їм гарантуються державою, яка допомога їм може бути надана в рамках даного виду патронажу. Так, їм повідомляють які довідки необхідно зібрати, де їх можна отримати, а також, куди в подальшому з ними звертатися.

2. Соціально-психологічний патронаж – допомога у вирішенні психологічних проблем неповної сім'ї та окремих її членів. Включає наступні методи: психодіагностика; психокорекція; психотерапія; сімейне та індивідуальне психологічне консультування. Також можливе здійснення соціально-психологічного патронажу фахівцем спільно з психологом.

3. Соціально-педагогічний патронаж – виявлення труднощів в

навчанні та вихованні дітей, допомога в усуненні їх причин. Включає такі методи як психолого-педагогічна діагностика і психолого-педагогічна корекція (спільно з соціальним педагогом); зовнішні форми роботи: дитячий театр, організація літнього відпочинку, допомога в оформленні документів для влаштування дітей у спеціалізовані навчальні заклади.

4. Медико-соціальний патронаж – допомога в отриманні медичних послуг. Для неповних сімей здійснюються такі форми роботи: медичні консультації, оформлення клопотань і направлень в установи охорони здоров'я.

5. Соціально-правовий патронаж – це юридичне консультування, оформлення документів, представництво інтересів сім'ї в суді [4, с. 63–64]. Включає також інформування про права та про можливості захисту своїх інтересів.

Таким чином, особливість соціального патронажу полягає в тому, що фахівець соціальної служби виступає посередником, сполучною ланкою між неповною сім'єю і суб'єктами соціальної допомоги. Соціальний патронаж, як один із напрямів діяльності дільничної соціальної служби, не дивлячись на виникаючі труднощі і економічну кризу, дозволяє не залишати сім'ю без уваги, а в разі виникнення проблем – надавати допомогу і підтримку.

Список використаних джерел

1. Гуторова Н. В. О работе участковой социальной службы / Н. В. Гуторова // *Работник социальной службы*. 2008. № 3. С. 100–107.

2. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.

3. Закон України «Про охорону дитинства» // Електронний ресурс: [https : zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua)

4. Социальный патронаж семей группы риска. Методические рекомендации // *Работник социальной службы*. 2006. № 3. С. 58–69.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ В РОБОТІ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Формування особистості працівника соціальної сфери – це важкий процес, так як фахівець схильний до впливу, який не завжди позитивний. Зміст діяльності впливає на особистість соціального працівника, можливо змінюючи його особистісні якості. Тому пред'являються істотні вимоги в професіональним і духовно-моральним якостям працівників цього напрямку. Особистість соціального працівника характеризується, перш за все, гуманістичною спрямованістю особистості працівника, яка виражається в наступних постулатах:

1. людина визнана найвищою цінністю;
2. обов'язкова прихильність до цінностей, які розглядаються як високоморальні в моралі суспільства;
3. діяльність орієнтована на реалізацію цінностей гуманізму;
4. основна діяльність повинна бути мотивована на реалізацію цих цінностей.

Все це визначає вимоги до особистості працівника соціальної сфери: доброта, виражене співчуття, тактовність, альтруїзм, високий рівень терпимості і терпіння, об'єктивність, виражене відчуття справедливості, власної гідності, повагу до гідності всіх людей, ввічливість, порядність, психологічна стійкість, адекватність. До знань і вмінь фахівців соціальної роботи пред'являються певні вимоги.

Соціальна робота являє собою професійну діяльність, в якій часто особисті якості визначають ефективність роботи. Основа вибору професії людиною – це, перш за все покликання, яке визначає поєднання духовно-моральних якостей потенційного фахівця і його схильності до соціальної роботи. Сучасна робота в соціальній сфері носить багатопрофільний характер, що тягне за собою необхідність виконання різних функцій соціальними працівниками, вимагає професіоналізму працівників, наукового обґрунтування соціальної практики [2, с. 122]. Становлення соціального захисту передбачає, що першим завданням стає наявність нових кадрів, які розуміють, що відбуваються і готові професійно вирішувати завдання соціального захисту для різних категорій населення.

Освітні установи випускають достатню кількість фахівців в сфері соціальної роботи, багато з яких працюють в структурах системи соціального захисту. Випускники отримують професійну підготовку в сфері соціальних, економічних, політичних, психологічних наук, знань в сфері управління, соціальної діагностики, адаптації, профілактики, реабілітації, корекції, реадаптації [3, с.194]. Але система підготовки кадрів для сфери соціальної роботи відчуває деякі труднощі. Всі ці проблеми характерні для вищої освіти в даний час. Підготовка фахівців з соціальної роботи не має традицій. Організатори переносять наявний досвід і недоліки, які існують в підготовці фахівців іншого профілю, а також не враховують умови, що підготовка працівників соціальної сфери вимагає розгорнутого процесу підготовки, починаючи з вивчення соціального замовлення і закінчуючи розробкою програм індивідуального навчання майбутніх фахівців у ВНЗ, підвищення їх кваліфікації в процесі безперервної освіти.

У соціальній роботі істотну роль відіграють особистісні якості людей, що визначає ефективність їх діяльності. Стиль поведінки визначається сукупністю особистісно-моральних якостей, інтересами, що впливає і на систему людських відносин. Тому вироблення культури повинна бути забезпечена в процесі підготовки працівників соціальної сфери. Оптимальне поєднання знань і навичок з високим рівнем культури є умовою високої кваліфікації. Моральність може бути розглянута як потреба людини приносити людям добро. Вона є основою особистості працівника соціальної сфери. Моральні якості визначають і поведінку клієнта, і його соціальний і психологічний стан.

Моральна свідомість ґрунтується на використанні знань, переконань і потреб [2, с.114]. Знання – це уявлення про етику і мораль, які притаманні і сфері професійної діяльності. На практиці знання можуть використовуватися тільки частиною, тому можна говорити про наявність моральних переконань. Переконання – це впевненість соціального працівника в тому, що вимоги професійної моралі є справедливими. Переконання – це вищий щабель розвитку свідомості особистості, оскільки так як вони засновані на оцінці відомих моральних норм, які підтверджуються соціальною практикою, досвідом. Вони повинні бути прийняті як єдино правильні.

Моральна потреба – це моральна потреба дотримання професійної етики. Моральність соціального працівника залежить від духовних якостей особистості: чесності, правдивості, забезпеченні повної інформації про труднощі і помилки, вміння виконувати обіцянки. Сюди ж відноситься совість [1, с. 58]. Совість – це міра моральної відповідальності за власну поведінку. Вона регулює поведінку, змушуючи людини знаходити творчо рішення, захищати від формального підходу до виконання професійних норм. Вона забезпечує об'єктивність при оцінці проблем об'єкта соціальної роботи. Справедливість – це почуття, яке проявляється в тому, що симпатії соціального працівника по відношенню до клієнтів не повинні позначатися на наданих клієнтам послуги. Справедливість проявляється і в стосунках з колегами, коли дії колег повинні оцінюватися справедливо, без зміни переваг або недоліків. Тактовність дозволяє вибудовувати дії так, щоб не поставити клієнта в незручне становище. Уважність застосовна в повсякденній практиці соціальної роботи. Терпимість є якість, яке дозволяє забезпечувати шанобливе ставлення до інших людей. Витримка, самовладання, терпіння дозволяє соціальному працівнику утримувати власний емоційний стан в навіть найскладніших психологічно ситуаціях, яке дуже важливо в правильності оцінки ситуації. Доброта реалізується в турботі про клієнта, створення для нього сприятливих умов, позитивного настрою, в умінні надати потрібну допомогу. Бути добрим означає вчити протиставляти негативним явищам, боротися з труднощами, відповідати за власну долю і долі людей, які знаходяться поруч. Любов до людей або гуманність дозволяє підсвідомо провести трансформацію особистості людини в позитивну сторону, що тягне за собою позитивна зміна обставин. Самокритичність дозволяє аналізувати діяльність, знаходити в ній помилки і шляхи виправлення, неупереджено оцінювати дії.

Фахівець із соціальної роботи завжди займає різні функціональні позиції. Перша позиція – практик, який повинен організовувати діяльність з надання допомоги клієнтам. Друга позиція – теоретик, який повинен завжди аналізувати предмет своєї діяльності, осмислювати його і робити висновки, які впливають на практику.

Список використаних джерел

1. Анцупов, А.Я. Конфліктологія: учебник для вузов / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М. : ЮНИТИ, 2009. – 320 с.

2. Баркер, Р. Словарь социальной работы / Р. Баркер. – М.: Институт социальной работы, 2014. – 134 с.
3. Золотарева Т. Ф. Практика в системе подготовки специалистов социальной работы в вузе : учеб.-метод. пособие / Т. Ф. Золотарева. – 3-е изд. – М. : Дашков К°, 2008. – 128 с.

Лебедєв А. П.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В НЕПОВНІЙ СІМ'Ї

Соціально-економічні зміни останніх десятиліть істотно вплинули на всі сторони життя суспільства. В наслідок цих реформ стало загострення соціальних проблем і погіршення становища українських родин. Нові умови диктують інші цілі і зміст сімейного виховання дітей, до яких родина не готова.

На думку багатьох вчених, важливою характеристикою трансформаційного процесу країни є його стихійний характер, який пояснює складності у формуванні нових виховних стратегій. Ці зміни поглиблюються проблемою наступності поколінь.

Застарілий життєвий досвід старшого покоління на тлі стрімкого розвитку сучасних технологій ускладнює проблему взаємодії батьків і дітей.

Дослідження 90-х років показують, що головною проблемою для української родини в цей період стала проблема економічного виживання дітей і дорослих, в зв'язку з цим проблема виховання відсувалася на другий план. Зростання економічних проблем зафіксований в ряді досліджень, присвячених аналізу бідності в країні. Дослідження підтверджують, що в містах і регіонах за останні роки збільшилася кількість людей, що опинилися за межею бідності.

В даний час спостерігаються деякі позитивні зрушення, хоча дослідники відзначають, що в країні велика частка людей, не задоволених своїм матеріальним становищем. Таким чином, реалізація сім'єю функції соціалізації та виховання дітей здійснюється сьогодні в нових умовах, вивчення яких є актуальною проблемою сьогодення.

Особливий інтерес викликає виховний потенціал неповної сім'ї в силу специфіки її життєдіяльності і соціального статусу. Неповна сім'я знаходиться в більш складних життєвих умовах, так як всі проблеми від фінансових до психологічних батько вирішує

самотужки. Науковий інтерес до неповним сімей підкріплюється тенденцією їх зростання в структурі сучасного українського суспільства.

Таким чином, вивчення процесу соціалізації дітей в неповній сім'ї є актуальним з наступних причин: по-перше, нові соціальні умови здійснення сім'єю функції соціалізації та виховання дітей; по-друге, зростання числа таких сімей в структурі українського суспільства; по-третє, специфіка життєдіяльності неповної сім'ї, яка впливає на процес реалізації виховної функцій.

Ю. Ю. Мальована

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Комуникативна компетенція займає провідне місце в роботі фахівця з соціальної роботи. Адже саме компетентність допомагає фахівцеві зайняти відповідне положення в акті комунікації з клієнтами. Контакт повинен бути побудований на певній психологічній дистанції, яка допоможе сформувати свою позицію і вирішити проблему клієнта на професійному, а не побутовому рівні. Ця ж компетенція допоможе в роботі з різними державними структурами, з якими в ході своєї діяльності буде стикатися фахівець із соціальної роботи.

Професію фахівця з соціальної роботи можна з упевненістю вважати однією з найбільш комуникативних. Будь-яка його діяльність безпосередньо пов'язана зі спілкуванням. А яким буде спілкування – залежить від комуникативної компетенції фахівця, його міжособистісного сприйняття і взаємодії з соціумом. В результаті професійного розширення громадських взаємодій фахівець буде неодноразово відчувати комуникативні та психологічні навантаження, які буде легше перенести володіючи певним рівнем професійної комуникативної компетенції. Тим самим, саме високий рівень компетенції буде захищати фахівця від специфічних особливостей спілкування з різними соціальними групами населення.

Формування комуникативної компетенції є одним з центральних завдань в процесі підготовки майбутнього спеціаліста з соціальної роботи, необхідною умовою його особистісного і професійного розвитку.

У зміст комунікативної компетенції фахівця з соціальної роботи можна включати вміння встановлювати емоційний контакт, вміння брати на себе ініціативу в спілкуванні, розуміння психологічного стану клієнта, а також володіння технікою професійного спілкування.

Показниками комунікативної компетенції соціального працівника можуть виступати: вміння швидко орієнтуватися в умовах зовнішньої сторони спілкування; вміння правильно планувати свою промову; вміння знаходити адекватні засоби для передачі інформації; вміння забезпечувати зворотний зв'язок з клієнтом в ситуації спілкування [1, с. 63–67]; вміння вислуховувати клієнта, вести бесіду; вміння надавати зворотній зв'язок клієнту; вміння інтерпретувати інформацію, отриману від клієнта і надавати клієнту власну інтерпретацію; вміння долати конфліктні ситуації у взаємодії з клієнтом; вміння контролювати власну поведінку у процесі взаємодії з клієнтом; вміння логічно мислити, правильно формулювати свою думку; вміння правильно планувати та здійснювати систему комунікації; вміння швидко й точно знаходити адекватні комунікативні засоби, які відповідають ситуації спілкування та індивідуальним особливостям клієнта; вміння чітко й емоційно відкрито виявляти свої почуття та думки.

Успішність комунікативної компетенції спеціалістів соціальної роботи багато в чому залежить від рівня їх вихованості, логічної та соціально-психологічної культури, виконання ними етичних вимог. Формування комунікативності включає накопичення професіональних знань, орієнтацію на уявлення про людські цінності, толерантності, розвиток умінь використовувати всі вербальні та невербальні засоби спілкування в залежності від комунікативної ситуації і володіння мовною культурою [2].

Зазначимо, що комунікативна компетенція фахівця соціальної роботи також залежить від його життєвого досвіду (досвіду міжособистісного спілкування), загальної ерудиції та спеціальних методів, які використовуються під час навчання.

Вагомим чинником у сфері підвищення рівня комунікативної компетенції є наявність внутрішніх установок фахівця соціальної роботи. Бажання йти назустріч людям, любов і доброта до них, прагнення й здатність проникнути у світ переживань клієнта, залишаючись при цьому щирим у судженнях та діях, є основою розвитку комунікативної компетентності соціального працівника.

Таким чином, все вищевикладене дозволяє нам виділити основні

компоненти формування комунікативної компетенції соціального працівника:

- комунікативні знання, в яких виражається узагальнений досвід в соціально-комунікативній діяльності, віддзеркалення в свідомості особистості комунікативних ситуацій соціальної взаємодії в їх причинно-наслідкових зв'язках і відносинах. При реалізації обраної моделі досягнення результатів професійної діяльності майбутнього фахівця із соціальної роботи, саме комунікативні знання складають основу для формування комунікативних умінь, навичок, розвитку специфічних комунікативних якостей, позицій, установок;

- комунікативні вміння – являють собою комплекс комунікативних дій, заснованих на високій теоретичній та практичній підготовленості особистості до міжособистісної взаємодії, що дозволяють творчо використовувати соціально-комунікативні знання та досвід;

- комунікативні навички, як практичне застосування комунікативних знань і умінь, як автоматизовані компоненти свідомих дій, що сприяють швидкому і точному відображенню комунікативної ситуації і визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивної ситуації і адекватного впливу на неї;

- комунікативна спрямованість, яка виражається в ступені вираженості мотиваційно-особистісної спрямованості і ціннісних установок в сфері міжособистісної взаємодії;

- комунікативна креативність, як здатність до творчого, нестандартного, вирішення комунікативних завдань, що виникають в різних ситуаціях професійної взаємодії.

Таким чином, комунікативна компетенція майбутнього соціального працівника проявляється у відповідних властивостях:

- особистісних (толерантність, соціальна спрямованість і т.д.);
- когнітивних (осмислення своєї комунікативної поведінки на основі наявного уявлення про відповідні технології та підходи і т. д.);
- емотивних (розвиток довірливого ставлення, прояви щирості, емпатії і т.д.);
- поведінкових (вміння і навички соціальної взаємодії і т.д.).

На основі аналізу низки поглядів та підходів щодо визначення сутності поняття «комунікативна компетенція майбутнього спеціаліста соціальної роботи», його змістового наповнення, основних ознак та застосування, ми розуміємо під комунікативною компетенцією майбутнього фахівця соціальної роботи знання і

вміння, необхідні для розуміння чужих і створення власних програм мовленнєвої поведінки, відповідно до цілей та ситуацій спілкування.

Комунікативна компетенція передбачає володіння всіма видами мовленнєвої діяльності, вміння переключатися в процесі спілкування з одного стилю на інший залежно від умов спілкування, а так само вміння орієнтуватися в просторі, обстановці, з огляду на тему, мету, завдання, комунікативні та етичні установки.

Отже, комунікативна компетенція є важливою складовою професійної підготовки майбутнього спеціаліста соціальної роботи – основою його професіоналізму. Як інтегративне особистісне утворення, вона забезпечує успіх соціального працівника у виконанні ним професійно-комунікативної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ашиток Н. Комунікативна компетентність як чинник професійного становлення соціального педагога / Надія Ашиток // Молодь і ринок. № 3 (86). 2012. С. 63–67.

2. Баранюк В. В. Сучасні підходи до формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи / В. В. Баранюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2014. № 4. С. 37–42. // Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2014_4_8

М. С. Матернюк

РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З «ДІТЬМИ ВУЛИЦІ»

Професійна діяльність соціального працівника базується на певних законодавчих документах:

- Конституція України, Конвенція ООН про права дитини;
- Міжнародна декларація про забезпечення виживання захисту і розвитку дітей;
- Закон України «Про охорону дитинства» (від 26.04.2001р. № 2402-III);
- Укази Президента України «Про затвердження Комплексних заходів щодо профілактики бездоглядності і правопорушень серед дітей, їхньої соціальної реабілітації в суспільстві»(від 18.03.1998р. № 200/98) і «Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності»(від 28.01.2000р. №113/2000);

Аналіз даної проблеми показує, що вона має місце у різних країнах та визнана на міжнародному рівні. Питання дитячої бездоглядності і безпритульності та причини поширення явища «діти вулиці» були предметом дослідження у наукових працях відомих українських та російських вчених: психолого-педагогічні особливості бездоглядних та безпритульних дітей розкрито у дослідженнях Т. Зайцевської, А. Кацера, Ю. Клейберга, Т. Малихіної, А. Прялухіної, І. Цушка та ін.; негативний вплив вулиці на розвиток особистості дитини відзначають П. Автомонов, І. Зверева, А. Гонєєв, О. Селіванова, Є. Слуцький та ін.; питання вдосконалення соціально-правового захисту дітей розкривають Н. Агаркова, О. Караман, І. Ковчина, Ж. Петрочко та ін.; висвітлюють можливі шляхи вирішення проблеми дітей вулиці Т. Бессонова, А. Гоголева, Л. Мардахаєв, В. Оржеховська, А. Реан, Н. Сморгунова, І. Тарханова, Т. Федорченко та ін.; вирішення проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності у різні історичні періоди розкривають В. Виноградова-Бондаренко, Р. Волянюк, І. Діптан, А. Зінченко, О. Ільченко, О. Паращевіна, Т. Янченко та ін.; питаннями соціально-педагогічної допомоги «дітям вулиці» займалися та займаються відомі вчені: Бородуліна С., Бочарова В., Гапон Ю., Дахно Р., Зверева І., Хлебик С., Клейберг Ю., Максимова Н., Шакурова М. До проблем «Дітей вулиці» зверталися: Моруга Л.; Зінченко А.; Зайчєвська Т.; Зайцева З.; Гуляр О.; Максимова Н.; Новік С.; Самолова О.; Капська А. та багато інших.

Вулична соціальна робота, як одна із форм роботи соціального працівника з питань профілактики виходу дітей на вулицю, є надзвичайно важливою. Головна умова вуличної соціальної роботи - створення для дітей та молодих людей, що мають різні проблеми, можливості користуватися послугами фахівців, які професійно покликані їм допомагати. Дана форма роботи заснована на спілкуванні соціального працівника з дітьми та молоддю у неформальній обстановці, тобто встановлення з ними контактів у середовищі, де вони перебувають: на вулицях, вокзалах, в підвалах тощо. Таке спілкування дає можливість виявити проблеми даної категорії та надати відповідну допомогу. Соціальний працівник для таких дітей, як зазначено у А. Й. Капської, є своєрідною «швидкою допомогою». Він бере на себе відповідальність за її долю, підтримуючи у складних ситуаціях, намагаючись повернути до рідної сім'ї.

Вулична робота соціального працівника починається зі збору інформації про місця, де можуть перебувати вуличні діти. Після цього соціальними працівниками проводяться рейди, під час яких вони знайомляться з вуличними дітьми і відповідно встановлюють з ними контакт. У бесіді з дитиною соціальний працівник встановлює особистість дитини, виявляє причини, які привели її на вулицю, її потреби та надає інформацію про те, де можна отримати допомогу в отриманні медичних, освітніх, професійних, юридичних та інших послуг. Соціальний працівник реєструє свою роботу, створюючи відповідну базу даних на своїх клієнтів, тобто дітей, з якими він спілкується та веде щоденник вуличних відвідувань. Так, через контакт з окремими особами соціальний працівник може встановити мережу контактів, що дасть йому можливість створити умови як для індивідуальної так і для групової роботи з вуличними дітьми та молоддю.

До основних форм вуличної соціальної роботи можна віднести: ігротеки, дискотеки, вуличний театр, бесіди, консультування, пункт соціальної підтримки, надання інформації.

Ще однією з ефективних форм превентивної роботи соціального працівника з питання попередження виходу дітей на вулицю є робота з кризовими сім'ями. Саме своєчасне початкове виявлення соціальними працівниками кризової ситуації в сім'ї - є один із способів, які прискорять попередження, подолання і вирішення такої проблеми як «діти вулиці», бездоглядності та безпритульності в нашому суспільстві. Систематичне проведення заходів серед дітей кризових категорій сприяє постійному залученню їх до організованої діяльності, заповненню вільного часу змістовним дозвіллям. Проведення соціального інспектування сприяє виявленню первинної кризової ситуації, в яку потрапляють діти, попередженню проявам асоціальної поведінки, бродяжництва та жебрацтва серед неповнолітніх. Соціальний супровід дітей кризових категорій надає їм можливість для стабільного всебічного розвитку, сприяє соціальному і правовому захисту прав неповнолітніх, допомагає у виявленні та вирішенні їх життєвих проблем.

Таким чином, основне завдання роботи соціального працівника із дітьми та молоддю – розробка правильних індивідуальних психологічних підходів і заходів, які допоможуть дітям сформувати стійкість до стресових ситуацій, підвищити рівень самооцінки, статус у соціумі, знайти внутрішні резерви особистісної стійкості в

складних, неоднозначних ситуаціях вибору і прийняття правильних самостійних рішень. Необхідно інформувати дітей та молодь про можливий ризик, пов'язаний із життям на вулиці, особисто для кожної конкретної дитини та її близьких.

Список використаних джерел

1. Громадська думка: дослідження, аналіз, висновки. – К.:ДЦССМ, 2003. – 164с.
2. Настільна книга соціального педагога / автори – уклад.: О. Є. Марінушкіна, І. М. Вишнева, В. В. Носенко. – Х. : Вид-во «Ранок», 2010. – 204 с.
3. Професійний довідник соціального педагога / укладач О. І. Рассказова. –Х.: Вид група «Основа», 2011. – 208 с.
4. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / [О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко]; за ред. О. В. Безпалько. – К. : Академвидав, 2013. – 312 с.
5. Соціальна робота: технологічний спект / За ред. Проф. А. Й. Капської –К.; ДЦССМ, 2004. – 364с.
6. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.

О. О. Матрос

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВИЩЕ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПРИ ВИБОРІ ФАХОВОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

На сучасному етапі більшість громадян з інвалідністю зустрічається з труднощами при виборі майбутньої професії або фаху, яка б одночасно відповідала двом критеріям: по-перше, була прийнятною для них у відповідності до стану здоров'я, особистих здібностей, можливостей, індивідуально-психологічних якостей, по-друге, користувалася б попитом на ринку праці. Допомогти особам з інвалідністю у правильному виборі професії, яка б одночасно відповідала цим двом вищезазначеним критеріям, покликана система професійної орієнтації, головними цілями якої є забезпечення соціальних гарантій у сфері вільного вибору професії, форми зайнятості та шляхів самореалізації громадян з інвалідністю в умовах ринкових відносин; прогнозування професійної успішності в будь-якій сфері трудової діяльності; сприяння професійному розвитку особистості та індивідуальності [1, с. 170].

В основі проведеного нами дослідження лежить індивідуальна взаємодія фахівців з особою, яка потребує допомоги. Саме така взаємодія дозволяє в процесі активної реабілітації та підтримки враховувати як індивідуальні особливості осіб з інвалідністю, так і особливостей його соціальної ситуації [там само, с. 168].

Одним із пріоритетних напрямків роботи Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради є **забезпечення реалізації державної соціальної політики в місті Умані у сфері соціального захисту населення, а саме:** призначення та виплата соціальної допомоги, компенсацій та інших соціальних виплат для осіб з інвалідністю, встановлених законодавством України; розроблення та організація виконання комплексних програм та заходів щодо поліпшення становища соціально вразливих верств населення; забезпечення соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, сприяння створенню умов для безперешкодного доступу інвалідів до об'єктів соціальної інфраструктури; проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи [2].

Так, для забезпечення професійної реабілітації осіб з інвалідністю органами праці та соціального захисту населення створено Центр професійної реабілітації людей з інвалідністю щодо сприяння набуття професійної освіти та подальшому їх працевлаштуванню.

Після запровадження Міністерством освіти і науки законопроекту про інтегроване навчання осіб з інвалідністю у закладах вищої освіти, що дозволило для категорії громадян здобувати вищу освіту.

Варто підкреслити, що у багатьох закладах вищої освіти навчаються студенти з інвалідністю. Тому у таких закладах складено, оформлено та затверджено навчально-методичну базу щодо навчання студентів з інвалідністю. У навчальному процесі викладачі використовують конспекти лекцій, роздаткові матеріали, мультимедійні технології, схеми, таблиці. У навчальний процес студентів з інвалідністю постійно запроваджуються спеціальні інформаційні та навчальні технології. Також, слід наголосити, студентам з інвалідністю надається технічна, інформаційна та консультаційна підтримка. На нашу думку, ефективність фахової підготовки студентів з інвалідністю в університеті, окрім вищезазначеного, сприяє також забезпечення їх психологічної підтримки. У структурі факультеті було створено психологічну

службу, яка працює зі студентами з інвалідністю, а ті в свою чергу соціалізуються у закладі на рівні з іншими студентами.

Так, проаналізувавши стан підготовки студентів з інвалідністю у закладі вищої освіти, варто наголосити, що питання доступності для них вищої освіти продовжує на сьогоднішній день являти собою гостру соціальну проблему.

Провівши дослідження, ми погоджуємося з поглядами української дослідниці О. Глоби [1, с. 175] та зауважуємо, що розширення доступності освіти, навіть вищої освіти для осіб з інвалідності, зокрема, інклюзивної освіти, інтеграція в даному випадку громадян з інвалідністю в освітнє та соціальне середовище ускладнюється цілим рядом проблем, що мають різний масштаб та характер. Основним із цих проблем є: недостатній рівень якості, яку вони здобувають у закладах середньої освіти, що створює перешкоди для осіб з інвалідністю при їх вступі до закладів вищої освіти; відсутність умов для сумісництва фахової підготовки інвалідів та їх медичної реабілітації; недостатня розробленість нормативно-правової бази щодо здобуття вищої освіти особами з інвалідністю.

А на завершальному етапі дослідження здійснювалася соціальна діагностика актуального стану реабілітації та інтегрованості осіб з інвалідністю і надавалися конкретні рекомендації щодо продовження корекційно-реабілітаційних заходів за межами медичних, навчальних та реабілітаційних установ.

Таким чином, аналізуючи досвід роботи Управління праці та соціального захисту Уманської міської ради щодо покращення умов роботи з особами з інвалідністю та їх професійної підготовки та перепідготовки ми дійшли висновку, що для більш ефективної діяльності управління, на нашу думку, робота повинна мати комплексний підхід в організації соціальної роботи, мати чітку систему конкретних послідовних дій та заходів фахівців щодо надання особам з інвалідністю. А також, необхідно здійснити переорієнтацію діяльності Центру професійної реабілітації людей з інвалідністю, зміцнити його реабілітаційну роботу. Але головним питанням та відкритим залишається те, що потрібно зосередити більшу увагу всіх державних соціальних та громадських інституцій, який спрямований на те, щоб збільшити фінансування Центру.

Отже, проведене нами дослідження дає підстави для ствердження, що турбота про осіб з інвалідністю в м. Умані лягла, в

більшій мірі, на плечі батьків та опікунів, соціальних працівників та педагогів спеціальних навчально-виховних закладів.

Список використаних джерел

1. Глоба О.П. Науково-теоретичні та організаційно-педагогічні аспекти комплексної реабілітації та соціалізації молоді з порушеннями ОРА в умовах регіонального корекційно-реабілітаційного середовища / О.П. Глоба // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – № 22 (257). – Ч. ІХ. – С. 165–177.

2. Центр професійної реабілітації інвалідів управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://clarity-project.info/edr/34117710>.

О. І. Молоков

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Сучасне суспільство детермінує повагу до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повне інтегрування у соціум усіх верств населення, перш за все – осіб з особливими потребами. Це зумовлено визначенням головної мети соціального розвитку – створення «суспільства для всіх».

В основу такого інтегрування покладено концепцію цілісного підходу, яка відкриває шлях до реалізації прав і можливостей для кожної людини, насамперед, передбачає рівний доступ до здобуття якісної освіти.

Принцип доступності сформульовано на засадах дотримання прав людини, викладено в резолюції Генеральної асамблеї ООН від 12 грудня 1997р. В якості пріоритетного завдання – сприяти забезпеченню рівних можливостей для осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Цей принцип зумовлює перенесення акцентів з медичних аспектів інвалідності, піклування про осіб з психофізичними порушеннями, захисту та надання їм допомоги в адаптації до навколишнього середовища на реформування самого соціуму, де особа з психофізичними порушеннями має змогу задовольнити свої потреби, перш за все, потребу здобути якісну освіту. Якісна освіта передбачає задоволення особливих освітніх потреб кожного індивіда, без відриву такої особи від звичного соціального оточення, сім'ї, друзів.

В еволюції стосунків суспільства до осіб з відхиленнями в розвитку виділяється п'ять періодів.

Перший період (996-1715 рр.) – від агресії та зневаги до усвідомлення необхідності піклуватися про людей з відхиленнями в розвитку. Умовною межею цього періоду в Західній Європі є відкриття в Німеччині першого притулку для сліпих (1198 р). У Російській імперії створюються перші монастирські притулки (1706-1715 рр).

Другий період (1715-1806 рр.) – від усвідомлення необхідності піклуватися про осіб з відхиленнями в розвитку до усвідомлення навчати частину з них.

Умовна межа – відкриття у Франції спеціальних шкіл для глухонімих і сліпих (1770-1784 рр.).

Третій період (1806-1927 рр.) – від усвідомлення можливостей до усвідомлення доцільності навчати три категорії дітей: з порушеннями слуху, зору та розумово відсталих. Умовний кордон – остання чверть ХІХ століття. Ухвалення у західноєвропейських державах законів про загальну початкову освіту і на цій основі – законів про навчання глухих, сліпих і розумово відсталих дітей. У Радянському Союзі – створення спеціальних шкіл для глухих, сліпих і розумово відсталих дітей у зв'язку з прийняттям Закону про Всеобуч (1927-1935 рр.).

Саме в цей період у школах Західної Європи на тлі розгортання мережі спеціальних закладів робляться спроби спільного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку зі своїми здоровими однолітками.

Четвертий період (1927-1991 рр.) – від усвідомлення необхідності навчання певної частини дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчати всіх дітей з відхиленнями в розвитку. В Західній Європі цей період від початку ХХ століття до кінця 70-х років характеризується розвитком законодавчої бази спеціальної освіти та структурним удосконаленням національних систем. У Радянському Союзі – диференціація й удосконалення системи спеціальної освіти, перехід до 8 типів спеціальних закладів (1950-1990 рр.).

Саме у цей період з 70-років ХХ століття у світовій освітній політиці на тлі економічного зростання розвитку суспільних демократичних стосунків у передових державах світу чітко

визначилися антидискримінаційні настрої за будь-якою ознакою: національною, етнічною, релігійною, рівнем психофізичного розвитку. На зміну старої парадигми суспільно-державного усвідомлення «повноцінна більшість» – «неповноцінна меншість» приходять нова – «єдина спільнота, яка включає і людей з певними проблемами». Світова спільнота фіксує законодавчо неприпустимість так званого соціального маркування.

П'ятий період (1991 р. – й донині) – від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти. В Західній Європі з кінця 70-х років значно скорочується кількість спеціальних шкіл, збільшується кількість спеціальних класів у загальноосвітніх школах, учнів з особливими освітніми потребами починають навчати у загальноосвітніх школах в інклюзивному середовищі. Цей період у країнах пострадянського простору розпочався у 90-х роках і збігається з розпадом СРСР та кардинальною перебудовою державного устрою.

Таким чином, ці періоди охоплюють часовий проміжок у дві з половиною тисячі років – шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства та інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями.

Л. А. Моргай

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

В Україні за соціальним захистом людей похилого віку відповідає Міністерство праці та соціальної політики, яке здійснює соціальний захист людей похилого віку, інвалідів, ветеранів війни і праці (науково-дослідні інститути, які вивчають проблеми старіння, служби медико-трудової експертизи, різноманітні недержавні фонди, товариства, організації) та ін. [3].

Люди похилого віку зіштовхуються з багатьма різноманітними проблемами, особливо соціально-психологічними. Даним проблемам можна завадити, але потрібно приділяти належну увагу, а саме потрібно розуміти психологічний стан людей. Також, необхідно полегшувати людям похилого віку адаптацію до життєвих змін, оскільки можливість пристосовуватися до нових умов з віком зменшується. Дані завдання вирішує система соціального обслуговування та надання соціальних послуг [1].

Соціальне обслуговування – система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності [1]. Соціальне обслуговування людей похилого віку включає сукупність соціальних послуг, які надаються вдома та у спеціалізованих державних закладах та структурах, що діють за підтримки органів місцевого самоврядування. Порядок надання соціальних послуг громадянам похилого віку визначається Кабінетом Міністрів України.

Соціальні послуги розглядаються як комплекс заходів, що надають допомогу особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем [1].

Соціальні послуги є цільовою допомогою, призначенням якої є подолання чи пом'якшення дії несприятливих життєвих обставин та відновлення повноцінного життя людини, зокрема, осіб похилого віку. Люди похилого віку мають право отримувати такі види послуг як:

- соціально-побутові послуги – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

- психологічні послуги – надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

- соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, зацікавлених осіб;

- соціально-медичні послуги – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи,

збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

- соціально-економічні послуги – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

- юридичні послуги – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо);

- послуги з працевлаштування – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

- послуги – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги) [1].

Перераховані вище послуги люди похилого віку мають отримувати в установах соціального захисту населення. До мережі установ соціального захисту вразливих категорій населення відносяться:

- територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян;

- будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів;

- геріатричні пансіонати;

- пансіонати для ветеранів війни і праці;

- будинки нічного перебування;

- тимчасові притулки для дорослих;

- психоневрологічні інтернати [1].

У свою чергу територіальні центри з обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів – це державна установа, яка надає понад 40 видів послуг та допомоги пенсіонерам,

інвалідам, самотнім, непрацездатним громадянам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування, які спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності і соціальної активності [2, с. 184-185].

Наступним закладом є будинки-інтернати загального профілю для громадян похилого віку та інвалідів – це стаціонарна соціально-медична установа загального типу для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, інвалідів, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування [2, с. 184].

Геріатричні пансіонати – це стаціонарна медико-соціальна установа для проживання осіб з вираженими віковими порушеннями психіки, підтвердженими висновком лікувально-консультативної комісії органів охорони здоров'я [2, с. 184].

Тимчасовий притулок для дорослих – організація нічного або тимчасового проживання громадян без визначеного місця проживання, осіб, що постраждали від фізичного або психічного насильства, стихійного лиха, катастрофи тощо, з наданням їм правової, психологічної, соціальної, медичної та побутової допомоги в подоланні тимчасових труднощів, сприянні у встановленні особи, відновленні документів, паспортизації та працевлаштуванні [1].

Щодо спеціальних будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів – це стаціонарна соціально-медична установа, призначена для постійного проживання осіб похилого віку, переважно з числа особливо небезпечних рецидивістів та інших осіб, за якими відповідно до чинного законодавства встановлено адміністративний нагляд, інвалідів та громадян похилого віку, з числа колишніх засуджених, які потребують не тільки побутового та медичного обслуговування, а й цілеспрямованого виховного впливу, а також для громадян, які за рішенням місцевих органів виконавчої влади переводять з інших інтернатних установ загального типу за систематичне порушення громадського порядку, вживання алкоголю та інших токсичних апаратів, бійки тощо [2, с. 185].

Пансіонати для ветеранів війни та праці – це установи інтернатного типу підвищеної комфортності [38, с. 185].

Будинок нічного перебування – це заклад соціального захисту для ночівлі громадян, які не мають житлового приміщення, яке б вони могли використовувати для проживання [82].

Психоневрологічний інтернат – стаціонарна соціально-медична установа, призначена для постійного проживання громадян із психоневрологічними захворюваннями, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування [1].

Отже, в Україні соціальний захист людей похилого віку забезпечується мережею закладів, які надають необхідну допомогу. До них відносимо Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд, комітети соціального захисту населення місцевих Рад і держадміністрацій, територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів і самотніх непрацездатних громадян та відділення соціальної допомоги вдома. Дані заклади здійснюють соціальний захист людей похилого віку, які потребують допомоги. У закладах працюють кваліфікаційні фахівці – переважно соціальні працівники, соціальні педагоги та психологи.

Список використаних джерел

1. Горішна Н. Особливості функціонування в Україні сучасної системи соціального обслуговування людей похилого віку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvuuped_2014_30_17)

[bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvuuped_2014_30_17](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvuuped_2014_30_17).

2. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота: підручник. Київ, 2009. 367 с.

3. Якубова Л. А. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvuuped_2015_36_69)

[bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvuuped_2015_36_69](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvuuped_2015_36_69).

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ

Різні напрями, форми та методи волонтерської діяльності сприяють активізації духовного, інтелектуального та культурного потенціалу сучасного покоління студентської молоді, що сприяє розвитку людини і суспільства як сьогодні, так і майбутнього.

Наукові доробки філософів, істориків (М. Аркас, М. Грушевський, Ю. Хорунжий, Д. Яворницький та ін.) свідчать, що благодійництво та меценатство в Україні мають свою історію, традиції й особливості. У цьому контексті найпоширенішим феноменом благодійності, доброчинності є волонтерство, початок розвитку якого припадає на ХІХ століття [1].

Наразі у різних галузях наукового знання значно зросла увага до досліджень волонтерської діяльності. Інтерес до волонтерства має не тільки теоретичний, а й практичний характер. Загострення соціальної та економічної ситуації у зв'язку з АТО актуалізували розвиток волонтерського руху в Україні.

Вітчизняні дослідники (О. Безпалько, З. Бондаренко, І. Зверева, Н. Заверико, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Мигович, С. Пальчевський, В. Петрович, Ю. Поліщук, А. Рижанова, М. Тименко та ін.), вивчають різні аспекти волонтерства, розширюють проблематику цієї діяльності.

Метою публікації є окреслення теоретичних засад волонтерського руху у сфері соціальної роботи з молоддю.

Волонтерство розуміється як форма соціальної активності громадян, спосіб їх самареалізації, інструмент соціального, культурного, економічного та екологічного розвитку, як технологія соціальної роботи з молоддю, соціальна практика [2].

Волонтерську роботу розглядають як різновид доброчинної діяльності індивідів або груп, що здійснюється на основі загальних цілей, спрямованих на вирішення соціальних проблем людини для забезпечення добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом.

Волонтерський рух має значні потенційні можливості у соціалізації особистості, розвитку тривалих взаємовідносин з представниками різних соціальних груп суспільства, набуття досвіду соціально-педагогічної діяльності й просоціальної поведінки, формування особистості, готової до самореалізації свого

гуманістичного потенціалу, становлення та розвитку професійно важливих особистісних якостей соціального педагога [3].

Стратегічні орієнтири та чітке врегулювання законодавчого статусу волонтерської діяльності здійснено у Законі України «Про волонтерський рух в Україні» для надання волонтерам відповідних прав. Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить своє підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

Особливість волонтерського руху в Україні полягає у тому, що найчисельнішою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є учнівська та студентська молодь. Участь молодих людей у волонтерському русі дає їм змогу зробити особистий внесок у розв'язання соціальних проблем, випробувати свої можливості, беручи участь у проектах і програмах соціально-педагогічної спрямованості [4].

Дослідники виділяють такі напрямки роботи студентських волонтерських груп: профілактичний; інформаційно-просвітницький; рекреативний; соціально-рекламний; реабілітаційний; соціально-побутовий; охоронно-захисний; діагностико-корекційний; фандрейзинговий. Напрями роботи цих груп зумовлюються метою та основними завданнями соціально-педагогічної діяльності окремої державної чи неурядової організації [5].

Здійснений аналіз теоретичних засад волонтерського руху у сфері соціальної роботи з молоддю засвідчив, що для України така діяльність – явище не нове. Підґрунтям для розвитку волонтерства були милосердя, благодійність, альтруїзм, гуманізм, небайдужість до проблем інших, здавна притаманні українцям. Зміни у громадському та суспільно-політичному житті, трансформація суспільного устрою призвели до появи нових видів соціальних відносин та соціальних інститутів, одним із яких і є волонтерство.

Волонтерська робота у сфері соціальної роботи з молоддю та підготовка майбутніх фахівців до означеного виду діяльності у закладах вищої освіти є важливою складовою частиною виховання та спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини.

Список використаних джерел

1. Бондаренко З. П. Про історію розвитку благодійності та волонтерства в Катеринославі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць: У 2-х кн. К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2005. Кн. 2. С. 335–340.
2. Лях Т. Л. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*: зб. наук. пр. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. № 23 (282). Ч. I. С. 206–213.
3. Бондаренко З. П. Студентська громада як один з факторів підготовки до волонтерської діяльності. *Проблеми педагогічних технологій*: наук. зб. Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Луцьк, 2004. Вип. 3 – 4 (28–29). С. 158–166.
4. Лях Т. Л. Людські ресурси волонтерського руху та шляхи залучення добровільних помічників до соціальної діяльності. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. К.: Альма-матер, 2008. Вип. 6. Педагогічні науки. С. 198–209.
5. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. програма для студ. спец. 7.010105 «Соціальна педагогіка». КМПУ імені Б. Д. Грінченка. К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. 58 с.

К. В. Обараз, Я. І. Кушинова

ТРАНСФОРМАЦІЯ СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне суспільство переживає процес зміни своєї соціальної природи, основним змістом якого є перетворення інституціональної структури суспільства. Соціальні інститути, будучи елементами організаційної структури суспільства, виступають специфічними механізмами організації та управління процесами суспільного життя людей, забезпечуючи тим самим стабільність суспільної системи і подальший її розвиток [1, с. 5].

Ця обставина створює необхідність у розгляді змісту поняття «соціальний інститут» та особливостей функціонування соціальних інститутів, зокрема, родини як соціального інституту в процесі модернізації сучасного суспільства.

Багатьма дослідниками був зроблений значний внесок у розробку теорій суспільства, неодмінним компонентом яких виступають концепції інституалізації.

На думку даних дослідників, інституалізація – це динамічний процес виникнення, встановлення та передачі соціального порядку шляхом типізації, об'єктивації і легітимації [3, с. 56].

У сучасній соціальній роботі існує три основних підходи, що визначають зміст поняття соціальний інститут:

а) нормативний підхід, що розглядає інститут як зовнішній регламентує норму, «стійкий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, норм, установок, що регулюють різні сфери людської діяльності і організують їх в систему ролей і статусів, що утворюють соціальну систему»;

б) інформаційний підхід, що позначає соціальний інститут як «специфічне знання, яке вироблено багатьма поколіннями людей, засвоєно сучасним поколінням і містить рекомендовані норми поведінки»;

в) підхід, що вивчає соціальний інститут у функціональному ключі, припускає, що соціальний інститут як стійка форма людської поведінки – це «об'єднання людей, що виконують специфічні функції (соціальні дії) по задоволенню спільних потреб» [3, с. 68].

Дійові особи соціального інституту складають особистості як представники певних соціальних спільнот. Їх дії підпорядковані реалізації функцій соціального інституту в процесі виконання ними своїх соціальних ролей [3, с. 68].

Трансформаційні процеси інституту сім'ї стали поштовхом до ослаблення традиційних засад, ролей, уявлень, стереотипів, які зачепили всі аспекти сімейних відносин і сімейної поведінки, відбившись на репродуктивних, подружніх і батьківських установках, що призвело до деформації і дисфункціональності сім'ї як соціального інституту.

Дисфункція сім'ї як соціального інституту отримала своє вираження у:

а) зовнішній структурі (більшість сімей мають нуклеарну структуру; відбувається визнання неформальних і альтернативних форм сімейних відносин, поділ інститутів шлюбу, сім'ї, батьківства, споріднення і виникнення нових соціальних статусів і ін.);

б) внутрішній структурі (здійснюється прагнення до пріоритетності в задоволенні індивідуально-особистісних потреб

окремих представників сімейної спільності в обхід рішення сімейних завдань; відбувається розмивання системи поведінкових норм у сфері сім'ї та шлюбу, уявлень про зміст сімейних ролей і внутрішньосімейних відносин, якісна зміна функцій; позначаються суперечності в інституційному функціонування сім'ї; настає криза колишніх сімейних цінностей тощо) [2, с. 371].

Отже, соціальний інститут є основним компонентом соціальної структури, інтегрує і координує безліч індивідуальних дій людей, упорядковуючи соціальні відносини в найбільш важливих сферах суспільного життя. Сім'я як соціальний інститут являє собою сукупність, з одного боку, історично сформованих стійких, з іншого – історично мінливих соціальних норм, санкцій і зразків поведінки, регламентують відносини між подружжям (на основі шлюбного союзу), батьками і дітьми, іншими родичами. Інститут сім'ї під впливом складно переплетених економічних, політичних і соціальних процесів, пов'язаних з модернізацією сучасного суспільства, зазнав значні зміни у структурі та ціннісній системі, що послужило появі цілого ряду явищ деструктивного характеру, серед яких відзначається загострення проблеми сімейного насильства.

Список використаних джерел

1. Михальченко М. Політичні ризики в сучасній Україні: виклики й відповіді / М. Михальченко // Політичний менеджмент – 2017. – № 3. – С. 3–8.
2. Розлуцька А. До питання про світоглядний аспект інформаційного суспільства та маніпулятивність інформаційного середовища / А. Розлуцька // Політологічний вісник. – К.: «ІНТАС», 2019. – Вип. 44. – С. 361–374.
3. Черленяк І. Синергетичні моделі оптимізації системи державного управління: монографія / Іван Черленяк. – Ужгород : Ліра, 2017. – 656 с.

О. Охота

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Унікальним періодом в житті маленької людини є дошкільництво. Саме цей період більшість освітян називають сензитивним для формування первинного світогляду малечі, її самосвідомості та розвитку соціальних властивостей тощо. У цьому віці дитина перебуває у повній морально-фізичній залежності від

оточуючих дорослих, як батьків так і вихователів. Від того, якими будуть умови соціального довкілля для розвитку малечі залежить її подальша життєва позиція. Тому важливим є питання в яких умовах проходитиме виховання дитини.

Соціально-економічний стан сучасного суспільства створює батькам багато проблем. Це призводить до погіршення їх фізичного і психічного стану, що позначається й на вихованні дітей. Поряд з родинами, де зберігаються родинні традиції і є позитивний досвід виховання дітей, зростає кількість таких, де спостерігається зменшення «виховних ресурсів» батьків. Зокрема, йдеться про зниження якості і кількості мовленнєвого спілкування, зміну батьківських установок. Батьки стають більш авторитарними, частіше застосовують тілесні покарання, вимоги до дисципліни в них більш жорстокі. Усе це негативно позначається на розвитку дитини.

На наш погляд, в сучасних умовах досить актуальним у цій ситуації є роль соціального педагога дошкільного навчального закладу. Разом з тим, виникає потреба і в конкретизації напрямів діяльності соціального фахівця в ДНЗ, розробці кваліфікаційної характеристики, змісту та форм його роботи, яка суттєво відрізняється від роботи соціального педагога в загальноосвітній школі, узагальненні існуючого передового педагогічного досвіду тощо.

Для дошкільних навчальних закладів посада соціального педагога ще зовсім нова. Опрацьовані нами певні нормативно-правові документи, дають підстави стверджувати, що посада соціального педагога у ДНЗ є лише у великих містах нашої держави [2, 5]. У малих містах та селищах певна частина функціональних обов'язків соціального педагога додатково покладається на вихователя та інших педагогічних працівників ДНЗ.

Під час процесу практичної діяльності соціальні педагоги, зокрема соціальні педагоги ДНЗ, мають виконують різні соціально-педагогічні ролі. На підставі аналізу нормативних документів і праць дослідників з проблем соціальної педагогіки дають підстави виокремити такі ролі соціального педагога:

- посередника, який сприяє взаєморозумінню між окремими дітьми, дорослими та їх оточенням;
- адвоката, захисника інтересів і законних прав дитини;

- помічника у вирішенні проблем, який допомагає розширити компетентність і здатність власними силами вирішувати певні проблеми;
- соціального терапевта й наставника дітей, сім'ї, оточуючих їх людей, який турбується про здоров'я сім'ї, її моральні загальнолюдські цінності, своєчасне вирішення проблем, що виникають;
- конфліктолога, який допомагає передбачити, уникнути, а вразі потреби й вирішити конфліктні ситуації, що виникають у дітей;
- експерта в постановці соціального діагнозу й визначенні методів компетентного втручання;
- організатора індивідуального й групового соціального виховання особистості [1].

Виділяють такі провідні напрямки роботи соціального педагога в дошкільному навчальному закладі:

1. Консультування адміністрації: проведення соціально-педагогічних досліджень в педагогічному дитячому та батьківському колективах за допомогою основного діагностичного та практичного інструментарію; опитувальники: анкета і бланки інтерв'ю, бланки соціально-педагогічних спостережень для вивчення соціально-педагогічних процесів та явищ у колективі; участь у розв'язанні конфліктів між батьками та навчальним закладом, батьками та дітьми, вихователями та батьками.

2. Проведення методичної роботи з педагогічними працівниками закладу. Ця робота передбачає проведення навчальних занять з вихователями з метою навчання прийому соціометричного контролю за оточенням в групах. Допомога в діагностиці соціально-емоційної напруженості у дітей (відчужені, знехтувальні діти). Навчально-виховна робота участь в роботі педрад, батьківських зборах і т.ін.

3. Співпраця та взаємозв'язок з різними державними та не державними закладами (органами управління освіти, соціальними службами, медичними установами, комісіями справами неповнолітніх тощо).

4. Провідним напрямком роботи соціального педагога є соціально-педагогічна реабілітація дітей та родин, які потребують соціального захисту.

Отже, соціальний педагог у дошкільному навчальному закладі – новий тип педагога-вихователя. Він допомагає вихованцю зрозуміти навколишній світ, піклується про формування моральних, загальнолюдських цінностей, аналізує процес формування особистості та розвитку її нахилів і здібностей.

Список використаних джерел

1. Белова О. Нормативна документація соціального педагога / О. Белова, Л. Письмак.– К.: Шк. світ, 2008.– 120 с.

2. Дичківська І. Соціально-педагогічна компетентність: інноваційні підходи // Дошкільне виховання.–2009.– № 7.– С. 10–14.

3. Закон України «Про дошкільну освіту» // Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / [Упоряд. Панок В.Г., Цушко І.І., Обухівська А.Г.]– К.: Ніка- Центр, 2005. – С. 24–33.

5. Лист МОН України № 1/9-114 від 18.02.2011 р. «Про застосування Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів» [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/14600/>

6. Соціальна педагогіка: Підручник /А.Й.Капська. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.

Ю. Ю. Песоцька

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРОЯВ БУЛІНГУ

Реальність сьогодення несе в собі пропаганду культури насильства, сили та жорстокості в засобах масової інформації, соціальних мережах, зниження рівня виховного потенціалу сім'ї, порушення взаємодії між закладами освіти та сім'єю, поширення та схвалення шаблонів асоціальної поведінки. Серед підліткового середовища все частіше спостерігаються конфліктні ситуації різного роду. Проте все частіше серед підлітків простежується булінг та кібербулінг, основою яких можна вважати і пропагування тих ідей, шаблонів, що висвітлюються засобами масової інформації та соціальними мережами.

Представники засобів масової інформації стверджують, що висвітлені сцени жорстокості, агресії та насильства не мають негативного впливу на людей. Проте було проведено ряд досліджень, які свідчать, що дані сцени мають негативний вплив на аудиторію.

Перше місце, що найбільше впливає на аудиторію, поділяють між собою телебачення та інтернет. Після стрімкого розвитку телебачення спостерігається:

- 1) телебачення сприймається як один із видів сучасного мистецтва з медійно-активною стратегією швидкого реагування;
- 2) телебачення виступає як засіб впливу та тиску на аудиторію.

Популярність телебачення зумовлена тим, що в першу чергу воно є як засіб для розваг. Більшість глядачів переглядає телевізійні телепередачі, щоб розважитися та відволіктися, хоча за інформаційною насиченістю воно виконує як навчальну, виховну функції. Саме завдяки телебаченню глядач легко піддається вербальному насиллю. Впливовість засобів масової інформації відображається на підсвідомості особистості. Даний вплив впроваджується через навіювання, що в першу чергу впливає на підсвідоме.

Так, Мак-Квейл визначає медіа як чинник насильницької поведінки, хоча дане твердження не є ні підтвердженням, ні спростованим. Проте медіа як засіб поширення інформації, має характер безладу, який важко керований через насиченість інформацією та кількістю [1].

Після проведених досліджень для Міністерства охорони здоров'я США наприкінці 60-х років ХХ століття було зроблено висновки:

- телевізійні програми занадто насичені насильством;
- діти з кожним днем все більше стають глядачами насильства;
- перегляд сцен насилля породжує агресивну поведінку [2].

В той час, коли дорослий може критично сприймати інформацію, що надходить із зовнішнього середовища, то особистістю підлітка інформація сприймається, як та, яку слід наслідувати. Так науковцями було виокремлено три типи поведінки сприйняття дітьми та молоддю сцен, що мають насильницький характер:

- до першого типу відносяться чутливі особистості, які негативно ставляться до насильства;
- до другого типу належать особи, які мають слабку емоційну реакцію, тому сцени насилля не викликають в них сильних позитивних чи негативних емоцій;

- до третього типу відносяться особи з низькою емоційною чутливістю до жорстокості, агресії, через що вони схвалюють насильство та схильні до діяння насильницького характеру.

За даними Американської медичної асоціації під час навчання у школі дитина стає глядачем 8000 вбивств та 100000 актів насилля, що транслюються по телебаченню.

Проте одним із основних факторів на свідомість людини, особливо молоді та дітей, є елемент, що присутній в комп'ютерних іграх, які створюються на основі фільмів або популярних коміксів, або ж незалежно від них.

Науковцями було проведено ряд досліджень, які частково підтверджують (теорія праймінгу), що засоби масової інформації впливають на підвищення агресії та жорстокості в суспільстві. Так, Л. Берковіц виявив, що підлітки (особливо хлопчики), які переглядаючи фільм, де присутні сцени насильства, побої, потім ставали менш стриманішими і мали бажання вдарити людину, яка була схожою на жертву з фільму. Проте теорія соціального наuczіння, що ґрунтується на біхевіоризмі, передбачає, що спостереження за сценами насильства може стати стимулом для соціального навчання і стати підґрунтям засвоєння нових форм поведінки [3]. Наuczіння відбувається через засвоєння вікарного досвіду, який заповнює відсутність власного досвіду.

Наuczіння агресивності відбувається за таких умов [1]:

1) демонстрація покарання або безкарності насильства. Результати проведених досліджень встановили, що насильство в засобах масової інформації більше заохочується, ніж стає об'єктом для критики. Так, 40 % насильства, що демонструється, скоєне позитивними героями і не засуджується. У США було встановлено, що 44 % насильства, що транслюють по телебаченню, зображувалося як виправдане. Лише 4% телевізійних програм засуджують насильство, і 15 %, що вказують на те, що агресія породжує ще більшу агресію [4];

2) демонстрація різних форм насильства;

3) відсутність наслідків прояву агресії. Так, Б. Крейхі стверджує, що 50% сцен насильства у США не мають наслідків (відсутність страждань жертви та будь-яких пошкоджень). У Великій Британії – 20%. Хогбенгом було виявлено, що зв'язок між насильством на телевізійних екранах та проявом агресії стає дедалі сильнішим, якщо відсутні наслідки агресії [3];

- 4) кількість часу проведена за телебаченням;
- 5) підкріплення агресії прикладом батьків.

Отже, зв'язок між проявом агресивності, жорстокості та засобами масової інформації є, і якщо відсутнє осудження моделі такої поведінки, то даний зв'язок стає сильнішим. Засоби масової інформації мають вагомий вплив на підсвідомість людини, особливо підлітків, які найбільше йому піддаються. Зі стрімким розвитком соціальних мереж контролювати дітей стає дедалі важче, що ускладнює ситуацію. Тому сьогодні засоби масової інформації та інтернет мережа стають платформою для формування агресивності, жорстокості, що породжують булінг серед дітей та підлітків.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. — СПб.: Евразия, 2000. — 320 с.
2. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. СПб.: Прайм-Еврознак, 2001.
3. Крэйхи Б. Социальная психология агрессии /Б. Крэйхи. — СПб.: Питер, 2003. — 206 с.
4. Тарасов К. А. Глобализированное кино как школа насилия / К. А. Тарасов // Кино в мире и мир в кино / отв. ред. Л. Будяк. — М.: Материк, 2003. —С. 116—133

Ю. В. Підвальна

ВПЛИВ ВЗАЄМОПІДТРИМКИ БАТЬКІВ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Сім'я є найпершим та найважливішим інститутом соціалізації дитини, в якому вона оволодіває як родинним досвідом, так і досвідом суспільства загалом. Сім'я є середовищем, де дитина формується психологічно та особистісно [1; 6]. Тому нозологія інвалідності впливатиме на розвиток дитини в сім'ї.

Ефективними формами роботи з сім'ями батьків з інвалідністю є лекції, тренінги, практикуми, дискусії, ігри, обговорення відвіданих разом з дітьми заходів, завдяки яким може підвищуватися виховний потенціал батьків, що позитивно впливає на формування особистості дитини. Важливою соціальною інституцією в роботі з цими сім'ями є громадські організації, які об'єднують осіб з певним порушенням. Ці громадські об'єднання мають інформацію про наявність таких сімей, про їхні проблеми, потреби, шляхи вирішення проблемних питань.

В країні вживаються певні заходи стосовно надання батькам з інвалідністю необхідної підтримки, яка б забезпечувала формування стосунків між такими батьками та їхньою дитиною.

Інвалідність як соціальне явище притаманна окремим громадянам у різних державах світу. В Україні чисельність осіб з інвалідністю становить близько 2,8 мільйонів осіб (6,1 % від загальної кількості населення). Стаття 23 Конвенції про права осіб з інвалідністю визначає недопущення будь-яких проявів дискримінації у питаннях, що стосуються шлюбу, сім'ї, батьківства, материнства та особистих стосунків. Тобто, статус «людина з інвалідністю» не позбавляє особу права на створення сім'ї, а також не знімає з таких батьків відповідальності за дитину. Відповідно до Конвенції ООН «Про права дитини» кожній дитині для повного і гармонійного розвитку її особистості необхідно зростати у сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові й розуміння. Л. Василенко, Л.Виготський, А.Петровський, М.Савчин та ін. вказують на те, що вихідними в розумінні розвитку дитини є спадковість та соціальне оточення. Г.Хоментаскас зазначає, що дитина не просто є об'єктом виховання, але й людина, котра мислить, відчуває, своєрідно узагальнює свій життєвий досвід, обирає те, як їй поводитись, якою бути. Сім'я є першим соціальним середовищем для дитини, в якому починається становлення її особистості. Тому, щоб зрозуміти, якою є дитина, необхідно знати, якою є її сім'я.

Вчені визначають сім'ю як малу соціальну групу, найважливішу форму організації особистого побуту, яка базується на подружньому союзі та родинних зв'язках, тобто на стосунках між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, які проживають разом і ведуть спільне господарство. Родинні зв'язки можуть бути трьох видів: кровні родинні зв'язки (брати і сестри), породженні (батьки – діти), шлюбні стосунки (чоловік-дружина, подружжя) [2; 3].

В Україні вживаються певні заходи стосовно надання батькам з інвалідністю необхідної підтримки, яка б забезпечувала формування стосунків між такими батьками та їхньою дитиною. Так, Указом Президента України від 22 жовтня 2012 р. № 609 затверджено Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року, у якій одним з основних завдань визначено забезпечення соціального супроводу батьків, які з певних причин (через тривалу хворобу, інвалідність, малозабезпеченість, безробіття тощо) не можуть належним чином утримувати та доглядати за

дитиною, сімей з дітьми, де є члени сім'ї з особливими потребам. Крім того, участь у наданні 65 психологічної підтримки батькам з інвалідністю, які виховують дітей, беруть громадські організації інвалідів [4; 5].

Чинник інвалідності батьків (нозологія інвалідності, ступінь інвалідизації, рівень адаптації подружньої пари до соціальних умов) в сукупності відсутності досконалих механізмів у законодавстві щодо забезпечення прав і можливостей людей з інвалідністю може впливати на якість виконання ними сімейних функцій. Проте, сім'ї, де батьки з інвалідністю виховують здорову дитину, є ідентичним соціальним інститутом, як і всі інші сім'ї у нашому суспільстві, виконують такі ж функції, як і решта сімей, тому інвалідність може ніяк не позначатись на якості виконання сімейних функцій.

Список використаних джерел

1. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
3. Огаренко В. М., Малахова Ж.Д. Соціологія малих груп: Підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 292 с.
4. Полякова О. М. Проблема соціальної інтеграції людей з особливими потребами в українському суспільстві трансформаційного періоду. Актуальні аспекти соціально-правового захисту молоді. Суми, 2005. С. 88–138.
5. Полякова О. М. Соціальна інтеграція людей з функціональними обмеженнями в умовах незалежної України: стан та перспективи. Актуальні аспекти соціально-правового захисту молоді. Суми, 2005. С. 138–203.
6. Психологія сімейних взаємин : навч. посіб. / [М.С.Корольчук, П.П. Криворучко, В.І. Осьодло та ін.]. Київ: Ніка-Центр, 2010. 296 с.

**НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «СОЦІАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ В
ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»
В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ**

Підготовка висококваліфікованих фахівців є першочерговим завданням закладів вищої освіти. Проте важливо не лише забезпечити здобувачів вищої освіти теоретичними знаннями та практичними та навичками, а й сформувати в них вміння спілкуватися. Адже успіх фахівця, який працює у сфері «людина – людина», значною мірою залежить від його комунікативного потенціалу, що визначає «об'єктивні і суб'єктивні можливості здійснення зв'язків і взаємодії, обміну інформацією; співпереживання, взаєморозуміння, сприймання, відтворення, вплив на індивіда, групу тощо» [1, с. 193].

Комунікативний потенціал складається з:

- комунікативних якостей, які характеризують здатність до спілкування;
- комунікативних здібностей (здібностей до володіння ініціативою у спілкуванні, здатності емоційно відгукуватися на стан партнерів по спілкуванню, до самостимуляції і взаємної стимуляції у спілкуванні);
- комунікативної компетентності, що передбачає «досвідчене володіння мовою (мовами) на вербальному та невербальному рівнях, здатність соціально прийнятно спілкуватися, що передбачає дотримання певних морально-етичних норм, врахування психологічних особливостей співрозмовника» [1, с. 196].

Вміння здійснювати міжособистісну взаємодію з колегами, клієнтами та їх оточенням, створювати позитивний клімат є важливими для майбутніх соціальних працівників. Тому на етапі формування студента як майбутнього соціального працівника важливо не лише подати теоретичні знання, а й навчити спілкуватися з різними верствами населення.

Підготовка майбутніх соціальних працівників здійснюється відповідно до освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, яка розроблена із дотриманням вимог Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 23 «Соціальна робота»

за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Стандарт затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 734. [2].

Освітньо-професійною програмою передбачено вивчення обов'язкових дисциплін, які входять до циклу загальної та професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Протягом навчання здобувачі вищої освіти також можуть опанувати предмети, що входять до дисциплін вільного вибору студента, обсяг яких відповідно до вимог Стандарту становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів. Студент має можливість відповідно до власних зацікавлень обрати перший чи другий блок предметів, які бажає засвоїти протягом навчання за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

Аналіз навчальних планів галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності 232 Соціальне забезпечення Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини засвідчує, що серед дисциплін, що пропонуються студентам для вільного вибору, передбачено вивчення дисципліни «Соціально-психологічні аспекти спілкування в професійній діяльності». Для осіб, які вступили на базі ступеня «молодший бакалавр» (освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст»), загальний обсяг годин складає 90, що становить 3 кредити ЄКТС. На лекції відводиться 22 години, 26 – на семінарські заняття та 42 години на самостійну роботу та виконання індивідуального навчально-дослідного завдання. Формою підсумкового контролю успішності навчання з дисципліни є залік.

Метою курсу є ознайомити здобувачів вищої освіти з основними закономірностями процесу спілкування, соціально-психологічними характеристиками спілкування та міжособистісних взаємовідносин, факторами успішної комунікації, основними законами соціальної перцепції, особливостями інтеракцій та з ефективними прийомами спілкування соціального працівника з різними категоріями клієнтів.

Теоретичний матеріал курсу об'єднано у два змістові модулі:

- спілкування як соціально-психологічний феномен;
- конструктивна сторона спілкування.

У межах вивчення першого модуля розглядаються такі теми:

1. Соціально-психологічна специфіка міжособистісного спілкування.
2. Спілкування як важлива складова професійної діяльності соціального працівника.

3. Бар'єри та труднощі спілкування.
4. Засоби спілкування.
5. Механізми взаємовпливу на людей.

Питання, що розглядаються під час вивчення першого модуля, покликані забезпечити студентів теоретичними знаннями з основ спілкування. У межах вивчення тем першого модуля студенти знайомляться із складовими спілкування, його функціями та видами, вчаться інтерпретувати паралінгвістичні засоби спілкування, визначати бар'єри спілкування та шукати шляхи їх подолання тощо. Особлива увага приділяється вивченню комунікативного, інтерактивного та перцептивного аспектів спілкування.

Знання, що здобули студенти під час опрацювання першого модуля стають підґрунтям для опанування другого, який передбачає засвоєння таких тем:

1. Культура міжособистісних стосунків у професійній сфері соціального працівника.
2. Ділове спілкування.
3. Соціально-психологічні особливості спілкування в організації.
4. Вимоги до професійного спілкування у соціальній роботі.
5. Психологічні особливості ведення дискусій і публічних виступів.
6. Конфліктна взаємодія.

Знання матеріалу другого модуля сприятимуть налагодженню взаємовідносин між соціальним працівником та колегами, клієнтами через вміння впливати на емоційну, інтелектуальну, мотиваційну сферу співбесідника.

Рівень засвоєння теоретичного матеріалу здобувачі вищої освіти демонструють на семінарських заняттях. З метою формування комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників на семінарських заняттях широко використовуються тренінги, рольові ігри, розглядаються соціальні ситуації, що можуть виникнути в професійній діяльності, та спільно пропонуються шляхи вирішення проблем.

Для діагностики рівня підготовки студентів використовується фронтальне та індивідуальне усне опитування, розв'язування ситуаційних задач, модульне та підсумкове тестування.

Важливим етапом є підготовка та захист індивідуального навчально-дослідного завдання.

Навчальна дисципліна «Соціально-психологічні аспекти спілкування в професійній діяльності» є важливим компонентом професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, оскільки формує у студентів комунікативну компетентність, яка сприятиме налагодженню конструктивної міжособистісної взаємодії з колегами, клієнтами та їх оточенням.

Список використаних джерел:

1. Вступ до соціальної роботи : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К. : Академвидав, 2005. – 304 с.

2. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 23 «Соціальна робота», спеціальність 232 «Соціальне забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/232-sotsialne-zabezpechennya-bakalavr.pdf>.

М. А. Рябініна

ГОЛОСУВАННЯ «З БАР'ЄРАМИ». ДОТРИМАННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

При здійсненні політичних прав жодному громадянину не повинні створюватися перешкоди та обмеження де-юре або де-факто за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану чи іншої обставини.

Близько двох мільйонів виборців в Україні – люди з інвалідністю. Якщо кожний з них проголосує, це не тільки суттєво може вплинути на результат виборів, а й змінити політику в державі в цілому [2].

Згідно з аудитом Національної Асамблеї людей з інвалідністю, з 90 обстежених виборчих дільниць у трьох містах України лише 11 є доступними для маломобільних категорій та осіб з інвалідністю. Зі складнощами у процесі голосування стикаються не тільки люди, які пересуваються на візку: дільниці не пристосовані для людей із порушеннями зору та слуху, інтелектуальною та психосоціальною інвалідністю [5].

Недоступність приміщення для голосування може стати перешкодою не тільки для громадян з інвалідністю, а й, наприклад,

батьків з дитячими візками й людей, що мають тимчасові травми, кількість скарг та повідомлень про непристосованість приміщень для голосування до потреб людей з інвалідністю залишається невеликою. Через відсутність скарг проблема не визнається ними як актуальна та така, що потребує якнайшвидшого вирішення.

Існує думка, що передбачена нормативними актами, які регулюють виборчий процес, можливість проголосувати за місцем проживання або перебування виборця дозволяє повністю забезпечити право людини з інвалідністю на волевиявлення. Однак, існує ряд причин, чому не всі виборці з інвалідністю бажають голосувати вдома:

по-перше, для багатьох виборців голосування на виборчій дільниці є унікальним досвідом демократичного волевиявлення та можливістю розділити цей досвід з іншими громадянами своєї країни;

по-друге, не всі виборці з інвалідністю охоче впускають у власну домівку сторонніх осіб, включаючи спостерігачів;

по-третє, через можливі моторні та інші порушення люди з інвалідністю мають більший ризик псування бюлетеня, а при голосуванні не в умовах виборчої дільниці заміна зіпсованого бюлетеня на новий не передбачена, адже кількість бюлетенів, які видаються членам комісії для організації голосування за місцем перебування має дорівнювати кількості виборців, які голосують у цей спосіб.

Ефективність реалізації політики влади у формуванні доступного середовища для людей з інвалідністю в Україні без участі громадського сектору практично неможлива. За досить таки сильної нормативно-правової бази в даній сфері повністю відсутній адміністративний механізм державного контролю за процесами адаптації фізичного оточення міст і сіл до потреб осіб з інвалідністю. Тому громадські організації постійно проводять моніторинг та впливають на процес прийняття рішень, що стосуються забезпечення виборчих прав маломобільних категорій населення.

У статті 29 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [3] викладені права людей з інвалідністю на участь у політичному і громадському житті. Держави повинні гарантувати особам з інвалідністю політичні права і приймати всі належні заходи для забезпечення того, щоб вони здійснювали ці права на рівні з іншими. Дане положення включає широку концепцію участі в референдумах та виборах. На одному рівні воно передбачає участь у політичному

житті з точки зору права голосувати і бути обраними. Це право має вирішальне значення для забезпечення рівності можливостей людей з інвалідністю та їх повного і ефективного залучення та включення у суспільство.

На основі реалізації цього права особи з інвалідністю забезпечують свою особисту самостійність, яка передбачає свободу робити свій власний вибір і володіти правоздатністю.

Слід наголосити, що громадяни з інвалідністю мають не тільки право голосувати, а й можливість бути обраними. Це покладає на державу обов'язок через прийняття позитивних заходів гарантувати всім громадянам реальну можливість здійснювати свої виборчі права. Тому одного лише формального надання людям з інвалідністю права голосу недостатньо. Держави також зобов'язані забезпечити, щоб люди з інвалідністю могли мати фактичну можливість скористатися своїм правом на участь у голосуванні, наприклад шляхом забезпечення доступності виборчих дільниць для виборців, що пересуваються за допомогою колісних крісел, сприяння використанню допоміжних пристроїв для голосування, які дозволять особам із порушеннями органів зору самостійно голосувати, або шляхом надання особам з інвалідністю можливості отримати допомогу при голосуванні.

Пасивність держави є порушенням права осіб з інвалідністю брати участь у політичному і громадському житті нарівні з іншими. Необхідно вживати належні кроки по створенню умов, за яких люди з інвалідністю могли б ефективно і всебічно брати участь в управлінні державними процесами без дискримінації та нарівні з іншими. Всебічне включення в суспільство означає, що люди з інвалідністю визнаються і цінуються в якості рівних учасників. Їхні потреби розуміються як складова частина суспільного і економічного порядку і не вважаються «особливими».

Для забезпечення всебічного включення в життя суспільства необхідне доступне і вільне від бар'єрів фізичне і соціальне середовище.

Багатьма державами передбачені в законодавстві альтернативні методи голосування, включаючи електронне голосування, використання мобільних виборчих дільниць, голосування поштою, голосування через довірених осіб і попереднє голосування. Альтернативні методи голосування повинні використовуватися лише в тих випадках, коли для особи з інвалідністю неможливо або вкрай

важко проголосувати на виборчій дільниці нарівні з іншими виборцями.

Кожний із вітчизняних законів, що визначає основні засади, організацію та порядок проведення виборів, або всеукраїнського референдуму, містить норми, що впливають із міжнародного законодавства та/або дублюють їх, у тому числі такі, що в тій, чи іншій мірі стосуються людей з інвалідністю та зачіпають їх інтереси. Проте у статтях законів про вибори та всеукраїнський референдум, які розкривають сутність рівності прав і можливостей та вільного волевиявлення, відсутні норми, які були б спрямовані на ліквідацію «бар'єрів», що заважають людям з інвалідністю (з порушення опорно-рухового апарату, органів зору та/або слуху) реалізувати право голосу на виборах і референдумах та наголошували на необхідності створення для них необхідних умов доступності.

Окрім законодавчих актів про вибори народних депутатів України, які закріплюють принципи рівних і вільних виборів, а також певні інструменти полегшення участі у виборах для виборців з інвалідністю, забезпечення вільного доступу людей з інвалідністю до виборчих дільниць передбачене підзаконними актами. Хоча ці постанови Центральної виборчої комісії є обов'язковими до виконання, відсутність у законодавстві механізмів контролю за дотриманням передбачених цими постановами вимог, а також дієвих санкцій за їх невиконання та ресурсів, необхідних для забезпечення доступності виборів для людей з інвалідністю, на практиці призводить до ігнорування вимог цих документів органами влади. Саме тому дільничні виборчі комісії та балансоутримувачі приміщень, у яких відбувається голосування, часто ігнорують вимоги, зазначені у нормативних документах.

Одним з істотних недоліків у виборчих процесах є практично повсюдна відсутність інформації про доступність тих чи інших виборчих дільниць, не кажучи вже про повну відсутність інформації про доступність цілих інфраструктурних територій для людей з інвалідністю.

Як показало опитування IFES, 77% українців вважають, що виборчі дільниці мають бути більш доступними для людей з інвалідністю [3].

Визначено 10 основних ознак, чи є інклюзивною виборча дільниця:

1. Виборча дільниця повинна знаходитися на першому поверсі (передбачені пандуси, ліфт на локації, якщо дільниця розташована на інших поверхах).

2. На всіх виборчих дільницях коридори, під'їзди й простір, відведений для голосування, повинні бути вільні від перешкод, щоб маломобільні виборці та з інвалідністю могли легко пересуватися.

3. Передбачені місця для сидіння для виборців, які не можуть стояти протягом тривалого часу.

4. Дорога до виборчої дільниці повинна бути доступною, не мати будь-яких перешкод. Поруч мають бути передбачені місця для парковки, призначені для людей з інвалідністю.

5. Виборці з інвалідністю повинні мати можливість обрати людину, яка допомагатиме їм на виборчій дільниці. Це не мають бути особи, відповідальні за організацію та проведення виборів. Присутні на дільниці особи, відповідальні за організацію та проведення виборів, мають проінформувати про це інших виборців.

6. На виборчих дільницях повинні бути аудіопристрої, довідники, надруковані шрифтом Брайля й крупним шрифтом, збільшувальне скло та інші засоби, які допоможуть виборцям з інвалідністю проголосувати самостійно.

7. Виборчі дільниці повинні бути добре освітлені, щоби виборці з порушеннями зору могли чітко бачити інформацію в бюлетені й інші матеріали.

8. Поверхні меблів повинні бути достатньо низькими для всіх виборців, у тому числі для тих, хто використовує інвалідні візки. Виборчі скриньки також повинні бути розміщені на висоті, доступній для виборців, які хочуть опустити бюлетень без сторонньої допомоги.

9. Інструкції для виборців із порушеннями слуху повинні бути доступні в письмовому форматі або пояснені за допомогою перекладача жестової мови.

10. Дизайн бюлетенів повинен бути простим і доступним для розуміння людьми з інтелектуальною або психосоціальною інвалідністю.

Згідно результатів аналізу отриманих даних фокус-груп, опитувань щодо громадянської активності людей з інвалідністю, більшість з них зацікавлені і намагаються бути активними учасниками виборчого процесу, слідкують за політичним життям суспільства.

Так, 70,6% (476 осіб) опитаних людей з інвалідністю відповіли, що постійно беруть участь у виборах, 23% (155 осіб) – інколи. Лише 4,9% (33 особи) зазначили, що ніколи не цікавляться виборчими питаннями. Серед причин, за якими дехто із виборців з інвалідністю не беруть участь у виборах або роблять це не завжди, великий відсоток (49,5%) відповіли: «Не вірю, що можу сприяти змінам політичної ситуації» – причина яка, скоріше, не залежить від наявності інвалідності. Більше половини респондентів, які не є активними учасниками виборчого процесу (54%), вказують на причини пов'язані зі станом здоров'я: «Не можу самостійно дістатись до своєї ділянки» – 18,7%, «Не можу вийти із дому» та «Ніхто не допомагає, немає супроводу» - по 12,1%, «Не знаю, як це зробити за станом здоров'я» – 11,1%. «Релігійні переконання» не дозволяють брати активну участь у виборах – 5,1% респондентів [6].

У Черкасах ми взяли участь у семінарі-тренінгу «Методологія проведення аудиту доступності об'єктів виборчих ділянок, підготовка рекомендацій та планування стратегії змін на рівні регіону» в рамках реалізації проекту «Забезпечення доступності виборів для людей з інвалідністю в Україні». Ця ініціатива реалізується Національною Асамблеєю людей з інвалідністю України в рамках програми «Відповідальна та підзвітна політика в Україні», яка здійснюється Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Регіональний партнер – Громадська організація людей з інвалідністю «Черкаське обласне громадське об'єднання «Життя без бар'єрів». На заході обговорювалися важливі аспекти архітектурної доступності для людей з інвалідністю у світі, Україні та зокрема в Черкасах, особливо – доступності до виборчих ділянок, що нині особливо актуально. Учасниками проведено аудит доступності 30 об'єктів виборчих ділянок у Черкасах із використанням відповідної методики, розробленої в межах проекту [4].

Україна стоїть на початку шляху по формуванню безбар'єрного середовища, в тому числі доступних виборчих ділянок для маломобільних груп та людей з інвалідністю. Суспільству необхідно докласти максимум зусиль, щоб, використовуючи позитивний досвід інших країн, застосовувати його у вітчизняній практиці.

Список використаних джерел

1. Безбар'єрне середовище для людей з інвалідністю в Україні: п'ять основних проблем/Олег Дрюма. [Електронний ресурс].

– Режим доступу:
http://www.irf.ua/allevnts/news/bezbarene_seredovische_dlya_lyudey_z_invalidnistyu_v_ukraini_pyat_osnovnikh_problem/

2. Віртосу І. Голосування з перешкодами /Ірина Віртосу// Центр інформації про права людини ZMINA. 28 березня 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zmina.info/articles/golosuvannjia_z_pereshkodami/

3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 [Електронний ресурс] // Законодавство України – Верховна Рада України [сайт]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

4. Методика проведення аудиту доступності об'єктів, на яких розташовані виборчі дільниці (підготовлена ГС ВГО «Національна Асамблея людей з інвалідністю України» за технічної підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) і фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії) – 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ud.org.ua/biblioteka/books/386-metodyka-provedennya-audytu-dostupnosti-ob-yektiv-na-yakyh-roztashovani-vyborchi-dilnytsi>

5. Національна Асамблея людей з інвалідністю України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://naiu.org.ua/>

6. Оцінка ситуації щодо забезпечення доступу осіб з інвалідністю до виборчих та політичних процесів в Україні. Міжнародна фундація виборчих систем. Копірайт © 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ifes.org/sites/default/files/ukraine_napd_disability_access_report_-_ukrainian.pdf

О. Ф. Савін

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИКУ РОБОТИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Посилення ролі психологічної служби закладів освіти в реалізації завдань окреслених у концепції Нової Української школи, спроби впроваджувати зарубіжні моделі шкільної соціальної роботи, які вартують запозичення в українське освітнє середовище, ставлять ряд питань, передусім, до практики теоретичного обґрунтування та

організаційної регламентації діяльності соціальних педагогів шкіл в нових умовах. Актуальні питання теоретичних засад та практики роботи соціальних педагогів розробили як зарубіжні, так і вітчизняні вчені і автори навчальних книг та публікацій Т.А. Василькова, Ю.В. Василькова, О.В. Безпалько, М.А. Галагузова, І.Д.Зверєва, А.І. Капська, Л.Г. Коваль, І.В. Албул, Н.М. Коляда, О.О. Кравченко, О.Д. Балдинюк, І.О. Карпич, І.О. Архипова та ін.

Найновіше бачення місця, завдань, змісту та функцій фахівців психологічної служби у реалізації цілей Нової Української школи, яке базується на теоретичних розробках, передусім, вітчизняних науковців, окреслене у Додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 18.07.2019 № 1/9-462 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019-2020 н.р.» [1, с. 1] Тут виокремлені першочергові завдання працівників психологічної служби - пошук дієвих засобів і методів профілактичної, корекційної, просвітницької та розвиткової діяльності, визначено основні функції соціального педагога:

- соціально-педагогічний патронаж здобувачів освіти і їх батьків (законних представників).

- виявлення соціальних питань, які потребують негайного вирішення, за потреби, направлення до відповідних фахівців з метою надання допомоги;

- вивчення соціальних умов розвитку дітей з ООП;

- планування і реалізація завдань соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі, надання допомоги дітям і сім'ям, що знаходяться у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги;

- проведення індивідуальної роботи з дітьми з ООП, залучення їх до роботи в гуртках, секціях та інших об'єднаннях;

- надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі;

- захист прав дітей з ООП, за відповідним дорученням представлення їхніх інтересів у правоохоронних і судових органах та інших організаціях.

- об'єднання зусиль педагогів, працівників психологічної служби та інших учасників освітнього процесу, які зацікавлені в успішному навчанні і повноцінному розвитку дітей і підлітків засобами психологічного консиліуму, розробка програми

індивідуального супроводу здобувачів освіти та адекватний розподіл обов'язків і відповідальності за її реалізацію.

Знаковим рубежем розвитку психологічної служби системи освіти стало «Положення про психологічну службу у системі освіти України», від 22.05. 2018 р. [2, с. 1.] У ньому чітко розмежовані функціональні обов'язки практичного психолога та соціального педагога: «Психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи...Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам. Соціально-педагогічний патронаж здійснюють соціальні педагоги»[2, с. 2].

Тут же й конкретизовані напрямки соціально-педагогічного патронажу, які є прерогативою компетенції соціального педагога – це:

взаємодія закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечення консультативної допомоги батькам (законним представникам);

захист прав здобувачів освіти від будь-яких видів і форм насильства, представлення їхніх інтересів у правоохоронних і судових органах тощо;

формуванню у здобувачів освіти відповідальної поведінки, культури здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я;

попередженню конфліктних ситуацій, що виникають під час освітнього процесу, запобіганню та протидії домашньому насильству.

Результативність роботи психологічної служби школи в значній мірі залежить від готовності адміністрації школи та педагогічних працівників інтегрувати рекомендації соціального педагога та психолога в практику освітньо-виховного процесу закладу. Як відомо, результати діагностики, прогностичні розробки фахівців психологічної служби мають, як правило, рекомендаційний характер. Для реалізації тих чи інших рекомендацій у соціального педагога і психолога нерідко не вистачає ресурсів як і достатніх повноважень по стимулюванню та контролю їх виконання іншими суб'єктами освітнього процесу. Створена наказом МОН від 07.02.2019 № 146 [3] робоча група з розроблення нормативно-правових актів щодо

забезпечення діяльності психологічної служби у системі освіти України, покликана усунути ці та інші суперечності соціально-педагогічної теорії і практики.

Список використаних джерел

1. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.07.2019 № 1/9-462 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019-2020 н.р.» / Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-prioritetni-napryami-roboti-psihologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-na-20192020-navchalnomu-rocі>

2. «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019-2020 н.р.» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>

3. Наказ МОН «Про створення робочої групи з розроблення нормативно-правових актів щодо забезпечення діяльності психологічної служби у системі освіти України» від 07.02.2019 № 146. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-prioritetni-napryami-roboti-psihologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-na-20192020-navchalnomu-rocі>

Т. В. Семигіна, А. В. Каркач

«Е-ІНКЛЮЗІЯ» ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ І СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Сучасний світ – це стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), формування так званої цифрової економіки, діджиталізація (цифровізація) різних сфер суспільного життя. Користування «Е-сервісами» (онлайн полугами – банківськими, консультаційними, інформаційними тощо) стало звичної для багатьох справою. Проте актуальним залишається питання доступності таких сервісів для різних груп населення як з огляду на вартість пристроїв, що забезпечують користування такими сервісами, так і потребу в постійному опануванні новими навичками, необхідними для виконання подекуди базових дій (онлайн запис до лікаря, передання інформації про показники лічильників абощо). Особливо гострим це питання є для людей літнього віку [11].

Ця розвідка має на меті окреслити, як масове поширення ІКТ та мережі Інтернет, свідками якого ми стали в останні роки, диктує певні вимоги до соціальної роботи із літніми людьми.

Відзначимо насамперед, що у сучасній науковій літературі із соціальної роботи особливу увагу звертають на те, що використання ІКТ зумовлює «цифрову нерівність» (англ. – digital inequality [6]) та «цифрове розшарування» (англ. – digital divide) [8], при цьому онлайн соціальні послуги набувають дедалі більшого поширення [3].

Дослідники [4] доводять, що люди літнього віку мають вищі ризики почуватися виключеними з онлайн середовища (англ. – «E-excluded»). Дослідження виявило чотири когнітивних процеси, що впливають на навчання Е-компетентностям: розуміння тексту, робоча пам'ять, візуально-просторові здібності, швидкість обробки інформації [5]. Усі ці здібності схильні до зниження після 60-ти років, що в свою чергу сприяє соціальній ізоляції, Е-ексклюзії і зниженню якості життя літніх людей.

Ба більше, на психологічному та фізіологічному рівні літні люди більш уразливі перед стресом, ніж представники молодших вікових груп. Емпіричні дослідження підтвердили, що літні люди демонструють більш негативну емоційну реакцію на помилки у роботі з комп'ютером і рідше здійснюють спроби виправити ситуацію, ніж молодь [1]. Вагомим бар'єром виступає також стрес, пов'язаний з оволодінням Е-технологіями, своєрідна Е-тривожність.

Відтак на рівні Євросоюзу та окремих країн впроваджують інтервенції, спрямовані на заохочення літніх людей до використання ІКТ у своєму щоденному житті, подолання цифрової нерівності між різними соціально-економічними групами. Тобто всіляко заохочують «Е-інклюзію» (англ. – digital inclusion [10]) людей літнього віку, подолання технологічних і психологічних бар'єрів у використанні ними новітніх інформаційно-комунікаційних засобів. До таких інтервенцій відносять менторські міжгенераційні програми та спеціальне навчання людей літнього віку, впровадження інклюзивного онлайн середовища, що бере до уваги різні психофізіологічні особливості користувачів, котрі мають певні обмеження, тощо [7-9].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, яке є демографічно старіючим, освіта літніх людей набула особливого значення, її важлива роль полягає у ресоціалізації літніх людей: зміні ціннісно-нормативної системи діяльності та радикально новому сприйнятті реальності [2]. Наразі знання основ персонального комп'ютера, Е-технологій в наші дні стають необхідною умовою для орієнтації в інформаційному потоці і успішної ресоціалізації та

адаптації літньої людини у сучасному суспільстві, подолання цифрової нерівності.

В Україні елементи роботи із «Е-інклюдії» літніх людей можна побачити в університетах третього віку, які, зокрема, впроваджують освітні програми, що підвищують цифрову грамотність і розвивають Е-компетентності, створюють інклюзивне навчальне середовище, що дає змогу долати психологічні бар'єри.

У цілому, над швидкий розвиток ІКТ вимагає від соціальних працівників, які допомагають літнім людям, розуміння особливостей культури споживання літніх людей та сучасних умов споживчої та медійної ресоціалізації. Але чи готові фахівці соціальної роботи навчати інших Е-компетентностей та впроваджувати онлайн послуги для своїх клієнтів? Відтак актуальними стають технології формування такої інклюзивної компетентності соціальних працівників як суб'єктів соціальної роботи з літніми людьми, яка братиме до уваги цифровізацію сучасного інформаційного простору та суспільних відносин, трансформацію соціально-педагогічної практики.

Список використаних джерел

1. Вебер Р. М. Подростки и пожилые люди: сотрудничество в социальной работе. Москва: Изд-во АСОПиР РФ, 1998. 139 с.
2. Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку»: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 25.08.2011 № 326. URL: <http://document.ua/provprovadzhennja-socialnopedagogichnoyi-poslugi-universitdoc72450.html>.
3. Семигіна Т.В. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі // «Інтернет-освіта-наука-2016», Десята між нар. наук.- практ. конф. ІОН-2016, 11-14 жовтня, 2016. Вінниця: ВНТУ, 2016. С. 119-121.
4. Amaro F., Gil H. The «info-(ex/in)-clusion» of the elderly people: Remarks for the present and for the future // *Proceedings of ED-MEDIA 2011--World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia & Telecommunications / Ed. by T. Bastiaens, M. Ebner. Lisbon: AACE, 2011 (AACE). P. 1024-1030.*
5. Bean C. Meeting the Challenge. Training an Aging Population to Use Computers // *The Southeastern Librarian*. 2003. Vol. 51(3). URL: <https://digitalcommons.kennesaw.edu/seln/vol51/iss3/6>

6. Hechavarria L. M. S. E-Inclusion and Public Libraries: A Literature Review // Qualitative and Quantitative Methods in Libraries. 2017. Vol. 1. P. 111-127.
7. Lee E.-K. O., Kim D.-H. Bridging the Digital Divide for Older Adults via Intergenerational Mentor-Up // Research on Social Work Practice. 2019. Vol. 29(7). P. 786-795.
8. López Seguí F. et al. An Intergenerational Information and Communications Technology Learning Project to Improve Digital Skills: User Satisfaction Evaluation // JMIR Aging. 2019. Vol. 2(2). DOI: [10.2196/13939](https://doi.org/10.2196/13939).
9. Sandhu J., Damodaran L., Ramondt L.: ICT skills acquisition by older people: motivations for learning and barriers to progression // Int. J. Educ. Ageing. 2013. Vol. 3(1). P. 25–42.
10. Verdegem P. Social Media for Digital and Social Inclusion: Challenges for Information Society 2.0 Research & Policies // TripleC. 2011. Vol. 9 (1). DOI: <https://doi.org/10.31269/triplec.v9i1.225>
11. World report on Ageing and Health // World Health Organization. 2018. URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf;jsessionid=A818FAD52775072FC1E56C66DCA17D05?sequence=1.

О. В. Сендецька

ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЦЕНТРАХ РЕАБІЛІТАЦІЇ

В період сьогодення, на жаль, відсутня єдина статистична база даних про дітей з інвалідністю, які перебувають на обліку в органах соціального захисту населення України, проживають у сім'ях або в закладах системи соціального захисту населення, дитячих будинках-інтернатах для розумово відсталих дітей, дитячих будинках-інтернатах для дітей із фізичними вадами, що становить понад 153 тисячі осіб. Тому проблемі захисту дітей з обмеженими функціональними можливостями в останні роки приділяється все більше уваги. Позитивну роль у цьому відіграв Закон України від 16 листопада 2000 року «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, де вперше порушене питання про необхідність пошуку шляхів і механізмів поліпшення життя таких дітей та створення умов для їхньої інтеграції в суспільство [1, с. 154].

Мета статті – розкрити особливості реабілітації дітей з інвалідністю у спеціалізованих центрах соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з інвалідністю як заклади соціального захисту в Україні.

З метою оптимального вирішення проблем соціального захисту і підтримки дітей з обмеженими функціональними можливостями державним центром соціальних служб для молоді, Державним комітетом у справах сім'ї та молоді, а також Державним інститутом проблем сім'ї та молоді було проведено соціологічне дослідження «Соціальна адаптація дітей та молоді з функціональними обмеженнями», яке дозволило виявити соціальні проблеми дітей з функціональними можливостями та їхніх батьків, окреслити можливі шляхи удосконалення процесу вирішення проблем даної групи.

В Україні вирішенням проблем дітей з інвалідністю займаються Центри соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

У новому понятійно-термінологічному словнику зазначено, що «Центри соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями – заклади денного перебування для дітей та молоді з функціональними обмеженнями віком від 7 до 35 років, мета діяльності якого відновлення та підтримка їхнього фізичного та психічного стану адаптація та інтеграція в суспільство [2, с. 134].

У Типовому положенні «Про центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями» зазначено, що основним завданням центру є: «надання психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, юридичних та інформаційних послуг дітям та молоді з інвалідністю і членам їх сімей» [3].

Важливою складовою успішної реабілітації є не лише відвідування дитини з інвалідністю спеціалізованих реабілітаційних центрів, а й робота батьків у подоланні означеної проблеми. У Типовому положенні «Про центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями» визначено, що центр: «забезпечує розроблення та виконання реабілітаційних програм; надає різні види соціальних послуг; залучає батьків до співпраці в процесі реабілітації, дає їм методичні поради; організовує клуби за інтересами, проводить конкурси, фестивалі; організовує проведення заходів, спрямованих на успішну

реабілітацію та інтеграцію в суспільство дітей та молоді, що в ньому перебувають; здійснює лікувально-оздоровчі заходи, подає невідкладну допомогу в разі необхідності; направляє у разі потреби осіб, які звернулися до центру, до інших закладів та установ, що можуть забезпечити задоволення їх потреб; забезпечує щоденне одноразове харчування дітей та молоді, що в ньому перебувають» [там само].

Так, дослідник О.Г. Карпенко, зазначає, що «серед важливих особливостей реабілітаційної програми є: 1) наявність міждисциплінарної команди спеціалістів, що позбавить батьків необхідності відвідувати різні установи; 2) участь батьків у процесі реабілітації, що є найбільш складною партнерства у ю проблемою; 3) спрямованість уваги спеціалістів не тільки на дітей, а й на батьків; 4) налагодження партнерства у реабілітації дітей з інвалідністю [1, с. 167].

Отже, на сьогодні спеціалізовані центри соціальної реабілітації стали тими осередками спрямованих на всебічний соціальний захист дітей з інвалідністю. Основним завданням функціонування центру соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями стало надання психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, юридичних та інформаційних послуг дітям та молоді з інвалідністю і членам їх сімей, що вкрай важливо для людей даної категорії громадян.

Список використаних джерел

1. Карпенко О.Г. Теорія і практика професійного становлення соціального працівника : навчальний посібник / О.Г. Карпенко. – К. : Видавничий дім «Слово», 2014. – 192 с.

2. Понятійно-термінологічний білінгвальний словник: соціальна сфера / автори-укладачі: І.В. Літяга, С.М. Ситняківська; за заг. ред. Н.А. Сейко. Вид. 3-тє, перероб. і доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 224 с.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями» від 15.11. 2006 року. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.10.2018).

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ТА МОЛОДІ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

За останні роки сільська громада все більше стає об'єктом уваги соціальних педагогів, соціальних працівників та інших фахівців соціальної сфери, адже через природні та історичні особливості село в Україні завжди відіграло значну роль. Споконвіку воно було першоджерелом нації, оберегом духовної пам'яті, складало матеріальну та моральну основу її буття.

Аналіз соціального становища сільського населення України показує, що за останні десятиріччя кількість проблем у селян збільшилася. Найгострішими проблемами на селі наразі є: відсутність мотивації до праці, бідність, трудова міграція, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та вимирання сіл [1].

Соціальна робота з молоддю здійснюється відповідно до основних напрямів державної політики. Найважливішими з них є: визначення правових засад соціальної роботи з дітьми та молоддю; розроблення та реалізація державних, галузевих, регіональних програм соціального становлення і соціальної підтримки дітей та молоді; створення сприятливих умов для гармонійного розвитку дітей та молоді, задоволення потреб у добровільному виборі виду діяльності, не забороненому законодавством, активної участі в творчій, культурологічній, спортивній і оздоровчій діяльності; консультування і надання соціальних послуг, соціально-медичної, психолого-педагогічної, правової, інформаційної та інших видів соціальної допомоги; розроблення та здійснення комплексу реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного та фізичного стану дітей та молоді, які зазнали жорстокості, насильства, потрапили в екстремальні ситуації; сприяння дитячим і молодіжним організаціям, іншим об'єднанням громадян, фізичним особам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проектів; забезпечення дотримання соціальних стандартів і нормативів умов життєдіяльності, морального, психологічного та фізичного стану дітей та молоді [3].

Отже, на основі здійсненого аналізу можна зробити висновок, що сучасне село зазнає на собі негативного впливу неструктурованості економіки, нормативно-правового хаосу, що

призводить до його економічного і соціально-культурного занепаду. У цих умовах важливою проблемою є підготовка сільської дитини до життя в умовах економіки перехідного періоду, її адаптації та соціалізації [2].

Список використаних джерел

1. Сільська громада як чинник вирішення соціальних проблем дітей та молоді / Н. І. Корпач, І. І. Сидорук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі українки: [зб. наук. праць]. – Випуск № 8 (233). – Луцьк, : СНУ імені Лесі Українки, 2012 р. – С. 136-140. – (Серія Педагогічні науки).
2. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під ред. В. Полтавця. – К., 2000. – 236 с.
3. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: Теорія і практика. – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. - 408 с.

О. Ю. Столярик

ГАНДИКАПІЗМ ТА ДИЗАБІЛІЗМ ЯК МЕХАНІЗМИ СТИГМИ

Соціально-політичні зміни в Україні, впровадження всеохопної інклюзивної політики ставлять нові виклики перед соціальною роботою, вимагають запровадження практик формування толерантного та терпимого ставлення до всіх груп населення. Проблема соціально-психологічних аспектів інвалідності осіб з розладом спектру аутизму (далі в тексті – РСА) вивчалася лише в межах спеціальної психології та педагогіки, де основна увага приділялася психологічному дизонтогенезу та зміні психоемоційного стану особи, внаслідок вродженого чи набутого порушення, однак поза увагою залишилось питання соціального прийняття та взаємодії з навколишнім середовищем [8, с. 41]. Кількісне зростання осіб з РСА, їхня специфічна взаємодія із навколишнім середовищем, яка ускладнюється процесами стереотипізації та стигматизації, породжує дизабілізм та гандикапізм як складні комплексні соціальні феномени, формує гандикапістські погляди суспільстві. Це формулює нові завдання перед соціальною роботою, вимагає вивчення проблеми гандикапу і дизабілізму в науковому дискурсі та запровадження практик профілактики таких явищ, на що й спрямована ця розвідка.

Поняття гандикапу, гандикапізму та гандикапності практично не досліджене, і увійшло в науковий обіг нещодавно. В науковому

дискурсі можна зустріти різні тлумачення гандикапу (англ. handicaps). Найчастіше поняттям оперують в спортивній сфері, де воно трактується як перегони, естафети, змагання, в яких надається фора (перевага) слабким учасникам, з метою збільшення шансів на перемогу. Дослідник Р. Корсіні пояснює гандикап як стан, при якому поєднання фізичних, розумових, психологічних та соціальних якостей людей із особливими потребами ускладнює процес соціальної адаптації, не дозволяючи їм досягнути оптимального рівня розвитку і функціонування [4]. Якщо розглянути гандикап у соціальному ракурсі, то це ідентифікація особистості в системі соціальної взаємодії, яке визначається за соціальною характеристикою, як-от обмежені можливості особи внаслідок вродженого чи набутого порушення, інвалідність, маргінальність. Вітчизняний дослідник О. Ставицький ввів в науковий обіг поняття «гандикапності» як риси, та гандикапізму як соціального явища. Згідно з його твердженням, гандикап – це комплекс психоемоційних уявлень, установок особи з особливими потребами відносно власного «Я», деформований під впливом функціональних обмежень особистості, а гандикапізм – суспільне явище, яке актуалізується за рахунок негативних уявлень про людей з інвалідністю, що містяться в колективному несвідомому та функціонує на рівні архетипів, соціальних установок, стереотипів, стигм [1, с. 236-246; 6; 8, с. 41]. На думку В. Крисько, гандикапізм нерозривно пов'язаний зі стигматизацією. Стигматизація — таврування, нанесення стигми. Термін «стигматизація» може означати навішування (присвоєння) соціальних ярликів [5, с. 431]. Тієї ж думки притримується і О. Ставицький, вважаючи стигматизацію однією із детермінант гандикапізму [6].

Поряд із гандикапізмом виокремлюють дизабілізм. Дизабілізм (англ. disabilism) –це дискримінація осіб з інвалідністю, в тому числі із ментальними порушеннями як неповноцінних, маргінальних членів суспільства. Дослідниця К. Томас пояснює дизабілізм як форму соціального гніту, що включає в себе маркування обмеженої активності людини з особливими потребами і як наслідок, зміну її психоемоційного стану [2]. Варто звернути, увагу, що в контекст маркування авторка включає стигмування та теорію стереотипів. На думку М. Арпентьєвої, цінність особистості розглядається з точки зору її «корисності» для суспільства [3]. Через особливості ментального порушення більшість осіб з РСА не завжди здатні

виконувати певні види діяльності: навчання, трудова діяльність та мають несформовані навички самообслуговування, що суперечить потребам та очікуванням суспільства. Саме тут постає соціальна проблема, що потребує реагування та втручання: на противагу проголошеній рівності прав виступає нерівність можливостей, що проявляється в усіх сферах життєдіяльності.

Сегрегація, а іноді й ізоляція осіб з РСА, підтримка їхньої залежної позиції державою створює умови виникнення їх соціального маркування, стигматизації, і як наслідок гандикапізму та дизабілізму, що однозначно впливає на механізми взаємодії з соціальним середовищем. Особи з РСА володіють вузьким спектром соціальних ролей у зрівнянні із здоровими особами, що впливає на їх здатність встановлювати соціальні контакти, блокує і обмежує комунікативний потенціал. Особливості поведінки осіб з аутизмом відрізняються хаотичністю, некерованістю, стереотипією, що формує негативні соціальні установки по відношенню до них, сприяє навішуванню ярликів та формуванню стереотипів [7]. Соціальні процеси, що відбуваються на рівні макро- та мікросередовища, в керунку «суспільство-соціальні інститути – соціальні групи» формують дві взаємопов'язані системи: систему уявлень соціуму про особу з РСА та систему уявлень самої особи чи тих, що мають стосунок з нею. Ці особливості ставлять нові завдання перед соціальною роботою, спрямованою на розробку нових практики та інтервенції з стабілізації взаємодії осіб з ментальними порушеннями та середовища, зниження механізмів стигми, профілактику гандикапу та дизабілізму.

Список використаних джерел

1. Stavitsky O. A. Ситуативне моделювання ставлення до інвалідів //Psychological Prospects Journal. 2012. №. 19. С. 236-246.
2. Thomas C. Theorising disability and chronic illness: Where next for perspectives in medical sociology? // Social Theory and Health. 2012. Vol. 10 (3). P. 209-228.
3. Арпентьева М.Р. Инклюзивная культура и педагогика взаимопомощи // Учёные записки Санкт-Петербургского государственного института психологии и социальной работы. 2018. Т. 29. № 1. С. 97–106.
4. Корсини Р., Ауэрбах А. Энциклопедия психологии. URL: http://enc-dic.com/enc_psy/Gandikap-6053.

5. Крисько В. Л. Прояв гандикапізму в сучасному суспільстві // Молодь: освіта, наука, духовність. Ч. II. Київ: Університет «Україна, 2013. С. 431-433.

6. Ставицький О.О. Психологія гандикапізму. Рівне: Принт Хаус, 2011. 376 с.

7. Ставицький О. А. Психологическая модель личности с комплексом гандикапа // Universum: психология и образование. 2014. №3 (4). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskaya-model-lichnosti-s-kompleksom-gandikapa>

8. Ставицький О. А. Симптомокомплекс гандикапа у людей с ограниченными возможностями // Вестник Московского государственного гуманитарно-экономического института. 2013. Т. 3. С. 41-47.

Ступак О. Ю.

МОЛОДІЖНІ РАДИ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

Соціальна активність молоді виступає вагомим індикатором розвитку громадянського суспільства, оскільки демонструє відповідальність, самостійність, прагнення до саморозвитку та сталі прагнення до соціальної зрілості молоді. При цьому важливим вбачається пошук ефективних механізмів, умов, середовища для формування соціальної активності молоді. У даному контексті доречним вважається аналіз діяльності молодіжних рад як інститутів громадянського суспільства, що беруть на себе функції комунікації молодіжної громади з органами місцевого та обласного самоврядування.

Провідним механізмом залучення громадян до прийняття державних рішень стало створення при органах державної влади та місцевого самоврядування громадських рад. Їхня діяльність протягом всіх років розбудови незалежної держави зазнавала чималих змін, відповідно змінювалися й назви (колегія, рада, консультативна рада тощо), персональний склад учасників, рівень представництва, нормативні робочі документи тощо. Незмінною залишалася тільки основна громадянська місія – активізація процесу формування свідомої й активної позиції громадськості щодо подальшого розвитку державної політики та підтримки громадських ініціатив стосовно участі в державотворчому процесі [1, с. 24-35].

Дослідженню питань взаємодії держави та громадянського суспільства в процесах публічної політики та управління присвячені роботи О. Пухкала, І. Рейтеровича, С. Ситник, С. Телешуна; стан та проблеми діалогової комунікації між органами державної влади та громадськістю в українському суспільстві розглядає О. Крутій; ефективність діяльності консультативно-дорадчих органів досліджували А. Волошина, В. Латишева, Ю. Шайгородський; сутність та механізми громадського контролю – А. Буханевич, А. Крупник та ін. Крім того, вивченням питань ефективності проведення консультацій з громадськістю займаються такі аналітичні установи, як Центр політичних студій та аналітики, Міжнародний центр перспективних досліджень, Український незалежний центр політичних досліджень та ін.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 996 громадська рада – постійно діючий колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган, утворений для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю, урахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

В Енциклопедичному словнику з державного управління подається таке визначення цього поняття: „громадські ради – консультативно-дорадчі інституції, які утворюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування з метою представництва громадськості та врахування їх інтересів у діяльності цих органів” [2, с. 121].

У результаті розроблених і затверджених нормативно-правових актів було сформовано такий механізм взаємодії влади і громади, як консультації з громадськістю, створено консультативно-дорадчі органи, до складу яких могли входити представники громадськості (громадські, благодійні, релігійні організації, профспілки, експерти, громадські діячі та ін.). Слід зазначити, що, незважаючи на внутрішню готовність громадськості будувати діалог із владою і надану владою таку можливість, виявилось, що громадськість має проблеми із фаховою підготовкою, а влада – з тим, як будувати ці відносини з організаційного, матеріального та практичного боку [4].

Із метою реалізації прав громадян брати участь в управлінні державними справами згідно зі ст. 38 Конституції України урядом

затверджено постанову Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2014 р. № 996 “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики”, що визначає порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади.

Важливим кроком в процесі організації роботи молодіжних рад було прийняття Типового положення про молодіжний консультативно-дорадчий орган регіонального та місцевого рівнів затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1198. Названий документ стимулював створення молодіжних рад на різних рівнях, що сприяло залученню молоді до процесу прийняття рішень, конструктивному діалогу між чиновниками та представниками молодіжних, громадських об'єднань, інститутів громадянського суспільства, відображаючи думку молоді та власну позицію на шляхи вирішення соціально важливих проблем громад. Також прослідковувалась тенденція організації неформального навчання для молоді щодо засад державного устрою, механізмів комунікації владою тощо. Водночас слід відзначити, що поряд з наданням можливостей для молодіжних дорадчих органів прослідковувався високий ризик їхнього формального існування, що з одного боку підсилювало вплив органів місцевого самоврядування, а з іншого призводило до деструктивних процесів молодіжної участі в житті міста чи громади.

Відзначимо, що відповідно до Типового положення Молодіжна рада у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, а також Переглянутою Європейською Хартією участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівнях, чого не було в попередніх нормативно-правових документах. Серед основних завдань молодіжних рад виступають: співпраці місцевої держадміністрації, обласної ради з громадськими об'єднаннями та інститутами громадянського суспільства, залучення соціально активної молоді до реалізації державної політики у молодіжній сфері на регіональному рівні, вирішення питань регіонального і місцевого значення у зазначеній сфері.

У контексті нашого дослідження характеристики інститутів громадянського суспільства, важливо відзначити, що розрізняють безпосередню та опосередковану форми проведення консультацій з

громадськістю. До безпосередньої відносять форми публічного громадського обговорення у вигляді конференцій, форумів, громадських слухань, круглих столів, зборів, зустрічей з громадськістю, теле- та радіодебатів, дискусій, інтерв'ю, інтернет-конференцій, телефонних “гарячих ліній” тощо. До опосередкованої належать: вивчення громадської думки, що здійснюється шляхом проведення соціологічних досліджень (анкетування, контент-аналіз матеріалів ЗМІ, фокус-групи); запровадження спеціальних рубрик у друкованих та електронних ЗМІ; опрацювання звернень громадян та ін. [2, с. 339].

Теоретичний аналіз наукового доробку питання діяльності ІГС в контексті формування соціальної активності молоді звертає до дослідження молодіжного парламентаризму, що в науковій літературі визначається як система представництва прав і законних інтересів молоді як особливої соціальної групи, що заснована на створенні та функціонуванні при органах державної влади. А також у встановленому ними порядку спеціальної громадської консультативно-дорадчої структури молоді – молодіжного парламенту й інших суспільних інститутів участі молодих громадян у житті держави. Водночас молодіжний парламентський рух визначений як діяльність, спрямована на формування і розвиток громадських консультативно-дорадчих структур молоді на різних рівнях державного та регіонального управління, спрямований на залучення молоді до активної участі у життєдіяльності держави, розробці та реалізації ним ефективної молодіжної політики шляхом подання законних інтересів молодих громадян і суспільно значимих ідей [3, с. 8].

Аналіз діяльності молодіжних громадських рад продемонстрував широкий спектр можливостей для молоді (інформація та зв'язків з громадськістю, культура та дозвілля, фізична культура та спорт, волонтерський рух тощо) при раціональному використанні даного механізму участі молодих людей в процесі розробки та прийняття рішень в органах міського самоврядування, зокрема забезпечення молоді житлом, пільговим проїздом в громадському транспорті, облаштування молодіжних просторів, підтримка талановитої молоді через надання стипендій, грантів, а також сприяння в фінансуванні молодіжних активностей молоді. Проте умовами ефективності роботи рад вбачаємо ініціювання створення та структура молодими людьми, що прагнуть

змінювати та розвивати своє місто, рівень знань щодо функціонування органів міського самоврядування, мотивація до громадської діяльності та інші.

Отже, молодіжні ради консолідують соціально-відповідальну діяльність молоді, створюють платформу для комунікації з органами самоврядування для вирішення актуальних проблем молоді, тим самим виступаючи дієвим механізмом формування соціальної активності молоді.

Список використаних джерел

1. Влада і суспільство: діалог через громадські ради : монографія / Шайгородський Ю. Ж., Андрійчук Т. С., Дідух А. Я. [та ін.] ; за заг. ред. Шайгородського Ю. Ж. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. 148 с.

2. Енциклопедичний словник з державного управління/ авт.-уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. 820 с.

3. Корені трави : громадянське суспільство в Україні: стан та перспективи розвитку. — К. : Європа ХХІ ст., 2003. 288 с.

4. Рудовська С.І. Ключові поняття в діяльності консультативно-дорадчих органів. Вісник НАДУ, Філософія, методологія, теорія та історія державного управління, 1(2015), с. 60-68.

Ткач Т.М.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ЛИСЯНСЬКОГО РАЙОННОГО ЦЕНТРУ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

В Україні проблема соціальної роботи з особами з інвалідністю є досить актуальна, і передусім це стосується молоді з сенсорними чи руховими порушеннями. Тому, Україна, яка обрала демократичний шлях розвитку, зараз спрямовує свою законодавчу й державну діяльність на створення рівних умов для осіб з інвалідністю в усіх сферах соціального життя. В нашій державі вирішенням проблем дітей та молоді з інвалідністю

займаються Центри соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Так, Лисянський центр соціальної реабілітації дітей з інвалідністю – реабілітаційна установа сфери управління Міністерства

соціальної політики України та органів соціального захисту населення регіонального та місцевого рівнів, цільовим призначенням якої є здійснення комплексу реабілітаційних заходів для дітей з інвалідністю, а також дітей віком до 2 років, які мають ризик отримати інвалідність, спрямованих на попередження (запобігання), зменшення або подолання фізичних, психічних розладів, коригування порушень розвитку, навчання основним соціальним та побутовим навичкам, розвиток здібностей, створення передумов для їхньої інтеграції у суспільство [3].

Виходячи з зазначеного в концепції ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, Центр надає експертну оцінку дитини з інвалідністю, визначає пріоритетність реабілітаційних заходів, а також установає наступності реабілітаційного процесу, розробляє систему комплексної реабілітації, реабілітації та догляду відповідно до індивідуальної програми реабілітації, сприяє встановленню опіки чи піклування у випадку визнання інваліда недієздатним, забезпеченню тимчасового цілодобового догляду за дитиною з інвалідністю [4].

До Центру зараховуються діти з інвалідністю віком від 2 до 18 років та діти віком до 2 років, які мають ризик отримати інвалідність. У виняткових випадках можливе продовження строку перебування дитини з інвалідністю після досягнення нею 18 років з метою завершення виконання індивідуального плану реабілітації. Рішення про продовження строку перебування дитини з інвалідністю приймається реабілітаційною комісією Центру. В законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» зазначається, що соціальна реабілітація передбачає навчання дитини з інвалідністю основним соціальним навичкам (особиста гігієна, самообслуговування, пересування, спілкування тощо), пристосування побутових умов до потреб дитини з інвалідністю, соціально-побутове влаштування та обслуговування, педагогічну корекцію з метою вироблення та підтримання навичок автономного проживання, стереотипів безпечної поведінки, навичок спілкування [2].

Лисянський районний центр соціальної реабілітації дітей з інвалідністю забезпечує: 1) реалізацію головних завдань, визначених Законами України, «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про соціальні послуги» щодо забезпечення права дітей з інвалідністю на реабілітацію з метою їх подальшої інтеграції в дитячі колективи дошкільних навчальних закладів та загальноосвітніх шкіл; діти з

інвалідністю, які потребують постійного стороннього догляду і не можуть перебувати в загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечуються послугами із соціально-психологічного і педагогічного патронату виїзною реабілітаційною бригадою за місцем проживання;

2) створення умов для всебічного розвитку, засвоєння дітьми з інвалідністю знань, умінь і навичок з метою підготовки їх до здобуття дошкільної освіти з подальшим здобуттям дітьми базової та повної загальної середньої освіти, професійно-технічної та вищої освіти з урахуванням рекомендацій лікарів;

3) підготовку батьків або законних представників дітей з інвалідністю до продовження (у разі потреби) здійснення реабілітаційних заходів для дітей з інвалідністю поза межами Центру;

4) здійснення комплексу реабілітаційних заходів відповідно до індивідуального плану реабілітації дитини з інвалідністю, складеного з метою реалізації індивідуальної програми реабілітації, з можливим залученням до участі в цьому процесі батьків або законних представників дитини з інвалідністю;

5) комплексну реабілітацію та соціальну адаптацію дітей;

6) надання дітям з інвалідністю кваліфікованої допомоги у здійсненні корекції психофізичного розвитку за індивідуальною програмою реабілітації та залучення до участі в цій програмі батьків та законного представника;

7) здійснення співпраці з вітчизняними та закордонними реабілітаційними, освітніми, медичними, науковими підприємствами, установами та організаціями з питань реабілітації дітей з інвалідністю [1].

Основні напрямки роботи Центру реабілітації є: соціально-оздоровчі заходи; виявлення та розвиток індивідуальних здібностей дитини; педагогічна корекція; навчальні індивідуальні та групові заняття; арттерапія; казкотерапія; формування навичок міжособистісного спілкування; освоєння навичок самообслуговування; логопедична корекція надання комп'ютерних знань; розвиток фізичних здібностей; надання консультативної допомоги сім'ям, які мають дитину з інвалідністю.

Отже, соціальна реабілітація дітей та підлітків з обмеженими можливостями – одне з найбільш важливих завдань Лисянського районного центру соціальної реабілітації дітей з інвалідністю. Здійснює важливу роботу у розроблені системи комплексної

реабілітації, реабілітації та догляду відповідно до індивідуальної програми реабілітації

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 19.12.2017 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 25.09.2019).
2. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 19.12.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 26.09.2019).
3. Закон України «Про соціальну захищеність осіб з інвалідністю в Україні» від 09.08. 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 26.09.2019).
4. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю // Права інвалідів в Україні. – К. : Сфера, 2002. – 96 с.

Харкавенко І. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальною проблемою сучасності є формування життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами. Звернення широкої громадськості: вчених, педагогів, психологів до цієї проблеми зумовлено тим, що діти з особливими освітніми потребами в умовах демократичного суспільства не повинні залишатися на узбіччі соціально-культурних процесів, економічного життя суспільства, системи людських взаємин.

Сьогодні в нашій країні немає єдиної офіційної термінології для характеристики дітей з особливими освітніми потребами. В основних законах про освіту зустрічаються такі терміни, як діти, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку та особи, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатись у масових навчальних закладах.

Організація соціально-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами вимагає, в першу чергу, зміни ставлення суспільства до таких дітей взагалі. Внаслідок обмежень у спілкуванні, самообслуговуванні, пересуванні, контролі за своєю

поведінкою розвиток цих дітей залежить від задоволення їх потреб іншими людьми, що складає багатогранний процес соціально-педагогічної допомоги.

Освіта, психолого-педагогічний вплив на особистість є інструментами вирішення однієї з основних проблем у суспільній та державній політиці щодо дітей з особливими освітніми потребами – їх соціальної реабілітації, адаптації та інтеграції у суспільство. Соціально-економічна ситуація, що склалася на сучасному етапі розвитку України зумовлює необхідність посилення соціального захисту таких дітей та визначення пріоритетних напрямів роботи з ними.

Організація соціально-педагогічної роботи з такими дітьми потребує розв'язання низки завдань:

1. Організувати навчально-виховний процес, який би задовольняв освітні потреби всіх дітей.
2. Розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами.
3. Створити позитивний клімат у шкільному середовищі та поза його межами.

При цьому інклюзивна модель освіти з даною категорією охоплює:

1. Систему освітніх послуг, зокрема: адаптацію навчальної програми та плану, фізичного середовища, методів і форм навчання, використання існуючих у громаді ресурсів, залучення батьків.
2. Співпрацю з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до потреб дітей.
3. Створення сприятливої атмосфери у дитячому колективі.

Супровід навчання та виховання дітей з особливими потребами ґрунтується на таких засадах:

1. Доступність усіх форм навчання та освітніх послуг.
2. Запровадження спеціальних технологій та адаптивних технічних засобів навчання.
3. Індивідуалізація та адаптація навчальних програм з урахуванням потреб і можливостей дитини.
4. Поєднання традиційних та інноваційних підходів до розвитку дитини з особливими потребами.
5. Створення сприятливих умов для соціалізації, самовизначення та самореалізації школярів.
6. Професійна орієнтація, підготовка до вибору майбутньої

професії.

Отже, добре організована соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими освітніми потребами створить систему соціальної реабілітації таких дітей, яка зменшить прошарок соціально неадаптованих дітей та максимально залучить до суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Діти з особливими освітніми потребами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/upbring/1555/>.

2. Наказ МОН № 1224 від 09.12.2010 р. Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-10>.

3. Постанова КМУ № 872 від 15.08.2011 р. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>.

А. О. Чистякова, Т. В. Семигіна

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ: СПОРТИВНО-ДОЗВІЛЛЄВИЙ КОМПОНЕНТ

Однією з вразливих груп у суспільстві, представники якої потребують постійної підтримки з боку соціальних працівників, є діти з порушеннями розумового розвитку. Частка таких дітей у загальній дитячій популяції дорівнює близько 2,5% [1].

Порушення розумового розвитку впливає на соціальну інтеграцію дитини та сім'ї, що виховують таких дітей, [2] і ставить завдання перед соціальними працівниками щодо пошуку сучасних ефективних технологій соціальної інтеграції, а також організаційних форм її здійснення. Ця розвідка оглядає складові та характеристики соціальної інтеграції дітей з порушеннями розумового розвитку. Особливий наголос у ній зроблено на спортивно-рекреаційній та дозвілльєвій складових.

З-поміж важливих компонентів соціальної інтеграції дітей з порушеннями розумового розвитку та їхніх родин науковці відзначають: 1) залучення дітей із порушеннями розумового розвитку

до спортивних занять, які надають можливість корекції та компенсації наявних психофізичних порушень у розумово відсталих дітей [3]; 2) формування практики свідомого батьківства, що зменшує рівень прояву агресивної поведінки у дітей та підвищує рівень задоволеності батьків процесом виховання й взаємодії з дітьми [4]; 3) впровадження дошкільної, шкільної та позашкільної інклюзивної освіти [5]; 4) рекреаційно-дозвілєву діяльність з дітьми, які мають проблеми зі здоров'ям [6; 7], спортивну анімацію та інклюзивний туризм [8; 9] тощо.

Комплекс втручань із соціальної інтеграції на рівні індивіда, сім'ї, громади та суспільства (мікро-, мезо- та макрорівнях), як свідчать дослідження [10], має призводити до зменшення стигми і дискримінації, що, в свою чергу, впливає на зменшення тиску на родини, які виховують таких дітей.

У цілому соціальна інтеграція дітей із порушеннями розумового розвитку має спиратись на культурну модель інвалідності [11] і виходити з того, що суспільство вже накопичило чималій соціокультурний досвід щодо адаптування осіб з порушеннями розумового розвитку до достойних форм життя у громаді, створивши мережу реабілітаційних та навчальних закладів і систему підготовки фахівців різних спеціальностей, започаткувавши виробництво певного приладдя, іграшок, книжок тощо.

У процесі соціальної інтеграції дітей із порушеннями розумового розвитку та їхніх батьків вагому роль відіграють інклюзивні та спеціальні спортивні і рекреаційні заклади, якими, зокрема, опікуються соціальні працівники, спрямовуючи свою діяльність на подолання перешкод для людей із інвалідністю [13]. Адже дозвілля вважають важливою складовою життя всіх людей, зокрема, й тих, які мають порушення розумового розвитку.

В Україні питання спортивно-рекреаційної діяльності як складової соціальної інтеграції дітей із порушеннями розумового розвитку є малодослідженою сферою, майже відсутні розробки щодо організації спортивної реабілітації, реабілітації засобами фізкультури, оздоровлення із включенням елементу інклюзії. Хоча елементи такої діяльності наявні і відповідають ключовим положенням чинного законодавства. Це актуалізує потребу у подальшому вивченні як характеристик спортивно-рекреаційної діяльності, так і чинників, які впливають на неї, розробку актуальних моделей здійснення такої діяльності в українському контексті.

Список використаних джерел

1. Докшина Н., Самбурська Л. Діти, які мають особливості психофізичного розвитку // Психолог. 2004. №45. С. 22-27.
2. Соціальні послуги на рівні громади для осіб з інтелектуальною недостатністю / За ред. Синьова В. М. Київ: Джерела, 2004. 311 с.
3. Коштур Я. Корекційна спрямованість занять плаванням із розумово відсталими підлітками // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 5 (79). С. 398–408.
4. Cassidy T. Leisure, coping and health: The role of social, family, school and peer relationship factors // British Journal of Guidance and Counseling. 2005. Vol.33(1). P. 51–65.
5. Данілавичюте Е.А. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі // Особлива дитина: навчання і виховання. 2018. №3 (87). С. 7-19.
6. Фаласеніді Т. Соціально-культурні центри для дітей з особливими потребами // Педагогіка і психологія професійної освіти. 2016. № 3. С. 191-197.
7. Кот Ю. Соціально-педагогічна характеристика форм та методів організації дозвілля у дитячих лікувальних закладах // Актуальні проблеми соціальної сфери. Житомир, 2014. С. 7-9.
8. Віндюк А. В., Захаріна А. Г., Захаріна Є. А. В 48 Організація спортивної анімації. Запоріжжя : КПУ, 2014. 176 с.
9. Макаренко С.В. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – новий вид реабілітації інвалідів в Україні // Матеріали І Міжнародного симпозіуму інклюзивного туризму. 27–29 жовтня 2016 р. URL: <https://udpu.org.ua/files/news/2016/11/03/file/6-7-8-9.pdf>
10. Галецька І., Влох О., Животовська Л. Психологічні аспекти стигми психічних розладів. Львів: Вид-во Романа Романка, 2007. С. 60-96.
11. Семигіна Т. Типологізація моделей інвалідності та їх врахування при працевлаштуванні // Актуальні проблеми професійної самореалізації осіб з особливими потребами на ринку праці: зб. наук. праць. Київ: ІПК ДСЗУ, 2008. С. 70-75.
12. Bullock C. C., Mahon M. J. Introduction to Recreation Services for People With Disabilities A Person-Centered Approach. 4th ed. Urbana: Sagamore Publishing, 2017. 380 p.

САМОВИХОВАННЯ ТА САМООСВІТА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Процес самовиховання і самоосвіти є основним шляхом становлення професійної майстерності фахівця соціальної роботи, його вдосконалення в професійній діяльності.

Самовиховання – це систематична, цілеспрямована діяльність людини, спрямована на вдосконалення особистості.

Самоосвіта – спеціально організована, систематична пізнавальна діяльність, зосереджена на придбанні знань самостійно і спрямована на досягнення певних особистісно та (або) суспільно значущих цілей.

Професійна діяльність фахівця із соціальної роботи є різнорівневою та різнорідною. Спеціаліст із соціальної роботи, який не веде спостереження за останніми подіями, інноваціями та технологіями у сфері соціальної роботи, в подальшому може виявитися некомпетентним, професійно неспроможним [2, с. 101].

Процес самовиховання і самоосвіти є основним шляхом становлення професійної майстерності фахівця соціальної роботи, його вдосконалення в професійній діяльності. Тому самоосвіта є засобом збереження професійної компетентності, найважливішою умовою функціонування людини як діяльної особистості. Вона повинна тривати стільки, скільки триває професійна діяльність. У процесі професійної самоосвіти важливо зберегти й розвинути ті знання, уміння та навички, які були придбані раніше за роки здобуття професійної освіти.

Спеціаліст із соціальної роботи повинен володіти чималим арсеналом умінь, навичок, володіти глибокими знаннями в сфері соціальної роботи. Знання теорії, методики і технології соціальної роботи і вміння їх професійно застосовувати в поєднанні з відповідними особистісними характеристиками, якостями і властивостями можуть розглядатися як готовність до професійної діяльності.

Безперервне самовиховання і самоосвіта спеціаліста полягає в формуванні необхідних для його професійної діяльності, соціально цінних якостей. Рівень їх формування і визначає необхідність самовиховання і самоосвіти. Люди не народжуються з готовим набором якостей, знань і умінь, необхідних для соціальної роботи.

Єдиний шлях стати фахівцем своєї справи – це самовиховання і самоосвіта у професійній діяльності.

Необхідними умовами самоосвіти можуть виступати: вироблення особистої установки на самоосвіту і наявність «соціальної ситуації розвитку», тобто такої ситуації, при якій суспільство вимагає від фахівця постійної роботи над собою, з метою розширення і поглиблення професійного знання. Індивідуальність самовиховання і самоосвіти залежить від інтелектуального, емоційного і вольового рівня розвитку особистості. Нескінченне різноманіття індивідуальних відмінностей, об'єктивні умови життя, час, необхідний для накопичення досвіду і оволодіння самовихованням як особливим видом діяльності, роблять цей процес досить складним, іноді суперечливим, але вкрай необхідним для постійного самовдосконалення [1, с. 21].

Процес самовиховання і самоосвіти фахівця із соціальної роботи буде достатньо ефективним тільки в тому випадку, якщо сам працівник буде прагнути до свого подальшого розвитку. Становлення професійно значущих якостей може спиратися тільки на бажання самого працівника, його бажання бути професіоналом у своїй роботі. Даний аспект буде позитивно позначатися і на роботі установи в цілому. Так як фахівець, який займається саморозвитком та самовдосконаленням, використовує нові джерела в методах та формах своєї роботи.

Отже, ефективність самовиховання і самоосвіти пов'язані з визначенням соціальним працівником цілі та завдань самостійної роботи з самовдосконалення своєї особистості, з втіленням набутих знань, умінь та навичок у практичну діяльність.

Список використаних джерел

1. Туринский В. Подготовка кадров в системе социальной защиты населения / В. Туринский // Социальная работа. 2003. № 3. С. 20–21.

2. Фасхиев Р. Потребность в кадрах для социальной работы – показатель развития общества / Р. Фасхиев // Социальная педагогика. 2003. № 3. С. 101–102.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ

У науці про сім'ю існує безліч підходів і критеріїв визначення сім'ї як об'єкта вивчення, що цілком узгоджується з його складністю і багатокомпонентністю. Законом України «[Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям](#)» визначено, що сім'я – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [3]. За Великим тлумачним словником сучасної української мови сім'я – це група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; родина [2, с.1324].

Існує багато різновидів сімей, одним із різновидів є багатодітна сім'я. Багатодітна сім'я – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, – до закінчення навчальних закладів, але не довше, ніж до досягнення ними 23 років [4].

Єдиного трактування у визначенні багатодітності в нашій країні досі немає. Багатодітною в демографії називають сім'ю з п'ятьма і більше дітьми, а в соціальній політиці, коли мова йде про те, яким саме сім'ям треба надавати допомогу в першу чергу, критерієм виступає наявність у сім'ї трьох і більше неповнолітніх дітей. Так, демограф В.А. Борисов вважає сім'ї з 1-2 дітьми малодітними, оскільки вони ні за яких умов не забезпечують нормального заміщення поколінь. Виходячи з тієї ж логіки, він вважає сім'ї з 3-4 дітьми середньодітними, а сім'ї з п'ятьма і більше дітей – багатодітними [1, с.96].

Проблеми багатодітної сім'ї стають дуже актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства. Увага до багатодітних сімей в даний час пояснюється тим, що в умовах поглиблення соціально-економічної кризи вони займають одне з перших місць серед інших соціально незахищених категорій населення. Багатодітні родини мають найвищий рівень бідності, що підтверджує весь комплекс

індикаторів моніторингу бідності, що базується на показнику наявних ресурсів цих сімей, вони потрапляють в число бідних. Дефіцит доходів у багатодітних вище середньоукраїнського рівня в 1,5 рази від величини прожиткового мінімуму.

Багатодітні сім'ї зберігають високі ризики бідності, особливо в тому випадку, якщо такими є неповні багатодітні сім'ї. Крайня бідність характерна для третини багатодітних сімей, що в 4 рази частіше, ніж у сімей з 1-2 дітьми.

Багатодітні родини відносяться до групи соціального ризику, оскільки існує широкий спектр причин, що викликають дисфункцію сімейних відносин, роблять їх соціально вразливою категорією населення.

Дана категорія сімей має як свої специфічні проблеми, так і ті, які властиві будь-якій іншій сім'ї (з однією чи двома дітьми, неповної сім'ї та ін.), проте в ній вони протікають значно важче. Специфіка проблем багатодітної сім'ї полягає у тому, що, по-перше, говорячи про дану категорію сім'ї треба мати на увазі не тільки проблеми, що виникають в ній самій, але і проблеми дітей, які проживають у таких сім'ях. По-друге, проблеми багатодітної сім'ї різняться в залежності від місця її проживання: різних регіонів країни, міста чи села. Є істотні розбіжності між регіонами з високою народжуваністю, де таких сімей багато, і регіонами з низькою народжуваністю, де їх менше. По-третє, багатодітні родини, незважаючи на наявність спільних проблем, значно відрізняються один від одного.

Багатодітні сім'ї всіх типів мають загальну соціальну проблему, специфічно пов'язану з багатодітністю: діти з таких сімей порівняно з однолітками з переважаючих малодітних сімей частіше демонструють занижену самооцінку, їм притаманні неадекватні уявлення про власну значущість, що може негативно позначитися на всій їх подальшій долі. Крім того, малі інтервали у народженні дітей, характерні для багатодітних сімей, призводять до постійної наявності великої кількості малолітніх братів і сестер, що тягне за собою зниження соціального віку старших. Це об'єктивна закономірність, простежена в різних типах багатодітних сімей, яка не залежить від майнового та освітнього статусу батьків.

Отже законодавчих актів щодо посилення соціального захисту багатодітних сімей, поліпшення їх державної підтримки, створення більш сприятливих умов для виховання дітей у таких сім'ях є достатньо. Проте, коли сім'ї стикаються з проблемами, які не в змозі

вирішити самі, виникає потреба в соціальному посередництві і консультуванні.

Список використаних джерел

1. Борисов В.А. Демографія / В.А. Борисова. – М. : Издательский дом NOTABENE, 2001. – 272 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
3. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 р. №1768-III / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1768-14/ed20180120>
4. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. №2402-III / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20110710>

Шульга В. І.

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Останнім часом, педагоги загальноосвітніх шкіл, почали все більше уваги приділяти проблемі роботи з обдарованими дітьми. Маю надію, що зростаючий інтерес до проблем обдарованих дітей зумовлений, в першу чергу, розумінням педагогів існування цієї проблеми. Станом на сьогодні у більшості старшокласників вже сформувалось розуміння того, що перехід с століття наукоємних технологій неможливий без збільшення інтелектуального потенціалу суспільства, а це у свою чергу потребує зміни ставлення педагогів до учнів, які виявляють неординарні здібності. Саме учні які в ранньому віці проявляють неординарні здібності, дуже часто наштовхуються на непорозуміння з оточуючими. Вони можуть відчутти себе «білими воронами» серед однолітків. Вчитель, який при викладанні дисципліни, орієнтується на середній рівень аудиторії, також може мати проблеми з поведінкою таких учнів, оскільки їм матеріал здаватиметься не цікавим.

Зазначимо, що при виявленні обдарованих учнів слід відрізнити їх від учнів з високим показником успішності. В Енциклопедії освіти зазначено, що обдаровані діти – це діти, які «мають високий рівень

розвитку загальних і спеціальних здібностей. Вони відзначаються високим рівнем допитливості, дослідницької активності, мають чудову пам'ять, рано оволодівають мовою й абстрактним мисленням, у них підвищена концентрація уваги, наполегливість у досягненні результату в галузі котра їх цікавить, їм притаманні фантазія, оригінальність, вони невтомні у своїх пошуках, здатні нестандартно мислити...» [1 с.596].

Обдарованість є багатогранним явищем з різноманітними трактуваннями, і на вікових етапах проявляється по-різному. Вітчизняні та закордонні вчені виділяють кілька видів та типів обдарованості. На наш погляд, вдалі критерії для класифікації видів обдарованості запропонували В. Чудновський, В. Юркевич [2 с.65-67], О. Моляко [3], Г. Тарасова [4 с.61-66], В. Щорс [5]. Завдяки працям цих та інших науковців почали розрізняти та виділяти інтелектуальну та творчу обдарованість.

Саме на пошук інтелектуально-обдарованих учнів і націлена робота вчителя, який бажає проводити науково-дослідну роботу в школі.

Ми пропонуємо до застосування наступний алгоритм роботи вчителя, як керівника науково-дослідних робіт учнів, так званий «технологічний ланцюжок» [6 с.19-23], який умовно можна поділити на три етапи:

1. Діагностичний етап (етап пошуку);
2. Теоретичний етап (етап планування);
3. Практичний етап (етап оформлення).

На нашу думку, якісна робота вчителя на першому етапі, це половина успіху учня. Тобто, вчитель, серед великої кількості учнів з високим рейтингом успішності, повинен виявити учнів із специфічним поєднанням здібностей, задатків і схильностей, які стануть найпотужнішою рушійною силою самовираження особистості, що у свою чергу забезпечить виконання поставленої мети на високому рівні і допоможе досягти перемоги у конкурсній захисті наукових робіт МАН України.

У Державному стандарті загальної середньої освіти, розробленому відповідно до її концептуальної мети з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів, визначається зміст початкової загальної освіти, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання та передбачає повноцінний розвиток

особистості з широким інтелектуальним потенціалом. Важливим завданням національної освіти є підвищення її якості шляхом осучаснення змісту шкільної освіти, в центрі якого – розвиток функціональної грамотності школярів, навичок самостійного пошуку, критичного аналізу та оцінювання, тобто здійснення переходу від виховання «людини, яка знає» до «людини, яка здатна творчо мислити, діяти та саморозвиватися». [7]

Дуже часто вчитель знаходить інтелектуально-обдарованих учнів, обдарованість яких лежить за межами навчальних предметів, що вивчаються. А не рідко, навіть за межами шкільної програми. Тому подальшу роботу з такими учнями доцільно проводити на позакласних заходах, тематичних гуртках, олімпіадах.

Під позакласними заходами слід розуміти участь учнів у різноманітних конкурсах, вікторинах, семінарах, науково-практичних конференціях та предметних дебатах відповідно до обраної тематики наукового дослідження. Під час цих заходів учні не лише поглиблюють свої знання, а й мають можливість розвивати свій інтелект, ерудицію та навички спілкування і ведення дискусії у науковому світі.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком, 2008. – 1040 с.
2. Чудновский В.Э. Одаренность: дар или испытание / Чудновский В.Э., Юркевич В.С. – М. : Знание, 1990. – 80 с.
3. Моляко В.А. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В.А. Моляко // Обдарована дитина. – 2005. – № 6. – С. 2-9.
4. Тарасова Г.В. Организационно-педагогические условия развития готовности учителя к работе с одаренными детьми : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Галина Викторовна Тарасова. – Казань, 2005. – 267 с.
5. Щорс В.В. Як не помилитися у виявленні ранньої обдарованості дитини / В.В. Щорс // Обдарована дитина. – 2007. – №3. – С.53-62.
6. Шульга В.І. Основи організації наукових досліджень з економіки серед шкільної молоді: Методичний посібник. – Черкаси : вид-во ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2018. – 36 с.
7. Доценко С., Хайруліна В. Дидактичний потенціал компетентнісної моделі освіти у розвитку творчих здібностей учнів

Щербатюк І. І.

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЖІНОК В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Протягом останніх років у соціально-політичному, економічному, культурному житті України відбулися суттєві зміни (усвідомлення та визнання у суспільстві актуальності жіночих прав та проблем, створення державних структур та заснування цілого ряду неурядових організацій, спрямованих на поліпшення становища жінок).

Роль українського жіноцтва в усіх суспільних процесах об'єктивно зростає. Жінки становлять більшість населення України. Однак, незважаючи на певні досягнення, жінки й сьогодні залишаються незахищеними, їхнє життя сповнене багатьох проблем [3].

Сприйняття жінок як вразливої групи населення та надання їм соціальної допомоги, включаючи медичні, освітні та просвітні послуги і створення додаткових можливостей для участі у прийнятті рішень на рівні місцевих громад, держави, суспільства в цілому та зменшення гендерної нерівності, стають складовими забезпечення сталого суспільного розвитку.

Соціальна робота з жінками стає важливим напрямом соціальної політики. Більшого визнання отримують принципи превентивності, врахування соціокультурних і психофізіологічних особливостей жінок у процесі проведення соціальної роботи. Всі завдання соціальної опіки над жінками, як правило, виконуються фахівцями із соціальної роботи разом із співробітниками різних сфер соціального комплексу – правоохоронними органами, службами зайнятості, медичними і освітніми закладами.

Власне практикоорієнтований зміст професії соціального працівника виступає дієвою формою дотримання принципів гендерної рівності. Адже для соціальної роботи ключовими виступають принципи захисту прав людини і соціальної справедливості. Соціальні працівники виступають агентами змін у житті окремої людини, сім'ї, громади, відтак агентами змін у суспільстві. Разом з тим, у ході професійної діяльності вони намагаються виключити будь-які форми дискримінації, у тому числі

за ознакою статті, від чого залежить перспективи антидискримінаційного соціального обслуговування, соціальної справедливості і соціального розвитку [3].

Соціальна робота з жінками є важливим напрямком соціальної роботи, специфіка та особливості якого визначаються традиційною роллю жінки-матері, жінки-берегині, активної учасниці громадського і суспільного життя.

На сьогоднішній день проблема соціалізації жінок стає досить актуальною. Жінки відчують на собі такі негативні явища з боку оточуючих, як жорстокість (зокрема, сімейна); мала оплата праці, внаслідок чого жінкам часто доводиться працювати на двох роботах; складність поєднання роботи та догляду за дітьми. Окремо слід відзначити турботи матерів, які виховують дітей з інвалідністю.

Часто у жінок з'являється криза сім'ї, результатом якого можуть бути: почуття самотності і психічні захворювання, алко- та наркозалежність, бродяжництво та проституція. На складне становище жінок також впливає сучасна економічна обстановка в країні. Сьогодні жінки відчують величезні труднощі під час входження в соціум, і їм потрібно комплексна соціальна допомога. Отже, вони стають об'єктом соціальної роботи і перебувають під пильною увагою соціальних служб.

Говорячи про тендерні напрями соціальної роботи в Україні, можна виділити три типи завдань у галузі надання допомоги жінкам: порятунок їх життя і здоров'я; підтримка соціального функціонування і соціальний розвиток. Для порятунку життя і здоров'я жінок і дітей можуть використовуватися притулки-стаціонари, кризові центри, захистки з комплексом соціальних послуг (психологічна і медична реабілітація, юридичне консультування і правовий захист, допомога в отриманні чи відновленні документів тощо). Звичайно, надання допомоги в надзвичайних умовах не вирішує соціальних проблем як таких, але здатне іноді врятувати життя жінок чи їхніх дітей [2].

Підтримка соціального функціонування носить більш довгостроковий характер і потреба в ній визначається складнішою сукупністю причин. Відповідно і технології, що застосовуються при цьому, різноманітніші: всі адекватні види соціально-психологічної, соціально-економічної, медичної реабілітації і підтримки жінок у складній життєвій ситуації. Найважливішим засобом соціальної і

трудової реабілітації слід вважати перепідготовку чи перенавчання жінок більш потрібним професіям.

Консультації чи інша правова допомога можуть сприяти захисту прав жінок у випадку сімейних конфліктів чи майнових суперечок, у будь-якій ситуації, коли через недосконалість нормативної бази чи особливості свого соціального статусу жінки знаходяться у вразливому становищі.

Соціальний розвиток може забезпечуватися через інформування жінок, навчання їх прогресивним особистісним вмінням і соціальним технологіям, включаючи технології самозайнятості і самозабезпечення, малого бізнесу. Важливе значення має підтримка груп самодопомоги і взаємодопомоги, асоціацій захисту громадянських, соціальних і інших прав різноманітних страт жіночого населення.

Виходячи із багаточисельності категорій клієнтів, що потрапляють в поле уваги соціального працівника, підготовка даного фахівця має носити різносторонній і практичноспрямований характер. Одним із основних її завдань є формування у майбутнього фахівця усвідомлення необхідності соціальної підтримки певних категорій та верств населення, з'ясування особливостей роботи з індивідами та групами клієнтів соціальних служб, формування професійного рівня та готовності до роботи з жінками.

До обов'язкових знань соціального працівника як основного суб'єкта соціальної діяльності належать: інформаційні, організаційні, корекційні та діагностичні. В якості провідних умінь суб'єктів соціально-педагогічного впливу визначаються комунікативні вміння (вміння вести бесіду, діалог, дискусію тощо). До основних функцій соціального працівника належать: психологічна, правозахиста, соціально-медична, соціально-побутова, морально-гуманістична, рекламно-пропагандувальна, попереджувально-профілактична, комунікативна, охоронно-захисна, соціально-терапевтична й організаційна.

Крім володіння необхідним арсеналом знань, умінь, навичок, у соціального працівника має формуватися позитивна налаштованість на життя і сприйняття інших людей, певна система цінностей, які узгоджуються і не вступають у суперечність із сутністю і змістом соціальної роботи, поведінка, яка не суперечить суспільним нормам і традиціям. Тобто, крім певних професійних вимог, до соціального

працівника висуваються високі вимоги, які стосуються його світоглядної сфери і власної життєвої позиції.

У такому аспекті йдеться про модель підготовки фахівців із соціальної роботи, яка висвітлює різнобічні підходи у відображенні інтегративного, міждисциплінарного характеру професії, складність і глибину взаємозв'язків і взаємовідносин, що реалізуються у процесі соціального захисту, соціальної підтримки і допомоги населенню.

Список використаних джерел

1. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка/ Соціальна робота: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
2. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. – К., 2000.
3. Шалаєва К. Стратегії соціальної роботи з молодими жінками // Соц. робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – № 4. – С.109 – 120 с.
4. Жінка в сучасному світі (Збірник статей). М., 2008.

НАШІ АВТОРИ

Албул Ірина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Андрюшкова Д. М. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Балдинюк Олена Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Бевза С. С. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Бондаренко Галина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Войтовська Алла Іванівна – викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Галицька Н. В. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Голомонзіна Г. В. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Гончар Інна Григорівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Гончар Лариса Костянтинівна – старший викладач Академії праці, соціальних відносин і туризму

Джежик Ольга Володимирівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету

Діденко Ольга Володимирівна – фахівець інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму Центру інтегрованих послуг м. Умані, магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Добровольська І. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Дубінін В. С. – магістранта факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Землянська Наталія Геннадіївна – аспірантка Академії праці, соціальних відносин і туризму

Ігнатенко О. В. – магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Ісаченко Вікторія Павлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Карагодіна Олена Геннадіївна – доктор медичних наук, професор, завідувачка кафедри соціальної роботи та практичної психології Академії праці, соціальних відносин і туризму

Каркач Андрій Володимирович – аспірант Академії праці, соціальних відносин і туризму

Карпич Ірина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коваленко А.-Х. Ю. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коляда Наталія Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, проректор з інноваційних досліджень та європейської інтеграції, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коляда Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коляда Н. І. – магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Котик В. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кочубей Тетяна Дмитрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кравченко Оксана Олексіївна – доктор педагогічних наук, доцент, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Краснощок Ю. О. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Крикунова О. В. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кругла Т. О. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Куліш А. Ю. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кушинова Я. І. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Лебедєв А. П. – магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Лютий Вадим Петрович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та практичної психології Академії праці, соціальних відносин і туризму

Мальована Ю. Ю. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Матернюк М. С. – магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Матрос Ольга Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Молоков О. І. – магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Моргай Лілія Анатоліївна – викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Надорожна В. В. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Обараз К. В. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Охота О. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Песоцька Ю. Ю. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Підвальна Юлія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Пожидаєва Оксана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та практичної психології Академії праці, соціальних відносин і туризму

Росенко Світлана Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рябініна М. А. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Савін О. Ф. – соціальний педагог Ладизинської ЗОШ І-ІІІ ст., магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Семигіна Тетяна Валеріївна – доктор політичних наук, доцент проректор з наукової роботи Академії праці, соціальних відносин і туризму

Скочко Максим Олександрович – викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Столярик О. Ю. – магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Ступак Оксана Юрївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Ткач Т.М. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Харкавенко В. І. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Чистякова Анастасія Олександрівна – аспірантка Академії праці, соціальних відносин і туризму

Шевчук Оксана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Шоріс Д. М. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Шульга В. І. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Щербатюк І. І. – магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини